

**PROF. DR. MÜMTAZ TURHAN'IN EĞİTİM GÖRÜŞLERİNİN
GÜNÜMÜZ EĞİTİM SİSTEMİNDE YANSIMALARI**

Fatma Derya ÖZTÜRK

T.C.

İnönü Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Eğitim Bilimleri

Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim

Bilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Olarak Hazırlanmıştır

MALATYA

2006

Onur Sözü:

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Prof. Dr. Mümtaz Turhan’ın Eğitim Görüşlerinin Günümüz Eğitim Sisteminde Yansımaları” başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün kaynakların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Fatma Derya ÖZTÜRK

Önsöz :

Bilimsel çalışmalar ülkelerin milletlerarası düzeyde birbirlerine göre seviyelerini belirleyen etkenlerdir. Bu çalışmaların kaynağı ise üniversitelerdir. Kaliteli ilim adamları bir milletin çağdaş medeniyetler seviyesine çıkmasında önemli rol oynarlar. Bu nedenle toplum kalkınmasında eğitimcilere önemli görevler yüklenir. Bir milletin istikbali gibi istiklalini de belirleyen eğitim sistemidir. Bu nedenle eğitim sistemi kritik bir noktada bulunmaktadır. Eğitimin esas amacı memleketi kalkındırmak, modern bir millet haline gelebilmek için hakiki bilimsel çalışmalar yapmak, kaliteli ilim adamları ve kültürlü vatandaşlar yetiştirmektir. Tüm eğitim faaliyetleri bu amaçlara erişmek için düzenlenmelidir. Bu amaçla kaliteli ilim adamları ve düşüncelerine yaşadığı dönem içinde saygı duyulmalı ve azami ölçüde fikirlerinden yararlanılmalıdır.

Mümtaz Turhan yaşadığı kültürel değişmelerin yoğun olduğu buhranlı dönemin sosyal, psikolojik, ekonomik, eğitimsel sorunlarını irdelemiş, çözüm önerileri ortaya koymuştur. O'na göre Milli Eğitim meselemiz halledilmeden hiçbir mesele kökten halledilemez. Çünkü eğitim ülke kalkınmasının dayanak noktasıdır. Batılılaşmanın ve modern bir millet olmanın anahtarı eğitimidir.

Bu çalışmada yardımlarını benden esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Sabahattin ARIBAŞ, hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa AKDAĞ ve eşim Turgay ÖZTÜRK' e teşekkür ederim.

Saygılarımla...

Fatma Derya ÖZTÜRK

Prof. Dr. Mümtaz Turhan'ın Eğitim Görüşlerinin Günümüz Eğitim Sisteminde Yansımaları

Yüksek Lisans Tezi, Fatma Derya ÖZTÜRK, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2006

Özet

Bu çalışmanın amacı değerli bilim adamlarımızdan Mümtaz Turhan'ın eğitim görüşlerini ortaya çıkarmak ve günümüz eğitim sisteminde yansımalarını araştırmaktır. Araştırmacı, Mümtaz Turhan'ın eserlerini ve O'nun hakkında yazılan eserleri tarayarak O'nun eğitim düşüncelerini ve dayanak noktasını ortaya çıkarmıştır. Bununla beraber eğitim sistemimiz ve mevcut uygulamalar tahlil edilerek Mümtaz Turhan'ın eğitim görüşleri ile günümüz eğitim sisteminde uygulanabilir olanlar ortaya çıkarılmak üzere bu araştırma yapılmıştır.

Yapılan araştırma sonucunda Mümtaz Turhan'ın eğitim ile ilgili düşüncelerinin eğitim sistemimizde uygulanabilir olanlarının olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Eğitim, Eğitim Programı, Eğitim Sistemi, Batılılaşma, İlim, Kalkınma.

The Reflections of the idea of Prof. Mümtaz Turhan on today's education system

Post Graduate Thesis, Fatma Derya ÖZTÜRK, Inonu University, Institute of Social Sciences, July 2006.

Abstract

The aim of this search is to bring out the idea of education of Mümtaz Turhan who is one of the important sciencceman and also.To research the reflection of today's education system.The researcher search all works of Mümtaz Turhan and the works about him so the researcher brings out the education ideas of Mümtaz Turhan besides, by searching our education system and practising the researcher points that the one view of Mümtaz Turhan about education system related to our today's education system at least there are more views of Mümtaz Turhan concerning today's education system.

At final of search, this is proved that many ideas Mümtaz Turhan about education system can be applied.

Key Words: Education, Education Program, Education system, to Westernize, Science, Progressive.

İÇİNDEKİLER

Onay Sayfası.....	I
Onur Sözü.....	II
Önsöz.....	III
Özet ve Anahtar Sözcükler.....	IV
Abstract and Key Words.....	V
İçindekiler.....	VI
Kaynakça.....	X
Tablolar Listesi.....	XI

BÖLÜM I

1.GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	3
1.2. Problem Cümlesi.....	3
1.3. Alt Problemler.....	4
1.4. Denenceler.....	4
1.5. Sınırlılık.....	4
1.6. Tanımlar.....	5
1.7. Araştırmanın Önemi ve Gerekçeleri.....	5
1.8. Araştırma Konusu İle İlgili Olarak Türkiye’de Yapılan Çalışmalar....	6

BÖLÜM II

2.YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Yöntemi.....	7
-------------------------------	---

BÖLÜM III

3. MÜMTAZ TURHAN'IN HAYATI VE YAŞADIĞI DÖNEM

3.1.Hayatı	8
3.1.1. Çocukluğu.....	8
3.1.2. Tahsili.....	9
3.1.3. Görevleri.....	9
3.1.4. Ölümü.....	10
3.2.Yaşadığı Dönem.....	12
3.3.Mümtaz Turhan'ın Hayatını Etkileyen Fikir ve Bilim Adamları.....	14
3.3.1. Emrullah EFENDİ.....	14
3.3.2. Prens SABAHATTİN	15
3.3.3. Ziya GÖKALP.....	16

VI

BÖLÜM IV

4. MÜMTAZ TURHAN'IN ESERLERİ VE YETİŞTİRDİĞİ BİLİM VE FİKİR ADAMLARI

4.1.Kitapları.....	19
4.2.Makaleleri	20
4.3.Yetiştirdiği Bilim ve Fikir Adamları.....	24

BÖLÜM V

5. TOPLUMSAL DÜŞÜNCELERİ

5.1. Mümtaz Turhan'da Kültür ve Medeniyet.....	25
5.2. Kültür Değişimleri	27
5.3. İlim Zihniyeti, Batılılaşma. ve Teknik.....	31

VII

5.4. Mümtaz Turhan’a göre Garphılaşamayışımızın Nedenleri ve Çözüm Önerileri.....	37
--	----

BÖLÜM VI

6. GÜNÜMÜZ MEDYASINDA MÜMTAZ TURHAN VE FİKİRLERİ...	41
--	-----------

BÖLÜM VII

7. TÜRK MİLLÎ EĞİTİMİNE GENEL BAKIŞ

7.1. Millî Eğitimin Genel Amaçları.....	44
7.2. Millî Eğitimin Temel İlkeleri.....	45
7.3. Türk Millî Eğitim Sisteminin Genel Yapısı.....	46
7.3.1. Örgün Eğitim.....	46
7.3.2. Okulöncesi Eğitim.....	47
7.3.3. İlköğretim.....	47
7.3.4. Ortaöğretim.....	48
7.3.5. Yükseköğretim.....	48
7.3.6. Yaygın Eğitim.....	49
7.4. İlköğretimin Genel Durumu.....	51
7.5. Ortaöğretimin. Genel Durumu.....	53
7.6. Yüksek Öğretimin Genel Durumu.....	54
7.7. Öğretmenlerin Yetiştirilmesi.....	56

BÖLÜM VIII

8. MÜMTAZ TURHAN’IN EĞİTİMLE İLGİLİ FİKİRLERİ.....	59
8.1. Mümtaz Turhan’ın İlim Anlayışı.....	65
8.2. Mümtaz Turhan’a Göre Birinci Sınıf İlim Adamı Yetiştirilmesi ve Önemi.....	68

8.3. Öğretmen Yetiştirme Meselesiyle İlgili Düşünceleri.....	70
8.4. Yurtdışına Öğrenci Gönderilmesiyle İlgili Düşünceleri.....	72
8.5. Araştırma Enstitülerinin Kurulmasıyla İlgili Düşünceleri.....	76
8.6. İlköğretimle İlgili Düşünceleri.....	78
8.7. Ortaöğretimle İlgili Düşünceleri	82
8.8. Üniversiteyle İlgili Düşünceleri.....	86
8.9. Eğitimin kalkınmaya etkisi ile ilgili düşünceleri.....	93

BÖLÜM IX

9. MÜMTAZ TURHAN'IN EĞİTİM İLE İLGİLİ FİKİRLERİNİN GÜNÜMÜZ EĞİTİM SİSTEMİNDEKİ YANSIMALARI

9.1. İlköğretimdeki uygulamalarla ilgili düşünceleri.....	97
9.2. Ortaöğretimdeki uygulamalarla ilgili düşünceleri.....	100
9.3. Yükseköğretimdeki uygulamalarla ilgili düşünceleri.....	104.

BÖLÜM X

10. SONUÇ VE ÖNERİLER

10.1.Sonuç	108
10.2.Öneriler.....	114

KAYNAKÇA.....	115
----------------------	------------

Tablolar Listesi

Tablo 1:	1923'den Günümüze Eğitimle İlgili Genel Sayısal Durum.....	50
-----------------	--	----

BÖLÜM I

1.GİRİŞ

Bu araştırma çok yönlü bir ilim ve fikir adamı olan yazdığı eserler ve savunduğu fikirler ile yabancı ilim adamlarının da dikkatini çekip takdirini kazanan; eserlerinin bazıları yabancı dile çevrilen, şöhretli bir ilim adamı olmakla yetinmeyip sahasındaki ilmi muvaffakiyetine rağmen memleket meselelerine çok yakından ilgi duyan ve çözüm bulmak için kafa yoran Mümtaz Turhan'ın çalışmalarını ve bu ülke için neler yapmaya çalıştığını, memleketin kalkınması için öngördüğü düşünceleri, 250 yıllık batılılaşma arzusunun neden gerçekleşmediğini, bunun nedeninin batının ilim ve tekniğinin alınmamasından kaynaklandığını belirten Mümtaz Turhan'ın eğitim görüşlerinin ve günümüz eğitim sistemindeki yansımalarını ortaya çıkarmak için yapılmıştır. Mümtaz Turhan Maarifimizin Ana Davaları adlı eserinin önsözünde eğitime verdiği önemi şu şekilde ifade ediyor: "Maarifimizin ana davaları, aynı zamanda ülkenin kalkınmasının ilerlemesinin, bugünkü medeniyet seviyesinde bir millet olmasının da esas davalarıdır"(Turhan, 1980: 199).

Halkının yüzde yüzü okuryazar olan bir ülkenin günümüzde kalkınmış bir ülke olmadığı, bugün modern ve medeni bir toplum hayatının ancak ilimle ve onu temsil eden birinci sınıf ilim adamlarının sayıca fazlalığıyla mümkün olduğu; birinci sınıf ilim adamlarının sayılarını artırmadan ülkenin kalkınmasının imkânsız olduğu, her alandaki araştırma enstitülerinin ülke kalkınması için gerekli olduğu, köylerin günümüzde köy-kent olarak ifade edilen şekilde belirli merkezlerde toplanarak, teknik elemanların buralara gönderilmesi ve köylülerin sağlık, eğitim-öğretim ekonomik olarak ileri seviyede bulunmaları, köyden kente göçün önlenmesi ve böylece şehirlere yığılmanın getireceği olumsuz sonuçlarının önlenebileceğini açıklamıştır.

Temelinde ilmin olmadığı kalkınma düşünülemez. Günümüzde ülkelerin bağımsızlık ve hürriyetlerinin ilme bağlı olduğu, ülkelerin ilmi kendilerine temel almak suretiyle teknoloji alanında gelişme gösterdikleri bilinmektedir. İlmin ne kadar önemli olduğu, ilmin de ancak eğitimle gerçekleşebileceği belirtilerek eğitimin önemi ortaya çıkarılmaktadır. Bütün bunların gerçekleştirilmesinde eğitimin birinci derecede önemli rol oynadığı vurgulanmaktadır.

Mümtaz Turhan, ülkenin gerçek anlamda kalkınmasının, ilerlemesinin, muasır medeniyet seviyesine ulaşmasının kapılarını açacak anahtar olarak ilmi göstermektedir. Bu ilmide ancak eğitim-öğretimdeki bilgi birikimiyle elde edebiliriz. Mümtaz Turhan, ısrarla üzerinde durduğu ve ülkemizin kalkınmasının, kurtuluşunun, gelişmesinin ve ilerlemesinin temel unsuru olarak gördüğü ele alıp incelediği, çözüm yollarını gösterdiği ana konu Milli Eğitim meselemizdir. Ona göre; Milli Eğitim meselemiz halledilmeden ülkenin hiçbir meselesi kökten halledilemez.

Bu çalışmada, yukarıda ana hatlarıyla ifade edilen Mümtaz Turhan'ın ilmi ve dolayısıyla eğitim-öğretimi temel alan düşünceleri, araştırmacıyı O'nun çok yönlü bilimsel fikirlerini açıkladığı eserlerini ve bütün yönlerini araştırmaya yönlendirmiştir. Mümtaz Turhan'ın eğitim ile ilgili düşünceleri ve savunduğu fikirlerin günümüzde Milli Eğitim Sisteminde uygulanmakta olanları araştırılarak O'nun eğitim ile ilgili düşüncelerinin günümüzdeki önemini ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Mümtaz Turhan'ın ülkenin gerçek anlamda kalkınmasının, anahtarı olarak gördüğü ilmin günümüzde önemi her gün daha fazla artmaktadır.

Mümtaz Turhan ülkenin kalkınmasında esas faktör olarak gördüğü insan unsurunu yetiştirecek öğretmenin, yetiştirilmesinin önemine değinmektedir. O yaşadığı buhranlı ve kültürel değişmelerin yoğun olduğu dönemde Türk toplumunun kalkınması ve ilerlemesi için yapılması gerekenleri cesurca ortaya koymuş bilim adamımızdır.

Bu araştırmada diğer bir amaç ise, ülkemizin karşılaştacağı problem ve sorunlara çözüm yolları aranırken; bilimsel dayanağı olan çözüm yolları bulunması sorunların kökten çözümünün de tek çaresi olduğunu ortaya çıkarmaktır Sorunlara bilimsel yönden yaklaşılarak doğru çözüm yolları bulmak, bilim adamlarımıza verilen değerin artmasını sağlar. Onların düşüncelerine her zaman dikkate alınması gerektiğini bu nedenle, Mümtaz Turhan gibi kıymetli bilim adamlarının düşüncelerinin daha çok incelenmesi gerektiğine dikkat çekmektir.

1.1. Problem Durumu

Eğitim ve öğretim ile ilgili faaliyetler ülkelerin ve bizim ülkemizin üzerinde önemle durması gereken en hayati meseledir. Eğitimcilerimizin, eğitimle yakından ilgilenenlerin veya ilim adamlarının eğitime dair görüş ve düşüncelerinin belirlenmesi, mevcut eğitim problemlerinin çözümüne yönelik olarak son derece önemli fikirleri ortaya çıkarabilir.

Mümtaz Turhan'ın eğitim anlayışında kaliteli ilim adamı yetiştirilmesi önemli bir yer tutmaktadır. O, Emrullah Efendi'nin Tuba Ağacı Nazariyesi'ne paralel olarak eğitimde yenileşmenin yukarıdan aşağıya doğru olmasını ister.

Mümtaz Turhan ölümünden sonra arkasında çok sayıda eser bırakmıştır. Bu eserlerinde Türkiye'nin seneler boyu geçirmiş ve geçirmekte olduğu batılılaşma hareketini; kültür değişmesi boyutunda, eğitim boyutunda, kalkınma boyutunda ayrı ayrı ele alıp incelemiş; memleket meseleleri üzerinde çalışmalar yapmıştır.

1.2. Problem Cümlesi

Mümtaz Turhan'ın eğitime dair düşünceleri nelerdir?

Eserlerinde Türkiye'nin eğitim ve öğretimle ilgili hangi problemlerine değinmektedir?

Bu problemlerin çözümüne yönelik ve kaliteli bir eğitim için ne gibi önerileri vardır?

Mümtaz Turhan'ın Eğitim ile ilgili görüşleri ve günümüz eğitim sistemine yansımaları nelerdir?

Yukarıda belirtilen hususlar araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada; Mümtaz Turhan'ın eserleri ve onun hakkında yazılanlar incelenerek O'nun eğitim ile ilgili fikirlerini ve günümüzdeki uygulanabilir olanları ortaya koyulmaya çalışıldı.

1.3. Alt Problemler

- 1- Mümtaz Turhan'ın hayatı ve yaşadığı dönemin özellikleri nelerdir?
- 2- Mümtaz Turhan'ın eserleri nelerdir?
- 3- Yetiştirdiği bilim adamları kimlerdir?
- 4- Mümtaz Turhan'ın toplumsal düşünceleri nelerdir?
- 5- Günümüz medyasında Mümtaz Turhan'ın fikirlerinin yeri ve önemi nedir?
- 6- Türk Milli Eğitiminin genel durumu nasıldır?
- 7- Mümtaz Turhan'ın eğitim ile ilgili fikirleri nelerdir?
- 8- Mümtaz Turhan'ın eğitim ile ilgili fikirlerinin günümüz eğitim sistemindeki yansımaları nasıldır?

1.4. Denenceler

1.4.1 Türk Milli Eğitim Sistemindeki sorunların ve ileriye dönük çıkabilecek sorunların çözüm yollarının belirlenmesinde Mümtaz Turhan'ın eğitim görüşlerinden yararlanılır.

1.4.2. Mümtaz Turhan'ın eğitimle ilgili öne sürüp savunduğu düşüncelerden günümüz eğitim sistemimizde uygulanmakta olanları vardır.

1.5. Sınırlılık

1-Mümtaz Turhan'ın hayatı ve yazdığı eserler

- a-Mümtaz Turhan'ın hayatı, çocukluğu, gençliği, tahsili, görevi ve ölümü
- b- Mümtaz Turhan'ın yazdığı eserleri, kitapları, makaleleri ve çevirileri

2-Mümtaz Turhan ile ilgili yazılan eserler (piyasada bulunan ve ulaşılabilen eserler)

1.6. Tanımlar

Eğitim: “Bireyin yaşadığı toplumda pratik değeri olan yetenek, yönelim ve diğer davranış biçimlerini edindiği süreçler toplamıdır” (Varış, 1998: 17).

Eğitim Sistemi: “Devletin büyük yatırımlarla milletine sunduğu eğitim hizmetlerinin, sunması öngörülen yapısal bütünlüğe Milli Eğitim Sistemi denir” (Varış, 1998: 4)

Eğitim Programı: “Bir eğitim kurumunun çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı, milli eğitimin ve kurumun amaçlarının gerçekleşmesine dönük tüm faaliyetleri kapsar” (Varış, 1994).

Bu çalışmada kullanılan kısaltmalar;

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı,

YÖK: Yükseköğretim Kurulu,

D.P.T.: Devlet Planlama Teşkilatı,

ÖSYM: Öğrenci seçme ve yerleştirme Merkezi,

RAM: Rehberlik Araştırma Merkezi,

TKB: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı.

1.7. Araştırmanın Önemi ve Gereklileri

Türkiye yıllardan beri değişik türden eğitim problemleriyle karşı karşıya bulunan ve gelişmekte olan bir ülkedir. Bu mevcut problemlerin çözümüne yönelik olarak eğitimcilerimiz ve bu konuya duyarlı ilim adamları tarafından çözüm önerileri ortaya atılmaktadır. Bu konuya ilgisiz kalmayanlardan biri de Mümtaz Turhan'dır.

Birçok yazar ve eğitimci eğitim ile ilgili ilke ve yöntemler belirler. Ancak bu ilke ve yöntemlerin toplumun sosyal yapısına uygun ve eğitimle ilgili problemlerin çözümüne yönelik ülke gerçekleriyle paralel olması beklenir. Ancak bu şartlar altında

eğitimde başarı sağlanabilir. İşte Mümtaz Turhan, Türk Eğitim Sistemine bu yönde bir katkı sağlamaktadır.

O'nun eğitimle ilgili görüş ve önerilerinin, öne sürdüğü çözüm yollarının gündemde tutulmasının yeni eğitim programlarının oluşumunda büyük katkılar sağlayacağına inanılmaktadır. Elde edilen sonuçlar ilgili literatüre katkı sağlayacak eğitim programlarını geliştirme konusunda karar verme konumunda olan kişi ve kuruluşlara katkı ve yardımda bulunacaktır.

Çalışmamızın temel amacı Mümtaz Turhan'ın eğitim görüşlerini ve eğitimciliğini ortaya çıkarmaktır. Ayrıca ülkemizin eğitim problemleri ile ilgili öne sürdüğü çözümlerin neler olduğunu belirlemek ve bu çözümlerin günümüzdeki yansımaları açısından incelemektir. Araştırmamda ayrıca; yıllar önce Türk Milletinin çağdaş milletler seviyesine çıkmasının yolunun bilim ve bilim zihniyetine bağlı olduğunu bunun ise eğitim ile gerçekleşebileceğini hayatının son anına kadar her fırsatta güçlü bir şekilde savunan ve yazdığı eserlerle ülkenin nasıl kalkınıp, ilerleyeceğinin yolunu gösteren mütevazi kişiliğiyle ülkemizin yetiştirdiği örnek bilim ve fikir adamlarımızdan Mümtaz Turhan eğitimle ilgili görüşlerinin, tespitlerinin, sorunlar karşısında ortaya koyduğu çözüm önerilerinin günümüzdeki geçerliliğini koruduğunu ortaya çıkarmaktır.

1.8. Araştırma Konusu İle İlgili Olarak Türkiye’de Yapılan Çalışmalar

Gök (1990) tarafından İstanbul Üniversitesi’nde “Mümtaz Turhan’da Batılılaşma ve Kültür Değişimleri” isimli yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada, Mümtaz Turhan’ın Batılılaşma ve Kültür Değişimleri konusundaki görüşleri açıklanmıştır.

Sağlam (1997) tarafından Atatürk Üniversitesi’nde “Mümtaz Turhan ve Eğitim Görüşleri” ile ilgili olarak bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada Turhan’ın eğitim ile ilgili düşünceleri açıklanmıştır.

BÖLÜM II

2. YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, literatür, kaynak tarama ve inceleme özetleme türünden bir araştırmadır.

BÖLÜM III

3. MÜMTAZ TURHAN'IN HAYATI VE YAŞADIĞI DÖNEM

3.1. Hayatı

3.1.1. Mümtaz Turhan'ın Çocukluğu

Prof. Dr. Mümtaz Turhan 1908 yılında Erzurum'un Horasan ilçesinin Akçataş Köyünde yılında doğmuştur (Özakpınar, 2003: 15). Babası Erzurum'un yerli ve tanınmış ailelerinden Pasinlerli Şerif Bey, annesi Erzurum'un yerli ve tanınmış ailesinin kızı olan Cebriye Hanımdır. Ailenin üç erkek çocuğundan en büyüğüdür (Kongar, 2001: 217).

Ailenin üç erkek çocuğundan en büyüğü olan Mümtaz, ortanca kardeşi Mithat, en küçükleriyse Enver'dir. Henüz küçük yaşta okumaya merak eder. Aile büyükleri arasında yapılan sohbetlerde bulunur, büyüklerin sözlerini derin bir dikkatle dinler, doğuştan sahip bulunduğu sevimli ve sempatik tavrıyla herkesin dikkatini çeker.

Fakat O'nu daha küçük yaşlarda hatta anne kucağında iken birbirinden acı hatıralar ve çilelerle dolu felaketler bir türlü bırakmaz. Nitekim henüz annesinin kucağında iken Erzurum'un düşmanlar tarafından istilası ile vatanından ayrılmak zorunda kalır ve böylece vatandan ayrılışın ıstırapıyla bağı yanmaya başlar. Henüz anne kucağında iken vatanından ayrılmak zorunda kalır. Kendini sevenlerden uzak kalmanın verdiği ızdırabı O, daima duygu düşüncelerinde ömür boyu yansıtır. Nitekim belki de O'nun müstesna bir vatan sevgisi ve milliyetçilik anlayışında bu hadiselerin büyük payı olacaktır (Küçük, 1977: 59).

1.Dünya Savaşı 7-8 yaşlarındaki bir çocuğun hafızasında silinmez izler bırakan bir felakete yol açar. Erzurum taraflarından yüzlerce aile Rus ordularının zulmüne uğramamak için evlerini barklarını terk edip batıya doğru uzun bir göç başlatırlar. Bu kalabalık Kayseri'ye kadar gelir. Profesör Turhan annesi ve iki kardeşiyle yaşadığı bu ızdırabın içinden başka bir dünyaya geçmiştir. İlkokula verildiği zaman gösterdiği başarı üzerine devlet hesabına orta tahsil yapma hakkı kazanır (Güngör, 1996: 207).

3.1.2. Tahsili

Henüz 8 yaşında bir çocukken ailesi, Rus işgali yüzünden, 90–100 aileden oluşan bir cemaatle birlikte Kayseri'ye göç etmiştir. Cemaat 8 yıllık göçmenlik hayatından sonra 1923–1924 yıllarında tek- tek aileler ya da küçük guruplar halinde eski yurtlarına geri dönmüştür. Mümtaz Turhan bu tarihte Cemaatten ayrılarak Kayseri Lisesinde yatılı olarak kalmıştır. Bir kısmı Bursa Lisesinde ve Ankara Lisesinde devam eden lise öğreniminden sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümüne yazılmıştır. O sırada Milli Eğitim Bakanlığının açtığı sınavı kazanarak 1928 yılında gittiği Berlin Üniversitesinde Psikoloji öğrenimi görmüştür. Arkasından Frankfurt Üniversitesinde Psikoloji doktorası yapmıştır.

Doktora öğrenimi esnasında 1932 yılında Türkiye'ye geldiğinde köyünü ve bir kısım civar köylerde bulunan cemaati ziyaret etmiştir. Doktora öğrenimini tamamladıktan sonra 1936 yılında Türkiye'ye dönünce İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tecrübî Psikoloji Kürsüsünde asistan olmuştur. 1939 yılında, “Yüz İfadelerinin Tefsiri Hakkında Bir Tetkik” adlı tezi ile doçent olmuştur.

Mümtaz Turhan, 1944'te İngiltere'nin Cambridge Üniversitesi'ne gidince orada, kültür değişmeleriyle ilgili muazzam bir literatür olduğunu görmüştür. Cambridge Üniversitesi Psikoloji laboratuvarı direktörü Prof. Frederic Bartlett Mümtaz Turhan'ın Erzurum'da köy cemaati üzerine yaptığı araştırmalara ilgi göstermiş ve araştırmalarını bir tez halinde geliştirmesi için onu teşvik etmiştir. Kültür değişmelerinin genel bir çerçevesinin çizildiği ve kültür değişmelerini etkileyen faktörlerin analizinin yapıldığı ayrı bir bölümle Cambridge Üniversitesine sunduğu bu araştırma ile Turhan, ikinci defa doktora derecesini almıştır. Mümtaz Turhan kültür değişmelerini psikolojik bakımdan ve tarihi gelişimi içinde inceleyerek yaptığı çalışma ile 1950 yılında profesörlüğe yükseltilmiştir (Özakpınar, 2003: 16).

3.1.3. Görevleri

1928 yılında Devlet hesabına Almanya'ya gitti. Berlin ve Frankfurt Üniversitelerine devam ederek yüksek tahsilini tamamladı 1935 yılında yine Frankfurt Üniversitesi'nden felsefe doktoru unvanını aldı (Kongar, 200 :217).

Bundan sonra yurda dönen Dr. Mümtaz Turhan, Prof. Wilhelm Peters tarafından kurulmuş olan İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Tecrübî Psikoloji Kürsüsünde 1936 yılında asistan, 1939 yılında doçent oldu. 1944 yılında British Council'in sağladığı bir bursla, bu sefer İngiltere'de Cambridge Üniversitesi'ne giderek, Sir Frederic Bartlett'in yanında, Cultural Changes (Kültür Değişmeleri) konulu çalışmayı tamamladı ve 1948'de ikinci doktorasını verdi.

Edebiyat Fakültesi'ne dönüşünde 1951 yılında Profesör, 1952 yılında Tecrübi Psikoloji Kürsü Başkanı olan Profesör Mümtaz Turhan 1960 yılında Tecrübi Psikoloji Enstitüsü Müdürü oldu (Kongar, 2001: 217)

Mümtaz Turhan makam mevki ve şöhret peşinde koşan bir kişi de değildi. O, kendisine teklif edilen Milli Eğitim Bakanlığını düşüncelerini gerçekleştirme şansı göremediği için reddetmişti (Özgürel, 2006).

1949–1951 yılları arasında Birleşmiş Milletler Sosyal Komisyonu'nda Türkiye temsilcisi olarak bulundu (Küçük, 1977: 151). Bunun yanı sıra Türk Psikoloji Cemiyeti, Pedogoji Cemiyeti, Sosyoloji Cemiyeti, Muallimler Birliği, Türk Ocağı ve Türkiye Turist Cemiyeti'nin faal üyeliğini yapmıştır (Gülensoy, 1969: 244).

3.1.4. Mümtaz Turhan'ın Ölümü

Mümtaz Turhan ilmi şöhretini çok genç yaşta, ilk önce Batıda duyurmuş bir Türk'tür. Mümtaz Hocamız kendisini yakından tanıyan batılıları hayran bırakmış ve onlarla ömür boyu yakınlık ve arkadaşlık kurabilmiş ilmi ve insanlığı daima takdir edilmiş kendisiyle iftihar etmemiz gereken bir şahsiyetti. O, ilim, idealizm ve insanlık yönünden dört başı mamur vatansever bir insandı. İlmi şahsiyeti Avrupa'yı aşarak Amerika'ya kadar ulaşmıştı (Toğrol, 1969: 396).

Küçük (1977: 153–154)'e göre; Mümtaz Turhan sadece kendi kristal sarayına çekilmiş şöhretli bir ilim adamı olmakla yetinmemiştir. Mümtaz Turhan'ın asıl önemi sahasındaki ilmi muvaffakiyeti yanında memleket meselelerine çok yakından ilgi duyan büyük bir idealist ve vatanperver oluşu idi. İlmi kudretini ve bilgisini bilhassa maarif

meseleleri üzerine yoğunlaştırması ve bu mevzuda eser vermesi bunun gerçek bir delilidir.

Mümtaz Turhan, bilim zihniyetiyle ahlak dürüstlüğünün birbirinden ayrılmaz nitelikler olduğuna inanıyordu. Çünkü bilim zihniyeti onda olaylara ve meselelere bakış tarzını belirleyen bir kafa yapısıydı. (Özakpınar, 1995,11-12). İlmini bu milletin dertlerine çare aramak için kullanan gönlünde daima bu milletin ıstıraplarını duyan bir yapısı vardı. Türk milletini seven ve milletlerarası camiada var olmasını, müstakil kalmasını isteyen ve bunu yollarını arayan çalışmalar yapmıştı (Bayram, 1969: 399).

İnsanların görünüşteki davranışlarının arkasında, o davranışlara asıl anlamını veren karakter yapısını çok iyi değerlendirdi. Hassas bir gözlemciydi. Davranışları meydana getiren şartları dikkate alır ve böylece kanaatlerini kontrol ederdi. Turhan'ın şahsiyetini yoğuran bilim zihniyeti, böylece, onun günlük hayattaki davranışlarını da son derece ölçülü ve temkinli yapıyordu.

Mümtaz Turhan mütevaziliğinin yanında kendini alçak gönüllü gösterecek yapay sözler sarf etmeyen bir yapıya sahipti (Özakpınar, 1995,11-12).

Onun tevazuu, hakikaten büyük bir insanın tabiiliğinden, sadeliğinden ibaretti. Fikirlerini hiçbir zaman empoze eder gibi, söylemezdi. Özakpınar (1995: 13-14)'a göre; "O'nun karakter vasıflarını peş peşe sıralayarak bu yapıyı ve ahengi anlatmak imkânsız gibidir. Alışılmış nitelemelerle, kibardı, vakurdu demek fazla bir şey ifade etmez." Çünkü yapmacılıktan uzak bir kibarlık ve her türlü bencillikten arınmış, ölçülü bir yapıya sahipti. Yanındakilere şöyle veya böyle yapmalarını söylemez davranışlarıyla örnek olurdu. Turhan, tam anlamıyla bir ahlak kahramanı idi.

Küçük (1977: 164) O'nun duygusal yönünü şöyle anlatır: "İsteddiği kadar soğuk ilim mantığını bize aşılamaaya çalışsın, kendisi kuvvetli bir duygu adamıydı. Gençliğinde hikâyeler de yazmış sonra sanattan vazgeçmişti".

Yüzü az gülen, hep ciddi şeyler konuşan bu adamın son derece hassas bir kalbe sahip bulunduğunu çok az kimse bilirdi (Güngör,1996: 213).

Mümtaz Turhan, Edebiyat Fakültesinde Tecrübi Psikoloji doçenti olarak çalıştığı yıllarda fakültenin felsefe bölümünde kendisi gibi ciddi vakur, çalışkan, haysiyetli bir hanım olan ve Diyarbakır'ın asil ve tanınmış ailelerinden biri olan "Ögel"

ailesinden diş tabibi Doktor Mahmut Ögel beyin ve refikaları Behiye Hanımın iki erkek ve bir tanesi kız üç çocuklarından en küçüğü bulunan Mevhibe (Ögel) Turhan hanımla 1943 senesinde hayatlarını birleştirirler. Nesrin ve Fügen adında iki kızları olmuştur (Küçük, 1977: 64). .

Küçük (1977: 50) “Bütün Yönleriyle Mümtaz Turhan” adlı eserinde O’nun son anlarını şöyle anlatır:

“Bütün bir ömrünü cömertçe harcadığı vatanında son nefesini vermenin gururu içinde ve ömrünün son saniyelerinde ise dıştan gelen birtakım gürültüleri duyar. nedir? Bu gürültü diye sorar Başucunda bekleyenler,

“Yeni yıla giriliyor da vapurlar düdük çalıyor hocam” derler. Mümtaz hoca biraz dalmıştır. bir anda bütün gücüyle kendini toplayarak sorar:

“Hangi seneye giriyoruz?”

Bu soruya cevaben kıymetli asistanı Doğan:

“1969 yılına giriyoruz hocam “diyebilir. Mümtaz Hoca son anda başucunda gözyaşı dökenerleri teselli edercesine, kendine has şakacı tavrı ve tatlı jestleri ile, bu defa geçici dünyaya ait son sözünü şöyle söyler:”Happy New Year!”

Profesör Mümtaz Turhan 1 Ocak 1969 Çarşamba günü sabaha karşı çekmekte olduğu karaciğer kanseri hastalığından kurtulamayarak 60 yaşında hayata veda etmiştir (Kongar, 2001: 217).

3.2. Yaşadığı Dönem

Mümtaz Turhan Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde Meşrutiyetin ilan edildiği 1908 yılında doğar. 23 Temmuz 1908’de Anayasa yeniden yürürlüğe koyulmuştur. Ülkede özgür bir ortam oluşmuştur. II.Meşrutiyeti ilan ettiren ve II.Abdulhamit’i tahttan indiren güç İttihat ve Terakki Cemiyetidir. Bu cemiyet iktidara gelip ülke yönetiminde söz sahibi oldu. Ancak Osmanlı Devleti çıkan savaşlarla güç kaybediyordu. Nihayet 1914’de Almanların yanında 1. Dünya Savaşı’na girildi. Savaştan ağır kayıplar vererek çıkan Osmanlı Devleti imzaladığı Mondros Ateşkes antlaşması ile fiilen yok oluyordu. Antlaşmanın 7. maddesine dayanarak anlaşma devletleri yurdun çeşitli yerlerini işgal etmişlerdi. İzmir’in işgal edilmesi Anadolu’da ihtilalin doğmasını çabuklaştırdı (Akyüz et al, 1997). Türk milletinin Kurtuluş Savaşı Atatürk’ün önderliğinde başarıyla sonuçlanmış ve yeni Türk devleti kurulmuştur.

Kurtuluş Savaşı sırasında çocuk yaşta olan Mümtaz Turhan vatan savunmasında yerini alamamıştı. Ancak çığneden vatanın sızısını yüreğinde hissetmişti.

Mümtaz Turhan'ın İstanbul dergisinin Mart 1954 sayısında yazdığı yazıda Kurtuluş savaşı'na katılamamanın verdiği üzüntü açıkça görülmektedir: “Memleketin can çekişen nefesini göğüslerinde, kurtuluşun hamlelerini nabızlarında duyan bu nesil vatanın kaderinin ta kendisi olmuş, ondan artık bir türlü ayrılamamıştır” (Özakpınar, 1995: 16).

Mümtaz Turhan mili mücadele başlarken 11 yaşında, zaferin kazanıldığı 1922 yılında ise 14 yaşındadır. İstiklal Savaşında ülkede bulunan genç ihtiyar, kadın, erkek kısaca bu milletin eli silah tutan her ferdinin bu topraklar için verdiği emsalsiz mücadele Mümtaz Turhan'ın şahsiyetini yoğurmuş, onun çalışmalarının asıl gayesini o dönemde ruhunun derinliklerinde belirlemişti. O, Emin Molu'yu anlatırken dediği gibi artık her türlü faaliyetini “bütün benliklerini kaplayan milli mücadele ruhu” ile ve “şahit oldukları milli felaketlerin hatıraları içlerinde hala canlı bir şekilde yaşarken” yapacaktı (Özakpınar, 1995: 17).

O, “Garplışmanın Neresindeyiz?”eserinin önsözünde “İçtimai hayatımızda yıkılan birçok şeylere mukabil pek az şeyin yapılabilmesi derin bir kültür buhranı yaratmıştır”(Turhan, 1980) sözleriyle toplumun içinde bulunduğu durumu ifade etmiştir.

O'nun Anadolu'nun düşmandan temizlenmesinin yorgun sevincini yaşadığını şu ümit dolu sözlerden anlıyoruz: “Biz, memleketin imkânlarını göz önünde tutarak bu mücadeleden muzaffer çıkabileceğimize inananlardanız” (Özakpınar, 1995: 18). Burada anlatılan, Rus işgaliyle göç etmek zorunda kalan daha sonrada Anadolu'nun içlerine kadar düşmanın girdiğini görmenin acısını tatmış bir çocuğun, bütün bu zorlukları göğüsleyip, bir bilim adamı olarak ülkenin iktisadi kalkınma ve içtimai yapılanmasına katkıda bulunmak istediğidir.

Mümtaz Turhan'ın milliyetçilik duygularının, vatanseverliğinin, ülkenin kalkınma ve ilerlemesi konusundaki çabalarının temelinde yatan, yaşadığı dönemin zorluklarına ve problemlerine duyarsız kalmayıp kendi iç dünyasında da yaşadığını

eserlerinde ve ülkenin kalkınması ve ilerlemesi için çözüm önerilerin ısrarla savunup hayatının her döneminde, bulduğu her fırsatta dile getirmesinden anlıyoruz.

3.3. Mümtaz Turhan’ın Hayatını Etkileyen Fikir ve Bilim Adamları

Bir düşünce adamının hayatı ve şahsiyeti her şeyden önce onun fikirlerinin gelişiminde izlenir. Mümtaz Turhan Almanya’daki Psikoloji öğrenimi sırasında Max Wertheimer, Wolfgang Köhler ve Kurt Koffka gibi Gestalt psikoloji ekolünün kurucularını tanıdı. Gestalt teorisi, psikolojik hayatın şekillenmesinde parçaları değil bütün içindeki ilişkileri ön plana çıkarır; algı öğelerinin hafızaya geçirilmesine değil, algı planının yeniden yapılandırılmasına ve böylece algı içeriğinin anlamının ve fonksiyonunun kavranmasına önem verir. Mümtaz Turhan bu ekolün görüşlerinden etkilendi. Bundan başka bilim zihniyetinin ve bilim metodunun düşüncede doğurduğu farkı kavradı (Özakpınar, 1995: 11).

O, Kültür Değişmelerinin önsözünde 1944’te İngiltere’ye gidinceye kadar dünyanın diğer kısımlarında da Kültür Değişmeleri ile ilgili araştırmalarda bulunulduğunu bilmediğini söyler. Canbridge’de kültür değişmelerine ait muazzam bir literatür ve bu mevzu ile yakından ilgili, büyük çapta orijinal bir ilim adamı olan Prof. Bartlett ile karşılaşmıştı. Bu durumu Mümtaz Turhan şu şekilde ifade eder: “Türkiye’de yapmış olduğum bu tetkiki öğrenince Prof. Bartlett büyük bir alaka göstermiş araştırmalarımı genişletmek hususunda beni teşvik etmiştir”(Turhan, 2002: 12).

Aydınlık derecelerinin derinlik algısı üzerindeki etkilerine ilişkin deneysel psikoloji doktora tezini yanında hazırladığı Wertheimer’in kişiliği de Mümtaz Turhan’ı etkilemiştir (Özakpınar, 2003: 20).

3.3.1. Emrullah EFENDİ

1858’de Lüleburgaz’da doğan Ali Efendi’nin oğlu Emrullah Efendi, ibtidai ve rüşdiyeyi orada okuduktan sonra Mekteb-i Mülkiye’yi bitirdi. 1882’de Yanya ve 1884’de Selanik Maarif Müdürlüklerinde bulundu. 16 Aralık 1908’de Kırklareli

mebusu olarak Meclis-i Mebusan'a girdi. 12 Ocak 1910'da Maarif Nazırı oldu. 20 Şubat 1911'de istifa etti. Ancak Aralık 1911'de tekrar Maarif Nazırı oldu (Ergün, 1982: 1-2). Emrullah Efendi Tuba Ağacı Nazariyesi dediği bir görüş ortaya atmıştır. Buna göre eğitimde yenileşme ve düzenlemeye aşağıdan (ilköğretimden) değil, yukarıdan (darülfünundan) başlanmalıdır. Bizim eğitimimiz de yukarıdan aşağı geliştirilebilir. Çünkü bizde önce bilimsel zihniyet kurup geliştirmek gereklidir (Akyüz, 2001: 262).

Emrullah Efendi üniversiteye iki türlü görev yüklemiştir:

1)İlimleri ve fenleri yaymak,

2)İlmin ilerlemesine hizmettir. İlimlerin halk arasında yayılması ilmi zihniyeti tesis ve teşekkül ettirecektir (Ülken, 1979: 190).

Emrullah Efendi Nazırlığı sırasında ilköğretime de önem vermiştir. İlkokul öğretmenlerine devletin maaş vermesi gerektiğini savunmuş yıllıkçı öğretmenlerle ilköğretimin gelişemeyeceğini söylemiştir. Öğretmenlik mesleğinin önemine değinmiş gelişmesi için uğraşmıştır. (Akyüz, 2001: 262).

Emrullah Efendi, İlköğretimde parasız mecburî öğretim sistemini getiren bir düşünürümüzdür. Ona göre ilköğretimin temeli parasız-mecburi öğretimdir. Devlet, suç işleyen çocuğu nasıl zorla hapishaneye götürüyorsa, onları zorla okula da götürmelidir (Ergün, tarihsiz).

3.3.2. Prens SABAHATTİN

Prens Sabahattin (1879–1948), Devletin yaklaşmakta olduğu büyük tehlikeyi sezmiş, buna çare olarak fikirler üretmiş, önerilerde bulunmuştur (Akyüz, 2001: 286).

Sabahattin Bey'in esas gayesi, önceleri Osmanlı toplumunun, daha sonra da Türkiye'nin nasıl kurtarılacağıнын yolunu bulmaktır. Toplumunu kurtarma çabalarında esas rolü oynayanlardan birisi eğitim olacaktı (Ergün, tarihsiz).

Prens Sabahattin çeşitli tarihlerde yayımlanan toplantılarda Osmanlı Devleti'nin çöküşünü açıkladı, merkezi otoriteye karşı ve bireysel girişimciliğe destek veren bir yaklaşımı savundu (<http://www.ata.boun.edu.tr>).

Sabahattin Bey'e göre eğitim sistemi ve toplum yapısı değiştirilmezse bütün iyileştirme tasarıları kâğıt üzerinde kalmaya mahkûmdur. Ülkede bir sosyal değişiklik yapmak, fert fert insanları değiştirmek gerekir (Ergün, tarihsiz).

Eğitimin temel amacı; beden, düşünce ve ahlâk yönünden kişisel yetenekleri artırmaktır. Eğitimin iki asıl uygulayıcısı olan aile ve okul bunu ihmal ediyor. Aileler çocuklarına girişkenlik öğretecekleri yerde gelenek ve göreneğe bağlılık öğretiyor (Ergün, tarihsiz).

Prens Sabahattin'e göre; Gelecek yerine geçmiş öğretiliyor ve çocukların ruhuna geçmişin dertleri yükleniyor. Halk ve gençler kendilerine güvenemedikleri için başkalarına bağlanıyor, haksızlıklara katlanıyor ve ahlâk düzeni de bozuluyor (Ergün, tarihsiz).

3.3.3. Ziya GÖKALP

Ziya Gökalp, eğitimin amaçları konusunda büyük oranda E. Durkheim'ın görüşlerini "Türkçeleştirerek" işe başlamıştır. Ona göre; "Terbiye, bir cemiyette yetişmiş neslin henüz yeni yetişmeye başlayan nesle fikirlerini ve hislerini vermesi demektir." Bu şekildeki bir eğitim, yaygın eğitim ve organize eğitim şekillerinde halk arasında ve okullarda olmaktadır (Ergün, tarihsiz).

Ziya Gökalp Milli Eğitim sorunlarını ilk kez sistemli olarak ortaya atıp işleyen kişidir. Bu konudaki düşünceleri kısaca şöyledir: O, “Milli terbiye ve asrı talim” ilkesini ortaya atmıştır (Akyüz, 2001: 270).

Üniversite konusunda bizde ilk kez ayrıntılı ve önemli görüşler ileri süren Gökalp’tır. Gökalp de Emrullah Efendi ve Satı Bey arasında yapılan Tuba Ağacı Nazariyesi tartışmalarına katılmıştır. Ziya Gökalp eğitimde yenileşmeye üniversiteden başlanması gerektiği görüşünü savunur ve şöyle der: “Milli Maarifi Darülfünun kurar, Sultanilerle İptidailere yayar. Bu nedenle Darülfünun gelişmeden Sultaniler ve İptidailer gelişme eseri gösteremezler. Milli Eğitim Darülfünundan başlayarak Darülmuallimlere, Sultanilere, onlardan da İptidailere inecektir”(Akyüz, 2001: 282).

Ziya Gökalp’in sosyolojisinde seçkinler resmi medeniyetle halk medeniyetinin yaklaştırılmasında önemli bir role sahip bir unsur olarak zikredilir. Elit eğitiminin Türk eğitim tarihinde Ziya Gökalp’ten sonra en iyi savunucusu Mümtaz Turhan’dır. O’na göre elit eğitiminin en iyi yolu mütehassıs bilim adamları ve uzman teknik adamlar yetiştirmektir (Celkan,1993: 142).

Ziya Gökalp, Türkiye’de vatanına en zararlı kimselerin medrese veya mektepte okuyanlar olduğunu ve bunun da eğitim sistemimizin milli olmamasından ileri geldiğini savunmuştur (Akyüz, 2001: 270).

Eğitim, millî kültüre göre yetişmiş, onu temsil eden şahsiyet sahibi gençler yetiştirmelidir (Ergün, tarihsiz).

Ziya Gökalp, eğitim olayına sosyal açıdan yaklaşmakta, fertlerin eğitiminde psikolojik unsurlar yerine sosyolojik unsurlar kullanmaktadır. Ziya Gökalp’in amacı şahsiyeti millî kültürle yoğrulmuş fertler yetiştirmektir.

Ziya Gökalp, eğitim bakımından milletlerin üç safhadan geçtiğini söylüyor:

- 1) Eğitimin kısmî ve millî olduğu ilkel toplumlar;
- 2) Eğitimin millî değil milletler arası olduğu dinî toplumlar;

3) Eğitimin millî kültüre dayandığı modern milletler.

Türk milleti, modern milletler seviyesine çıkartılmalıdır. nce okullarda çocuklara ve gençlere verilecek millî kültür kurulmalıdır. Bunu yapacak olan niversite millî kültürü kurup geliştirdikten sonra liselere yayılmalıdır (Ergün, tarihsiz).

Ziya Gökalp, yıllar önce, bugün örgün-yaygın eğitim şeklinde yapılan eğitim tasnifini yapmış, terminoloji geliştirmiştir (Akyüz, 2001: 271).

Kısaca, Gökalp'e göre maarifin iki amacı vardır: Eğitim konusunda kendi kültürümüzü modernleştirmek ve kültürel Türkçülük olarak bütün halka yaymak; ğretim kısmında Avrupa'daki fen ve teknolojiyi aynen almak (Ergün, tarihsiz).

BÖLÜM IV

4. MÜMTAZ TURHAN'IN ESERLERİ VE YETİŞTİRDİĞİ BİLİM VE FİKİR ADAMLARI

4.1. Kitapları

Kitap Halinde Neşredilmiş Eserleri

- 1-(Aydınlık gradyanlarının derinlik- idraki üzerindeki tesirleri.)Über Raumliche Mirkungen von Heligkeits Gefallen, Psychologische Forschung. 1936.21
- 2-E.Kretschmer konstitüsyon tiplerinin münevver bir Türk kütlesi arasındaki Yayılışı.(Pedegogi Enstitüsü çalışmaları, C.1.Türkiye matbaası,İst.1940)
- 3-Yüz ifadelerinin tesiri hakkındaki Tecrübî bir tetkik.(İstanbul Rıza Koşkun Matbaası,1941
- 4-Beden yapısı ve karekter.(Kretschmer'den tercüme olup, Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası1942'de basılmıştır.)
- 5-Irk prokolojisi İstanbul 1944 (Prof. M. Peters'ten tercüme)
- 6-Erginlik ve delikanlılık çağı İstanbul Rıza Koşkun Matbaası,(Peters'ten tercüme)1944
- 7-A Study of Cultural Change, Mith Special Referance to Turkey.(Thesis fort he Degree of Ph.D.April 1948, Cambridge Üniv.)
- 8-Kültür Değişmeleri, Sosyal Psikoloji Bakımından Tetkik (Edebiyat Fakültesi Yayınlarından,1951)
- 9-Maarifimizin Ana Davaları, İstanbul 1954
- 10-Garplılaşma'nın neresindeyiz? (1959,İst.) 1967'de 4. baskısı yapılmış olup, aynı zamanda İngilizceye çevrilmiştir
- 11-The Factors in gorup relation Wiltth special referance to Turkey (In Congress Report for Human Relations,1954)
- 12-Die Bedeutung einiger Faktoren fürden kurturvandel,In Koiner Zeitschrift für Soziologie und Sozilpsychlogie.1956 Heft 2. Über Die Deutung des Gesichtsausdrucks.In psychologische Bertage.Band V.Heft 3,1960

- 13-Über Die Deutung des Gesichtsausdrucks. In psychologische Bertage. Band V. Heft 3, 1960
- 14-Atatürk İlkeleri ve Kalkınma. 1956 İstanbul
- 15-Further conciderations concerning theories and experiments on the recoghition of facial expressions (İstanbul Studies in Ezperimental Psychology, 5, 1966.)
- 16-Üniversite problemi. Yağmur yayınevi İst. 1967
- 17-Cemiyet içinde fert. Milli Eğitim Basımevi 1970 İstanbul. (2) Terc.)

4.2. Makaleleri

Çeşitli Mecmualarda Çıkan İlmi Yazıları

İ.Ü. Tecrübi Psikoloji Çalışmalarındaki Yazıları

- 1-Kültürde değişen ve değişmeye mukavamet eden unsurlar. İ.Ü. Tec. Psk. Çalışmaları C.1. İst. 1956 Baha Matbaası.
- 2-Mustafa Şekip Tunç c. 2 İst. 1958 (Prof. Mustafa Şekip Tunç'un ilmi kişiliği hakkında satayışkar bir yazıdır.)
- 3-Teknik değişmelerin sosyal tesirleri C.2. (Aynı sayı)
- 4-An Experimantal Study on the Interpretations of facioal Axpession. C.3 Ed. Fak. Basımevi İst. 1966
- 5-Sir Frederic Bartlett'in 80. yaşını idraki için yazdığı bir önsözdür. C.4 Baha Matbaası İst. 1966
- 6-Further Considerations Concerning Theoriessand Experimants on the Recognition of Facial Expressions (Yüz ifadelerinin tefsirine ait teoriler ve tecrübelere dair düşünceler) C.V. İst. 1966 Baha Matbaası
- 7-Aydınlık gradyanlarının mekani tesirleri C.8 Edebiyat Fakültesi Matbaası 1970'den ayrı olarakta basılmıştır.

Sosyoloji Dergisinde Çıkan Yazıları

- 1-Analysis of the cultural changes Dr. Mümtaz TURHAN Asistan-Profesör ın İstanbul

University (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Soyoloji Dergisi Sayı:6 Pulhan Mat. İstanbul–1950)

2-Köy tetkiklerinde kullanılacak metodlar hakkında bazı düşünceler. Mümtaz TURHAN (İst.Üniv.Ed.Fak.Sos.Dergisi Sayı:12,Fakülteler Matbaası 1958-İstanbul)

3-Die Faktoren, die Gruppenbeziehungen beeinflussen (Unter besondeer berücksichtigung

der Turkei) Mümtaz TURHAN. (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Sosyoloji Dergisi Sayı:13–14 İstanbul Mat. İstanbul–1959)

4-İçtimai gruplar arasındaki münasebetlere tesir eden faktörler (Bilhassa Türkiye’deki vaziyet göz önünde tutulmuştur.(2) Mümtaz TURHAN. (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Sosyoloji Dergisi Sayı:13–14 İstanbul Mat. İstanbul–1959)

Türk Yurdunda Çıkan Yazılar

1-Türk Kültürünün kaynaklarına inmek ne demektir? Sayı: 239 İstanbul 1954

2- Türk Kültürünün kaynaklarına inmek ne demektir?(II. yazı) Sayı: 240 İstanbul 1955

3-Osmanlı Medeniyeti neden durakladı? Sayı: 241 Mart- 1955

4-Hakiki Kıymetlere Doğru Sayı: 246 Temmuz - 1955

5-Cemiyette Üniversitenin rolü Sayı:253 Şubat – 1956

6-Üniversitenin vazifeleri. Sayı: 254 Mart- 1956 (I. Yazı)

7- Üniversitenin vazifeleri. Sayı: 255 Nisan- 1956 (II. Yazı)

8-Türk Ocağının 45. yıldönümü münasebetiyle yaptığı konuşmanın tam metnidir. Sayı: 255 Nisan - 1956 (3)

9-Türk talebeleri üzerinde müşahedeler Sayı:258 Temmuz–1956 (Prof. Peters’in konuşmalarının tercümesidir. I.)

10- Türk talebeleri üzerinde müşahedeler Sayı:259 Ağustos- 1956(Prof. Peters’in konuşmalarının tercümesidir. II.)

11- Türk talebeleri üzerinde müşahedeler Sayı:260 Eylül - 1956(Prof. Peters’in konuşmalarının tercümesidir.)

12-Pedagojik ve Psikolojik testler. Sayı: 263 Aralık–1956 (Prof. Peters’in tercümesidir.)

13-Garplılışmanın Manası (Sosyolojik bir tetkik) Sayı: 272 Nisan –1959

14-Köy Enstitüleri Masalı Sayı: 278,Kasım –1959

- 15-Medeniyet anlayışımız. Sayı: 280,Ocak–1960
- 16-Demokrasi ve inkılâplar. Sayı: 282,Mart –1960
- 17-Yunus Emre'den kalan miras. Sayı: 319 Ocak–1960

İstanbul (Sanat ve Edebiyat)Dergisinde Çıkan Yazıları

- 1- Emin Molu Sayı: 5, Mart–1954
- 2- Hakiki ve sahte kültür Sayı: 6, Nisan–1954
- 3- Remzi Oğuz Arık Sayı:7, Mayıs –1954
- 4- Bilgi, Kanaat, İman Sayı: 8, Haziran –1954
- 5- Fetih Münasebetiyle Sayı: 9, Temmuz –1954
- 6- Ölü Mevsim Sayı:10, Ağustos –1954
- 7- Akademi meselesi Sayı: 11, Ekim –1954
- 8- En Büyük Davamız Sayı: 1, Ocak –1955 I.yazı
- 9- En Büyük Davamız Sayı: 2, Şubat –1955 II. yazı
- 10-En Büyük Davamız Sayı: 3, Mart –1955 III. yazı
- 11-En Büyük Davamız Sayı: 4, Nisan –1955 IV. yazı
- 12-Bazı vehimlerimiz ve hürriyet korkusu Sayı: 7, Temmuz –1955
- 13-En büyük ihtiyacımız Sayı: 8, Ağustos –1955
- 14-Heyecanların rolü Sayı: 9, Aralık –1955
- 15-Türkiye'de yabancı üniversite C.3. Sayı: 2, Şubat–1956
- 16-Remzi Oğuz Arık C.3. Sayı:5, Mayıs–1956
- 17-Kitabı ne demektir? C.3. Sayı:7, Temmuz -1956
- 18-Geriliğimizin Sebepleri C.3. Sayı:10–11, Ekim, Kasım -1956

Ölçü Mecmuasında Çıkan Yazıları

- 1-Ölçü ve kıymet Sayı: 1, Mart -1957
- 2-Türkiye'nin Ana Davaları Sayı: 2, Nisan -1957
- 3-Müesseslerin Islahı ve yeniden kurulması Sayı: 3, Mayıs -1957
- 4-Ana Davalarımız Sayı: 4, Haziran -1957

Yol Mecmuasında Çıkan Yazıları

- 1-İlmin içtimai hayattaki rakipleri Sayı: 2, Haziran -1962
- 2-Üç zihniyet (İbtidai zihniyet, ortaçağ ve ilim zihniyeti) Sayı: 4
- 3- Garplılaşmanın neresindeyiz? Sayı: 9
- 4-İlericilik ve gericilik hakkında Sayı: 10
- 5-Kalkınma ve sosyalizm Aralık- 1965 Sayı: 1
- 6-Sosyalizm ve muhtelif tefsirleri Sayı: 2, 21 Aralık -1965
- 7-En doğru mücadele Sayı: 3, 28 Aralık -1965
- 8-Neticeyi alacak yol. 25 Ocak-1966
- 9-Sosyalizm propagandası ve bazı hakikatler Sayı: 5, 12 Ocak -1969
- 10-Bünyesi, Fonksiyonları ve aksaklıkları ile üniversite problemi Sayı: 6,18 Ocak -1966 I.yazı
- 11-Aynı konuda ikinci yazı“Üniversitenin fonksiyonları” Sayı: 7 II. yazı
- 12- Aynı konuda üçüncü yazı“Üniversitenin sosyal yapıya bağlı aksaklıkları” Sayı: 8 III. yazı ŞUBAT -1969
- 13- Aynı konuda dördüncü yazı“Üniversitede kadro ve kontrol” Sayı:9 IV. yazı Şubat -1969
- 14- Aynı konuda beşinci yazı“Maarif sisteminden gelen aksaklıklar” Sayı:10- 15 V.yazı ŞUBAT -1966
- 15- Aynı konuda “Tesirli bir seçim mekanizmasının yokluğu” Sayı:11-22 VI. Yazı ŞUBAT -1966
- 16- Aynı konuda “Talebelerle ilgili meseleler” Sayı: 12 VII. yazı
- 17- Aynı konuda “Neticeler ve tedbirler” Sayı: 13 VIII yazı
- 18- Aynı konuda “Üniversite kitap ve yabancı dil meselesi” Sayı: 14 IX. yazı
- 19- Aynı konuda “Maarif sisteminin ıslahı” Sayı: 15 X. yazı
- 20- Sosyal Bilimlere ihtiyaç var mı? XI. yazı Sayı: 16
- 21- Liselerin ıslahı davası nasıl başladı, nasıl bitiyor? Sayı: 17
- 22- Köy Enstitüleri I.yazı Sayı:18,19-Nisan- 1966
- 23- Köy Enstitüleri II. yazı Sayı:19-Nisan- 1966
- 24- Köy Enstitüleri III. yazı Sayı:20, Mayıs -1966
- 25- Terbiyenin gayesi Sayı:21, Mayıs -1966

- 26- Millet ve Milliyetçilik I.yazı Sayı:23, 18-Mayıs -1969
- 27- Milliyetçiliğin tarifi II. yazı Sayı:24, 24-Mayıs -1966
- 28- Millet ve Milliyetçilik III. yazı Sayı:25,1-Haziran- 1966
- 29- Eski çağlarda Milliyetçilik IV. yazı Sayı:26,8-Haziran- 1966
- 30- Milleti izaha çalışan diğer nazariyetler V. yazı Sayı: 27
- 31- Menşe'i coğrafi olan nazariyeler VI.yazı Sayı: 28
- 32- Avrupa da Millet ve Milliyetlerin doğuşu yazı(I.yazı) VIII. Sayı: 29
- 33- Avrupa da Millet ve Milliyetlerin doğuşu yazı(2.yazı) VIII. Sayı: 30
- 34- Garpta Milli kültürlerin doğuşu IX. yazı Sayı:31, Temmuz -1966
- 35- Garpta Milli kültürlerin doğuşu X. yazı Sayı:32,1966
- 36- Garpta Milli kültürlerin doğuşu XI. yazı Sayı:33,1966
- 37- Garpta Milli kültürlerin doğuşu XII. yazı Sayı:34, Ağustos -1966

4.3. Yetiştirdiği Bilim ve Fikir Adamları

Mümtaz Turhan'ın kıymetli öğrencisi Küçük (1977: 69)'e göre O, önce kendi gerekli gördüğü ilim ve ihtisas sahibi kadroyu yetiştirmek düşüncesiyle işe başlamıştır. İlim, ahlak, fazilet ve kutsal değerlere bağlı ve saygılı bir kadro yetiştirmek için çırpınmıştır. O kendi kristal sarayına çekilen ilim adamı olmakla yetinmemiş bu konuda büyük gayret göstermiştir.

Mümtaz Turhan, Tecrübî Psikoloji Enstitüsünde birbirinden kıymetli elemanlar yetiştirmiştir. Bu elemanlar; Prof. Dr. Beğlen Toğrol, Prof. Dr. Sabri Özbaydar, Prof. Dr. Belma Özbaydar, Doç. Dr. Erol Güngör, Prof. Dr. Yılmaz Özakpınar, Doç. Dr. Doğan Cüceoğlu, Asistan İ.Alev Arık (Küçük,1977: 70).

BÖLÜM V

5. TOPLUMSAL DÜŞÜNCELERİ

5.1. Mümtaz Turhan'da Kültür ve Medeniyet

Birçok düşünür ve sosyolog kültürü kendilerine göre ifade etmişlerdir. Evvela en eskilerinden biri ve aynı zamanda başkaları tarafından da en çok kullanılmak itibariyle E.B.Tylor'un tarifini alıyoruz. Ona göre “Kültür; bilgiyi, imanı, sanatı, ahlakı, örf ve adetleri, ferdin mensup olduğu cemiyetin bir uzvu olması itibariyle kazandığı itiyatlarını ve bütün diğer maharetlerini ihtiva eden gayet girift bir bütündür”(Turhan, 2002: 37).

Meşhur bir Antropoloji âlimi olan C.Wissler şöyle tarif eder: “Kültür, bir halkın yaşama tarzıdır”(Turhan, 2002: 37).

Tanınmış Alman Antropoloji âlimi Tuhurnwald da kültürle medeniyeti şu şekilde tarif etmiştir: “Kültür, tavırlardan, davranış tarzlarından, örf ve adetlerden, düşüncelerden, ifade şekillerinden, kıymet biçmelerden, tesislerden ve teşkilattan oluşmuş bir sistemdir. Buna mukabil medeniyet, birikmiş bir bilgiye ve teknik vasıtalarına sahip olmayı ifade eder”(Turhan, 2002: 38).

MacIver medeniyet ile kültürü şu şekilde tarif etmektedir: “Medeniyetten; biz insanın hayatı üzerinde müessir şartları kontrol maksadıyla sarf etmiş olduğu cehitler neticesinde meydana getirdiği mekanizma ve teşkilatın umumi heyetini kastediyoruz.” (Turhan, 2002: 38).

Kültür ise, bu manada kullanılan medeniyetin antitezidir. Bu takdirde kültür; yaşayış ve düşünüş tarzımızda, günlük münasebetlerimizde, sanatta, edebiyatta, dinle, sevinç ve eğlencemizde tabiatımızın kendisini ifade etmektedir”(Turhan, 2002: 38).

Kültür bir milletin kendisine has değerleri ve hayat tarzı olarak tanımlandığında, eğitim millet hayatının devamlılığında en önemli fonksiyona sahiptir (Güngör, 1991: 57).

Toplumbilim sözlüğünde kültür, bir toplumun duyuş ve düşünüş birliğini sağlayan değerlerin tümü olarak tanımlanmıştır (Hançerlioğlu, 2001).

Ziya Gökalp'e göre medeniyet ve kültür şu şekilde karşılaştırılabilir: "Bir medeniyet milletlerin müşterek malıdır. Çünkü her medeniyeti, sahipleri birlikte yaşayarak vücuda getirmişlerdir. Bu sebeple her medeniyet, mutlaka beynelmileldir. Fakat bir medeniyetin, her millette aldığı hususi şekilleri vardır ki, bunlara (hars-kültür) adı verilir" (Turhan, 2002: 38).

Milli Kültür (hars) ve medeniyet arasında hem birleşme hem de ayrılık noktası vardır. Milli Kültür ile medeniyet arasındaki birleşme noktası ikisinin de bütün sosyal hayatları içine almasıdır. İkisi arasındaki fark, kültür milli olduğu halde medeniyet milletlerarasıdır (Gökalp, 1970: 27).

Ziya Gökalp'a göre Kültür kavramının en fazla yakın olduğu diğer bir kavram sosyal değişme kavramıdır. Çünkü fertlerin değişmesinden duygu ve düşüncelerin değişmesine kadar gözlenen bütün farklılıklar özellikle kültürdeki değişmelerle ilgilidir. Bu nedenle Ziya Gökalp Türkiye'nin ve Türklerin istenilen değişmelere ve gelişmelere ulaşması için kültür muhtevasına ve Hars'a fazla ehemmiyet verilmesi gerektiğine dikkatleri çekmiştir. Bununla birlikte kültürün gelişmesi ve tekerrürü olaylarında sosyal ve kültürel faktörlerin rolü büyüktür (Nirun, 1981: 218).

Turhan medeniyet ile kültür arasındaki farkın, yalnız birinin ulusal ötekinin evrensel olmasında değil, aynı zamanda, medeniyetin ferdi iradelerle oluşturduğu halde, kültürün kendiliğinden ve doğal olarak tekamül etmesinde ortaya çıktığını öne sürer (Kongar, 2001: 231).

Kültür hakkında yazılan tüm açıklamalardan sonra Mümtaz Turhan şöyle tanımlar: "Kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül

eden öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alakaları, itiyatları, kıymet ölçülerini, umumi atitüd, görüş ve zihniyetle her nevi davranış şekillerini içine alır” (Turhan, 2002: 38).

Bu tanıma bakıldığında, Turhan’ın kültür terimi içinde şu farklı öğeleri ele aldığını gözlemekteyiz:

- 1) Maddi öğelerdir, Turhan bir toplumun maddi değerlerinin tümünün kültür içinde düşünülmesi gerektiğini belirtmektedir (Kongar, 2001: 222).
- 2) Manevi değerler Turhan, manevi demekle de yetinmemekte, değer yargıları, ilgiler, genel tutumlar ve “görüş ve zihniyet” biçiminde ifade ettiği ideolojik öğeleri tek tek saymaktadır (Kongar, 2001: 222).
- 3) Davranış Biçimleri, Turhan, çağdaş “davranışçı” yaklaşıma da bir anlamda önem vermekte, kültürü, tüm davranışlarımızın ardında yatan temel belirleyici olarak görmektedir (Kongar, 2001: 222).
- 4) Egemen kültür kavramı, Turhan, “o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan” diyerek, söz konusu ettiği kültür kavramının, bir toplumda yaygın bir biçimde egemen olan kültür olduğunu belirtiyor (Kongar, 2001: 222).
- 5) Ayırt edicilik, Turhan’a göre kültürün önemli bir özelliği, bir toplumu öteki toplumlardan ayırt eden nitelikleri de bağrında taşımasıdır. “Hususi hayat tarzı” diye ifade ettiği bu ayırt edici nitelik Turhan’a göre sonunda hiç kuşkusuz bir ulusun kimlik sorunu olmaktadır” (Kongar, 2001: 222).

5.2. Kültür Değişmeleri

Değişen şartlar karşısında çareler bulma ve onlara uyum sağlama konusunda her kültür aynı derecede hazırlıklı olmadığı gibi aynı kapasiteye de sahip değildir Her toplumun değişime uyumu farklıdır.

Değişim genel anlamıyla belli bir sürede herhangi bir şeyde farklılaşmanın olmasıdır. Türkiye sürekli değişim çabalarına sahne olan bir ülkedir. Şu günlerde Avrupa Birliği’ne giriş gibi köklü bir değişim süreci yaşanmaktadır. Gelişmelerin seyri eğitim sistemlerini ve kurumların değişime zorlamaktadır (Erdoğan, 2002: 3).

Zaman sürekli değişme demektir ve canlı bir kültürün bu değişmeleri sürekli gözlemesi, bunlar karşısında kendini sürekli yeniden değerlendirmesi kurumlarının biçimlerini ve işlevlerini yenilemesi, yeniden yapılandırması gerekir (Köseoğlu, 2002: 107).

Malinowski'ye göre: "kültür değişmesi, bir cemiyetin mevcut nizamını yani içtimai, maddi ve manevi medeniyetini bir tipden başka bir tipe kalbeden bir prosestir. Kültür değişmesi, insan medeniyetinin daimi bir faktörüdür; her yerde ve her zaman vukua gelmektedir" (Turhan, 2002: 49).

Mümtaz Turhan'a göre toplumsal değişme serbest olabileceği gibi mecburi veya güdümlü de olabilir. Serbest kültür değişmeleri arzu edilir olmasına rağmen bazen mecburi kültür değişmeleri de kaçınılmaz olabilmektedir. Ancak bu halde çok dikkatli olunmalıdır. Herhangi bir kültürün özüne ait, onun işlemesi açısından hayati önemi bulunan sert unsurlar vardır. Bunların değişmesi-değiştirilmesi daima tepki ve toplumsal bir direnç ile karşılaşılabilir.

F.C. Bartlett'e göre ise: "Bir kültürden diğerine aktarma ya kavimlerin teması neticesinde veya iktibas vasıtasıyla olabilir" (Turhan, 2002: 50).

Pek çok düşünür toplumsal değişimi sosyo- kültürel değişme olarak alırlar. Bu değişme tüm insanlığı kapsayan değişmedir (Kongar, 1982: 53). Toplumsal değişme terimi bütün değer yargılarından arınmış, her türlü özel durumu kapsayan, bu yüzden de evrensel ve nesnel olan bilimsel bir terim olduğunu söyleyebiliriz (Kongar, 1982: 56). Toplumsal değişim sürecinin altında insanoğlunun tüm birikimi yatar. Bu birikim maddi kültür alanında teknoloji, manevi kültür alanında ideolojidir (Kongar, 1982: 57).

Amerikalı âlimlere gelince, onlar için iktibas, bir kültürün diğerinden herhangi vasıta ile olursa olsun bir unsur almasından başka bir şey ifade etmez (Turhan, 2002: 51).

Genelde serbest kültür değişmelerinde kültür unsurunun yerine daha iyi, daha faydalı ve daha etkili yeni bir unsur konmadan eskilerden hiç birisi terk edilmemektedir.

Mümtaz Turhan’a göre; “Hakikatte bir kültürün müstakil olmasıyla seçici olması, yani yabancı kültürlerden iktibas edeceği unsurları veya kısımları intihab edebilme kabiliyeti elele gitmektedir. Zira bu hasseyi kaybeden kültür, istiklalini de kaybediyor”(Turhan, 2002: 108).

Mecburi kültür değişimleri genelde çeşitli medeniyet veya kültürü temsil eden toplumların doğrudan doğruya karşılaştıkları durumlarda meydana gelmektedir. Doğrudan doğruya temasın sonucunda meydana gelen şartlar altında oluşan kültüre ait değişimleri R.Linton başlıca iki guruba ayırmıştır:

1-Empoze veya mecburi bir kültür değişmesi esnasında meydana gelen hadiseler

2-İçtimai-kültür karışmasına ait hadiseler (Turhan, 2002: 112). Mümtaz Turhan mecburi kültür değişmesini genellikle bir üstün kültürün bir ilkel kültür üzerindeki etkisi olarak ele alır.

İçtimai kültür kaynaşması sıkı ve devamlı bir temas olmadan oluşamayacağı çok açıktır. Ancak iki kültürün yan yana teması her zaman bir kültürün diğerini etkileyeceği anlamına gelmez. Bununla ilgili olarak Mümtaz Turhan şu örneği vermektedir: “Hakikatte iki kültür veya cemiyet bir arada çalışabilecek şekilde birbirine intibak ettikten sonra karışmadan asırlarca yan yana yaşayabilmektedir. Mesela Rusya’da 18. asırdan itibaren Ruslarla yan yana yaşadıkları halde adetlerini, şekillerini muhafaza eden İsveç ve Alman guruplar vardır” (Turhan, 2002: 120).

Turhan (1958: 99)’a göre kültür değişimleriyle insanlar arası münasebetler arasında çok sıkı bir bağ vardır. Çünkü iki veya daha fazla grupla ilgili kültür değişimleri grupların birbirleriyle ilişkileri, peşin hükümler, tavırlar gibi kişiler arası ilişkiler üzerine etki eden faktörler altında oluşmaktadır. Bununla beraber kültürde meydana gelen değişimler ister istemez insanlar arası münasebetler üzerinde etkili olmaktadır.

Bunun gibi sosyal bünye, onu oluşturan gruplar ve bunlar arasındaki ilişkiler iyice incelenip araştırılmadan grup faaliyetleri ve ferdi davranışlar layıkıyla

yorumlanamaz. Bu nedenle bu konuda yapılacak araştırmalarda gruplar bütünüyle kavranılmalıdır (Turhan, 1958: 98).

Mümtaz Turhan Türk milletinin iki yüz senelik garplılaşma hareketinin Lale Devri'nden Tanzimat'a, Tanzimat'tan Meşrutiyete kadar olan zaman süresince kültür değişmeleri açısından ele almış ve irdelemiştir. Bunun yanı sıra yapılan son inkılâpların da toplum üzerindeki etkilerini araştırmıştır.

Tanzimat döneminde garplılaşma faaliyetleri bariz bir şekilde ordunun ıslahı veya yenileştirilmesi konusu etrafında toplanır. Diğer her türden yenileşme teşebbüslerine ya ikinci derecede bir önem verilir veya bunlar sırf bu esas gayeyi desteklemek maksadıyla ele alınır. Toplumdaki imalathaneler, fabrikalar, tersaneler gibi yeni tesisler hep askerin ihtiyacı olan kumaş, silah, gibi harp malzemesini hazırlamak için kurulur; okullar orduya gerekli unsurlar yetiştirmek için açılır.

Bunun dışında pek fazla yenilik yapılmaz. Çünkü zamanın devlet adamları Avrupa karşısındaki yenilgimizi orduda düzenin bozulmasında, Garbın üstünlüğünü de askerlerinin yeni bir harp tekniğine göre yetiştirilmesinde bulurlar. Onun için orduda yenileştirme veya Garbın harp tekniğine, usulüne göre yeni bir ordu meydana getirince Avrupa ile aramızdaki farkın giderileceğine inanmaktadırlar. Buna o kadar inanılmıştır ki toplumda oluşan karşıt hareketlere rağmen, I.Mahmut, IV. Mustafa, I.Abdülhamit, III. Selim ve II. Mahmut zamanında ordunun ıslahı konusunda yapılan yenileşmelere devam edilmiştir. Ama sonuçta beklenen gayeye ulaşılamaz.

Tanzimat devrinde Avrupa'ya başka bir cepheden yaklaşılmak istenir.Artık batılılaşmanın amacı bu defa imparatorluğun teşkilatının,içtimai bünyesinin Avrupa Devletinin yapısına benzetilmek olarak görölür (Turhan, 2002: 201).

Mümtaz Turhan'a göre; “Eski kıymetlerin yerine yenilerin konulmaması, kültürde tutarlılık, istikrar ve dengenin; fertlerdeyse i huzuru ve emniyetle birlikte bilhassa toplumsal davranışlarının istikamet ve yönünü tayin hassasının kaybedilmesine sebep olmaktadır” (Turhan, 2002: 260). Kültürlerin karşılaşması durumunda eski kültür öğeleri tüm topluma ait ve yerli ise tek tek alınan unsurların kabul edilmesi kolay oluyor ve toplum ve birey açısından karmaşaya yol amıyor.

Toplumları bekleyen tehlikeler körü körüne geçmişî taklit kadar; milli kültür kökünden kopmak şeklinde görülebilir. bu kopuş yabancı kültür dairesine girmek kadar milli bağımsızlıktan taviz vermek anlamını da taşımaktadır (Erkal, 1991: 11).

Mümtaz Turhan bir memleketin bütünüyle garp medeniyetini almakla garplılaşamayacağı gibi, o medeniyetinin herhangi bir müessesesinin var olanla uyarlığı dikkate alınmadan uygulanmaya çalışılmasının o medeniyetin ilerlemesi şöyle dursun gerileyip felaketleri doğuracağını açıklıyor (Turhan, 1980: 65).

Mümtaz Turhan’a göre; Batılaşma sürecinde genellikle mecburi kültür değişmelerine maruz kalan Türk Toplumunda kültürün sert tarafları dikkate alınmadan değişim gerçekleştirmeye çalışılmıştır. Bunun en başta gelen nedeni ise Batı’nın özünün ne olduğu ve nasıl alınacağı konusunda isabetli teşhislerin yapılamamasıdır. İnsan unsurunun dışında insan zihniyetini dönüştürmeden Batı’nın sadece giyim kuşam, hayat tarzı gibi şekli özelliklerini, müesseselerini ve teknolojisini ülkeye taşıyarak Batılaşacağımız varsayılmıştır.

Toplum uzun yıllar boyunca sahte batıcılık uğruna kültürel değerlerinden ödün vermiş gelinen noktada anlaşılamayan kültürel yaşayış içine girilmiştir. Ne yazık ki hala kendimize has değerlerimizi ve kültürümüzü muhafaza ederek gelişip ilerlememiz gerektiği anlaşılamamaktadır.

Her millet kendi öz değerlerine sahip olabildiği müddetçe vardır veya yoktur. Milletlerin varlığının teminatı sahip olduğu manevi değerleridir. Eğer bu manevi değerler yozlaşır ya da ortadan kakarsa o millet yok olmaya mahkûmdur.

5.3. İlim Zihniyeti, Batılulaşma ve Teknik

Eğitim Terimleri sözlüğünde ilim “evrenin bir bölümünü konu olarak seçen, deneysel yöntemlere ve gerçeklere dayanarak yasalar çıkarmaya çalışan düzenli bilgi” olarak tanımlanmaktadır (Oğuzkan, 1981: 30).

Bilim ve teknolojiyi şu şekilde de açıklayabiliriz. Bilim, bir toplumun amacına ulaşması için teknik yatırımdır. Teknoloji ise; araştırmalar sonucunda elde edilmiş bilimsel bilgilerin pratik amaçlar ve işler için geliştirilmesi ve uygulanmasıdır. Teknoloji, belirli hedeflere ulaşmak için, tarih içinde geliştirilen bilgi birikiminin üretim sürecine uygulanmasıdır.

Teknoloji; ilmin ve diğer organize bilgilerin pratikteki işlere sistematik olarak uygulanması olduğu için teknoloji ne kadar karmaşık ise, insanların ona ihtiyacı o kadar artmaktadır. Teknoloji, gelişme ve ilerlemenin sadece sebebi değil, zaman zaman sonucu olarak da belirlemektedir. Teknoloji, ihtisaslaşmayı zorlamakta ve ihtisaslaşmanın da bir neticesi olmaktadır.

Milli Eğitim Bakanı Bostancıoğlu (2001)'nin 2002 yılı bütçesini sunuş konuşmasında dünyada ekonomik ve toplumsal açıdan önemli bir nitelik kazanan bilgi ve iletişim teknolojileri alanında, ülkemizde de hızlı bir gelişmenin sağlandığını belirterek bilgi teknolojileri alanında ulusal hedef ve politikalarımızı şu şekilde açıklamaktadır; “Bilgi çağını yakalamak, bilgi ve teknoloji toplumu olmak için evrensel düşünen ve ulusal davranan insanı yetiştirmek, insanımızın ve toplumumuzun rekabet gücünü sürekli artırmak için eğitim sistemimizin her kademesini teknolojiyle desteklemek” çerçevesinde oluşturulmuştur.

Bilim, gerçeğin bir kısmıyla kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen dirik bilgiler bütünü olarak tanımlanabilir. Bilim gerçeğe uğraşır, ancak soyut gerçeğe de uğraşan bilim alanları vardır (Solak, 2004: 101).

Teknoloji, uzmanlaşmış insan gücünün organizasyonuna ihtiyaç göstermektedir. Teknoloji çok iyi bir planlamayı gerektirir. Teknoloji gelişmenin sadece sebebi değil, aynı zamanda neticesi de olmaktadır. Teknoloji, bilimin bir sonucudur.

Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler eğitim sistem, model ve tarzlarını önemli ölçüde etkiler. Toplumsal değişme bilim ve teknolojiye bağlı olarak gerçekleşir.

yürür.Eğitim toplumsal gelişmeler karşısında sürekli kendini yenilemek zorunda kalır (Celkan, 1993: 115).

Mümtaz Turhan’a göre; “İlim, realiteye, gerçeğe sadakatle bağlı kalarak, vakıa ve hadiseler arasındaki münasebeti sistemli müşahede ve tecrübe vasıtasıyla tespit etmektir” (Turhan, 1980: 473). O’na göre, ilim bir zihniyettir. Olaylar karşısında ilişkileri objektif olarak ele almak ve açıklamaktır.

Mümtaz Turhan’a göre; Kişinin herhangi bir olay karşısında “kim ne derse desin, onu bir tarafa bırakıp, asıl vakıa ve hadisenin ne dediğini dinlemek, ne şekilde cereyan ettiğini müşahede etmek, realiteye bağlı kalarak, vakıa ve hadiselerle hürmet etmek, bir kelime ile objektif olmaktır” (Turhan, 1980: 474). O’na göre ilim zihniyeti mahiyeti icabı objektif olmayı gerektirir

Mümtaz Turhan bilim zihniyetinin, bilimsel araştırmaların ve uzmanlığın toplumca benimsenmesini ve iktidarda bulunan hükümetlere bilimin toplumda kurumsallaştırılması çalışmalarının başlatılması için detaylı açıklamalarda bulunmuştur. Kısaca; kafaları karıştırmadan, bilimin en karlı yatırım olduğuna kamuoyu ve hükümetleri ikna etmeye çalışmıştır (Özakpınar, 1995: 46).

Turhan’a göre ilim bir memleketin medeni bir şekilde idare edilmesinin esas şartıdır. Ona dayanmayan bir kalkınma başarılı olamayacağı gibi, bu uğurda sarf edilen emek ve paralar da boşa gidecektir. Mümtaz Turhan’ın ilme verdiği önemi O’nun şu sözlerinden anlayabiliriz:“Bugün de ilmin bir memleketin kalkınmasında esas unsuru teşkil ettiği aşikâr olarak görünmektedir. Eğer ilerlemek, hatta yaşamak istiyorsak buna mecburuz” (Turhan, 1980: 508).

İnsanın yaşadığı tüm zaman dilimlerinde bilgi sürekli ön planda yer almıştır. Ancak, bilgi hiç bir dönemde bu kadar öneme sahip olmamıştır. Öyle ki, gelişmişliğin ölçü birimi sahip olunan bilgi, bilginin etkinliği de yeni bir bilgi üretimi olmuştur. Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi, eskiden ürettiği çelik ve enerji miktarı ile ölçülürdü. Fakat günümüzde, bilgi teknolojisini oluşturan mikro elektronik, telekomünikasyon ve

bilgisayar teknolojilerini kullanarak elde edilen, bilgi miktarı ile yani ilmi ve teknik yönden üstünlükle ölçülmektedir.

Mümtaz Hoca bu hakikati değişik yerlerde tekrarlamaktan geri durmamıştır: Her millet, kendi imkânları ölçüsünde ilim kuruluşlarına ve ilmi araştırmalara bütçeden önemli pay ayırıyor. Evvelce müdafa bütçelerine giden paralar şimdi ilmi araştırma enstitülerine akıyor. Çünkü Turhan (1980: 556)’a göre “ilim bir milletin müdafaasının temeli olmuş onun esaslı bir vasıtası haline gelmiştir. İlmi, ilim adamlarını, ilmi araştırmaları teşvik ve himaye etmeyen veya onları ihmal eden bir millet müdafaasız kalıyor demektir”. Eğer ilim olmazsa teknik de olamayacaktır. Bu durumda ülke de devamlı bir sanayi ve ekonomik gelişmede olmayacaktır.

O’na göre “memleketin ana davaları halledilmediği takdirde müdafaasının da tehlikeye düşeceği unutulmamalıdır” (Turhan, 1980: 556).

Kalkınma, gelişme, refah seviyesi ve güvenliğin sağlanması kavramları teknolojik bilginin üretilmesi ve uygulanması ile yakından ilişkilidir. Teknolojik bilgi ancak araştırma-geliştirme faaliyetlerinin sonucunda elde edilebilmektedir. Bilginin önemini kavrayıp bilgi üretimi çalışmalarını çok önceden başlatan ülkeler bugün gelişmiş ülkeler olarak adlandırılmaktadır. Bilim ve teknolojiye önem vermeyen ülkelerin çağımızda ve önümüzdeki dönemde medeni milletler topluluğu içinde yer alması zor olacaktır.

Mümtaz Turhan ilmin içtimai fonksiyonunu da şöyle açıklamaktadır: “Bugün modern bir cemiyette içtimai faaliyetlerin hiçbir sahası yoktur ki, orada ilmin rehberliğinden kontrolü veya tatbikatından faydalanılmasın veya ona karşı istigna gösterilebilsin” (Turhan, 1980: 51). Aslında ilim sanayinin kurulmasından toplumdaki her türlü gelişme faaliyetleri sonucunda meydana gelen sosyal meselelerle de ilgilenmektedir.

21.yüzyılda eşit şartlarda olmanın tek bir yolu bulunmaktadır. Bu da araştırma geliştirme faaliyetlerine her şeyden daha çok kaynak ayırmak, iyi organize olmak ve

hedefleri doğru belirlemekle mümkün olacaktır. Bunun için bilim ve teknoloji politikası doğrultusunda belirlenen teknoloji üretim hedeflerine ulaşılmalıdır.

Mümtaz Turhan’a göre; “Ziraat, ticaret, sanayi, madencilik, maarif ve imar sahalarındaki inkişafı ihtiva eden memleket çapında bir içtimai kalkınma planının tanziminde, ilim birinci derecede bir rol oynamaktadır” (Turhan, 1980: 51).

Mümtaz Turhan’a göre; “İlim zihniyeti, mahiyeti icabı, objektif, hadise ve vakıalara hürmetkâr, şüpheli ve gerçeğe bağlıdır. Hadise ve vakıalarla bunlar arasındaki münasebetlerin sahih ve kontrol edilebilir bir tarzda tespit edilmiş ifadelerinden başka hiçbir otorite tanımaz” (Turhan, 1980: 488).

İlim zihniyetinin bir ülkede yerleşebilmesi için O ülkenin ilme sahip olması gerekir. Günümüzde ilim zihniyetini batılı ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri ve bu medeniyete sonradan katılmış ilme gerçek değeri ve önemi vermiş ülkeler temsil etmektedir. İlim zihniyeti, objektif ve gerçek olaylara bağlıdır. İlim zihniyetini Ortaçağ zihniyetinden ayıran ise; Ortaçağ zihniyetinin otoriteye dayanması, hissi sübjektif, dogmatik ve mutaassıp olmasıdır.

Mümtaz Turhan’a göre; Ortaçağ zihniyetini benimseyenlerce, bir şeyin hakikat olabilmesi ve ona inanılması için herhangi bir araştırmaya gerek kalmadan bir otoritenin ağzından çıkması gerekir. Buna rağmen; İlim zihniyetine göre bir şeyin gerçek olması ona inanılıp inanılmamasına bağlı değildir. İlme göre bir şeyin gerçek veya doğru olabilmesi için, yapılan araştırmalar sonunda ortaya çıkan sonuçlara, başka ilim metotları uygulandığında da ulaşılmalıdır. Ayrıca, aynı koşulların başkaları tarafından uygulandığında da her zaman aynı sonuçların elde edilmesi gerekir. (Turhan, 1980: 489).

Mümtaz Turhan, bir milletin günümüzde bağımsız ve onurlu bir hayat yaşayabilmesi için ne yapıp yapıp, batı medeniyetinde olduğu gibi, ‘bilimi toplumsal bir işlev haline getirmesi gerektiği’ fikrini savunmuştur (Özakpınar, 2003: 158).

Turhan , hakiki garplığı şu şekilde ifade ediyor: “Bugünkü Garp Medeniyetinin esas unsurları ilim, ameli hayata tatbikinden ibaret olan teknik, insan haklarını teminat altına alan hukuk ve hürriyettir. Hakiki garplılık ise bunların prensiplerine bağlılıktır” (Turhan, 1980: 47).

Yukarıda da açıklandığı gibi gerçek anlamda batılılaşma; bu medeniyeti oluşturan esas kıymetlerin benimseyip almak ve milletlerarası seviyeye erişip, onlar gibi yaratıcı düşünceye sahip olmaktır. Batı medeniyetinin önemini artıran ise, ilim ve ilminde uygulanması sonucunda oluşan teknikle, bunların neticesinde oluşan ilim zihniyetidir. Bir memlekette ilim olmayınca, ilim zihniyetinden ve batılılaşmadan da bahsedemeyiz. Bunlar birbirini tamamlar. Yani bir memlekette ilim varsa ve ilime önem veriliyorsa, toplumda ilim zihniyeti oluşmuştur ve bu ülke batılılaşmış ülkeler arasında yerini alır.

Mümtaz Turhan’a göre, batılaşma konusunda ülkemizde iki grup aydınımız vardır. Bunlardan bir kısmı, yapılan inkılâplarla batılaşmanın tamamlandığını artık bunların muhafaza edilerek halka mal edilmesi gerektiğini ve gerekirse zor kullanılmasını savunmaktadır. Diğer gurup ise; yapılan inkılâplarla batılaşmanın tamamlanmadığını batıdan alınması gereken bazı unsurların ve kurumların hala alınamadığını, üstelik bunların öneminin farkına varılmadığı için telafisi yoluna da gidilmemektedir. Dolayısıyla da yapılacak daha çok şeyin bulunduğunu savunmaktadırlar. (Turhan, 1980: 13).

Turhan, birinci gruptakilerin garplılaşamayışımızda neden olarak gösterdiği ise, garp medeniyetinin esasını oluşturan Yunan ve Latin kaynaklarına inilemeyişi, bugünkü garp medeniyetinin eski garp medeniyeti olmadığı ve bizim göçebe bir millet olduğumuz için asla medenileşmemizin mümkün olamamasıdır (Turhan, 1980: 13).

Çağdaşlaşma ve modernleşme bugün Batı modelinden soyutlanmaya; bir insan zihniyeti bir sosyo-ekonomik kalkınma, bir bürokratik düzen, bilinçli bir açık toplum kurma çabaları haline gelmiştir (Ergün, 1987: 236).

5.4. Mümtaz Turhan’a göre Garplılaşamayışımızın Nedenleri ve Çözüm Önerileri.

Mümtaz Turhan, eserlerinde çoğunlukla Türk milletinin garplılaşma davasını çeşitli yönlerden ele almıştır. Türkiye toplum olarak 250 seneden beri bu amaca erişebilmek için çeşitli yollar denemiştir. İki yüz elli seneye yakın bir zamandan beri gelişen ve değişen dünya karşısında eksikliklerimiz fark edilmiş bunlara çareler aranılmıştır. Ancak hastalığın tedavisinde yanlış yöntemler uygulamış, bu yöntemlerin de doğruluğuna inanarak çalışmalar yapılmıştır. Sonuçta madden ve manen kayıplar vererek yapılan yenilik çalışmalarının amaca ulaştırmayacağı geç de olsa anlaşılmıştır.

İki yüzyıla yaklaşan bir zamandan beri sürüp giden Garp- Şark münakaşasının ikisinden de vazgeçemeyiz. Garp sadece Avrupa değil artık Japonya gibi bu anlayışla gelişmiş tüm ülkelerdir (Baltacı, 2006: 130).

Mümtaz Turhan, Osmanlı İmparatorluğu’ndan günümüze batılılaşma hareketlerinin başarılı olamadığı tespitinden yola çıkarak yeni bir Batılılaşma stratejisinin ipuçlarını ortaya koymaya çalışmıştır (Kocabaşoğlu, 2002: 228).

Mümtaz Turhan garplılaşamayışımızın nedenleri konusunda öne sürülen görüşleri ele alıp inceledikten sonra kendisi bunun sebebini şöyle açıklar: Batının medeniyetini layıkıyla anlayamamamız, bu medeniyetin ana unsurlarının nelerden ibaret olduğunu da kavrayamamamıza sebep olmuştur. Aslında bizim eksikliğimiz bilgisizlikten ileri gelmektedir. Çünkü nerde ne yapacağımızı bilemediğimiz için önümüze koyduğumuz batılılaşma hedefine de bir türlü ulaşamamaktayız (Turhan, 1980: 45).

Mümtaz Turhan’ın hocası Whitehead Şark medeniyetine mensup milletlerin Garp medeniyetinden neler alması lazım geldiğini şöyle açıklıyor: “Garbın şarka kolayca vereceği en faydalı şeyin ilim ve ilim zihniyeti olduğu gittikçe artan bir vüzuyla aşikâr bir surette görünmektedir” (Turhan, 1980: 48). Artık milletler, batılılaşmanın yolunun ilim ve ilim zihniyetinin alınmasıyla sağlanacağını anlamışlardır.

Whitehead İlim ve ilim zihniyetiyle ilgili şöyle diyor; “İlim ve ilim zihniyeti bir memleketten diğerine, bir ırktan ötekine nakledilebilir; yeter ki, orada rasyonel bir cemiyet bulunsun” (Turhan, 1980: 45). Bir memleket, ilim ve ilim zihniyetini toplumda yerleşmesini istiyorsa öncelikle bunu gerçekten almak isteyen bir toplumun olması gerekir.

Mümtaz Turhan kurtuluşumuzun tek yolu olarak “biran evvel çok sayıda ilim adamı yetiştirmek ve ilim müesseselerini kuvvetlendirmek olarak görür” (Turhan, 1980: 53).

Bunun için de ilerlemiş milletlerde olduğu gibi ilmi araştırmalar yapılmasını ister ”Şimdiye kadar yapılan hesaplara göre ilmi araştırmalara tahsis edilen paraların bire beş yüz bazen bire bin, hatta iki bin getirdiği tespit edilmiştir” (Turhan, 1980: 55).

Yapılan değişikliklerin şekilden meydana geldiği bunların ancak hakiki ilim adamlarıyla mana kazanacağını O’nun şu sözlerinde daha iyi anlamaktayız: “Bunlar olmadığı müddetçe, yani memlekette hakiki ilim müesseseleri kurulmadıkça yeter sayıda ilim adamı bulunmadıkça bütün değişmeler bir kalıptan ibaret kalacak ve bizi garba yaklaştıracığı yerde, ondan uzaklaştıracaktır” (Turhan, 1980: 61).

Mümtaz Turhan, ilim ve tekniği almakla nasıl garplılaşacağımızın yolunu da gösteriyor ve ilmin toplumsal işlevini açıklıyor: İlim ve teknikle bunlara ait müesseselerin alınması ile birinci sınıf ilim ve teknik, bunların yardımcılarında ve ilim zihniyetiyle donanımlı idareci, yürütücü ve çeşitli unsurlardan oluşmuş bir kadronun oluşması sağlanacaktır. Mümtaz Turhan bu yetişmiş kadroya ve ilim zihniyetini yayma yani halkı batılılaştırma konusunda büyük görevler yüklemiştir (Turhan, 1980: 64).

Batılı aydına göre ahlaki çöküntü kalkınmaya engeldir (Sezen, 2002: 145). Ülkede insanlar arasında birbirine karşı güvensizlik ve topluma yayılmış ahlaki çöküntü varsa batılılaşma ile elde edilecek daha iyi ve mutlu yaşamak hasretinin taşıyıcısı olan Batılılaşmak, Modernleşmek, Çağdaşlaşmanın hiçbir anlamı yoktur. Çünkü iyi ve mutlu yaşamak her anlamıyla iyi ve mutlu yaşama olmalıdır.

Mümtaz Turhan bir memleketin bütünüyle garp medeniyetini almakla garplılaşamayacağı gibi, Batı medeniyetinin herhangi bir müessessinin var olanla uygulanırlığı dikkate alınmadan uygulanmaya çalışılmasının o medeniyetin ilerlemesi şöyle dursun gerileyip felaketleri doğuracağını açıklıyor. (Turhan, 1980: 65).Ülkenin mevcut durumunu bilmeden batıdan getirilen uygulamalar yarar yerine zarar verici olabilir ve ülkeyi felakete sürükleyebilir. Bu nedenle batıdan ne alınıp ne alınmayacağını belirlenmesi çok önemlidir.

O'na göre garplılaşma, bir milletin ya da toplumun kendi örf adet, geleneklerini kaybetmeden, zarara uğratmadan ekonomi, sanat eğitim gibi sosyal alanın tüm kollarında oluşan kültür değişmesi şeklinde ifade etmektedir. Mümtaz Turhan'ın ifadesiyle; "Garptan her şeyden evvel ilim ve teknikle ilmi zihniyeti almakla tahakkuk edebilecektir. Onun için bunun adına ister Garplılaşma, ister muasırlaşma veya modernleşme, ister ilerleme densin hiçbir ehemmiyeti yoktur" (Turhan, 1980: 67).

İki yüz elli yıllık garplılaşma ümidinin gerçekleşmeme sebebini Mümtaz Turhan şöyle açıklıyor: "Garp medeniyetini iyi anlayamadığımız ve onun hakiki kıymetlerini esas unsurlarını kendimize mal edeceğimiz yerde onun yerine tali, ehemmiyetsiz unsurlarla iktifa ettiğimiz için garplılaşamadık şeklinde cevaplandırmak mümkündür" (Turhan, 1980: 68).

Batılılaşma macerasında doğru ve yanlışları omuzlaması gereken aydınlardır (Sezen, 2002: 149). Aydınlar ülkelerin kalkınma, ilerleme ve çağdaş memleketler seviyesine çıkmasının önderleridir. Bu önderler, yapılan iyi ve kötü uygulamaları sahiplenmelidir. Çünkü yol gösterici olanlar bunlardır.

Ancak Mümtaz Turhan Hoca yapılan en büyük hatanın, batılılaşmayı gerçekleştirecek insan unsuru dışında onun zihniyetinde değişme olmadan meydana geleceğini düşünmemiz olarak niteliyor. Aslında yapılan en büyük hata yapılan yeniliklerde insan faktörü düşünülmeden hareket edilmiş olmasıdır. O'nu yetiştirmeden, onu tanıyıp yetenek ve kabiliyetine göre yönlendirmeden ilmi zihniyete göre zihniyetini

değiştirmeden görünürde değişiklikler yaptığımız için başarılı olamamışızdır (Turhan, 1980: 68).

Mümtaz Turhan' a göre; “şu halde dava plan ve teşkilata sahip olmak davası değil, her nevi plan yapmaya ve teşkilat kurmaya muktedir bilgili ve tecrübeli insan davasıdır” (Turhan, 1980: 524).

Mümtaz Turhan “Garplılaşmanın Neresindeyiz?” sorusunu cevaplandırırken bilgili insanın önemine değinerek eğitimin bu amaçla işlevselleştirilmesini vurgulamıştır (Kocabaşoğlu, 2002: 81).

O'na göre, şimdiye kadar batılılaşma adı altında halkı bilinçlendirmeden ıslahat hareketleri yapılmış, yeterli teknik kadro kurulmadan tesisler kurulmuş, aletler getirilmiş, giyimde görünüşte batılıya benzeninmiş ancak gerçek anlamda bir türlü çağdaş medeniyetler seviyesine çıkılamamıştır. Nitekim ilim zihniyetini edinememiş cemiyetlerde ilmi bilginin yanında deneye dayalı tecrübeler, aklıselime, gözlemlere dayanan kanaatler, görüşler, inançlar, batıl itikatlar peşin hükümler ve her nevi inançlar da bilgi diye kabul edilir (Turhan, 1980: 558).

Mümtaz Turhan, sosyal bünyemizi kültür bütünlüğümüzü sarsmadan garplılaşmayı gerçekteştirmediğimize inanır. Bugün değil bütün millete münevvere şamil müşterek mütecanis bir kültürden mahrum bulunduğumuzu ifade eder (Turhan, 1980: 569).

Onun için eğer bir millet bütünlüğünü ve istiklalini muhafaza etmek, ilerlemek istiyorsa bir an evvel umumi, müşterek, mütecanis ve yüksek bir kültür seviyesine kavuşmak mecburiyetindedir (Turhan, 1980: 570).

Mümtaz Turhan bir memlekette ilim, ilim zihniyeti ve ilmi araştırmalar olmadan asla kalkınamayacağı ve ilerleyemeyeceğini tüm eserlerinde üstüne basa basa vurgulamıştır. O'nun savunduğu bu düşünceyi gelişmiş ülkeler benimsemiş ve uygulamıştır.

BÖLÜM VI

6. GÜNÜMÜZ MEDYASINDA MÜMTAZ TURHAN VE FİKİRLERİ

Bundan otuz yedi yıl önce hayata gözlerini kapatan Mümtaz Turhan'ın toplum, kültür, batılılaşma, eğitim, milliyetçilik kalkınma ve Türkiye'nin ana davaları üzerinde öne sürmüş olduğu fikirlerin günümüzde de hala kabul gördüğü ve rehber olarak ele alındığını söyleyebiliriz. Çünkü Mümtaz Turhan ülkenin karşılaştığı sorunlara kökten ve bilimsel çözümler önermiştir.

Mümtaz Turhan'la ilgili olarak günümüz medyasında makaleler, programlar yapılmakta düşünceleri açıklanmakta, karşılaşılan sorunlara O'nun çözüm önerileriyle yaklaşılmaktadır. Mümtaz Turhan'ın anıldığı ve düşüncelerinin geçtiği program ve yazılar şunlardır.

TRT 2'de ülkemizde yaptıklarıyla ve düşünceleriyle iz bırakan 13 insanın hayatlarının anlatıldığı Avni Özgürel'in sunduğu Portreler Galerisi adlı kültür programında 14 Nisan 2006 tarihinde Mümtaz Turhan'ın hayatı, yaptıkları ve düşünceleri bütün yönleriyle açıklanmış, yeri doldurulmayacak ilim ve fikir adamımız olarak tanıtılmıştır. Bu programa Mümtaz Turhan'ın kızı Nesrin Hanım ve Yılmaz Özakpınar da katılmışlardır (Özgürel, 2006).

Tercuman gazetesinin 19.03.2006 tarihinde Gürcan Dağdaş "Mümtaz Turhan ve Memleketi Tanımak" adlı makalesinde; Mümtaz Turhan'ın bundan elli yıl önce yaptığı tespitlerin önemini korumaya devam ettiğini bu büyük düşünürümüzün, memleketinin meselelerine çözüm bulmak için ömrünü düşünceye ve toplumumuza adanmış olduğunu, toplumumuzun Mümtaz Turhan gibi düşünürlere kayıtsız kalarak geçen yıllarını boşa harcadığı gibi geleceğini de tehlikeye attığını memleketi tanımayı ve tanıtmayı kendisine dert edinmiş olan büyük düşünürümüz Mümtaz Turhan'ı vefatının 37. yılında saygı ve rahmetle andığını yazmıştır (Dağdaş, 2006: 9).

Zaman gazetesinin 26.04.2005 tarihinde Yılmaz Özakpınar "Az bilinen büyük bir değer: Erol Güngör" adlı makalesinde Erol Güngör'den bahsederken Mümtaz

Turhan'ın O'un hocası olarak yetişmesinde büyük emeği olduğunu ve bilim zihniyetini O'ndan aldığını ifade etmiştir (Özarpınar, 2006: 11)

Mustafa Özel'in 09.11.2003 tarihinde Yeni Şafak gazetesinde çıkan "Güçlüye hesap sorulabiliyor mu?" adlı makalesinde; Mümtaz Turhan'ın, 45 yıl önce Türk halkıyla diğer medenî milletlerin halk tabakaları arasında bilgi bakımından büyük bir farkın bulunmamasına rağmen Türkiye'nin geri kalışının sebebini, halkının cehaleti değil de, aydınların gerek nitelik, gerek nicelik bakımından yetersiz oluşundan kaynaklandığını açıklamıştır (www.yenisafak.com.tr.).

Tuncer Çetinkaya Zaman Gazetesinin 05.09.2003 tarihli yazısında Türkiye'nin alanında tek ve özel statüde olacak sosyal bilimler lisesine Mümtaz Turhan ismi verildiğini, Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Prof. Dr. Necat Birinci, Prof. Dr. Mümtaz Turhan'ın Türkiye'nin bugüne kadar yetiştirdiği en büyük sosyal bilimcilerden biri olduğunu belirterek, "Mümtaz Turhan, her türlü sosyal meselelerimize kafa yormuş, çözüm üretmiş nadir insanlardandır. Bu yüzden bu ismi ölümsüzleştirmek istedik" dedi (www.zaman.com.tr).

Arif Akbaş, 15.01.2006 tarihinde Aygazete gazetesinde çıkan "Modernleşme ve bizde kalabilen desenler" adlı makalesinde; Dünyamızda geçen zaman içinde geleneğin, göreneğin ve alışkanlığın değişim içinde olduğunu, Mümtaz Turhan'ında kültür değişmelerini zamanın modernize akışı içinde ayrı bir dikkat ve özen göstererek en iyi şekilde fotoğraflayabildiğini ifade etmiştir (www.aygazete.com.tr).

Namık Kemal Zeybek 31.12.2005 tarihinde Aygazete gazetesinde çıkan "Yeniçeri ve Türkçülük" adlı makalesinde; Bizim artık Mümtaz Turhan'ımız yok Erol Güngör'ümüz yoktur diyerek karamsarlık yayıcılığı içinde olanlara şöyle sesleniyor; "Mümtaz Turhan da var, Erol Güngör, İşte Kitapları kitaplıklarda" (www.aygazete.com.tr).

Mehmet Niyazi 06.03.2006 tarihinde zaman gazetesinde çıkan "Bize hazine sunulmuş" adlı makalesinde; eğitimin ülkenin en önemli meselesi olduğunu, ülkenin iki yüz yıldır batılılaşma veya modernleşme arzusu içinde olduğunu belirterek, bizi yönetenlerin eğitimi pek ciddiye almadıklarını vurgulayarak tüm bu hassas konular

üzerine Mümtaz Turhan, Ferruh Müftüoğlu gibi ilim adamlarının kafa yorup çözüm ürettiklerini ifade etmiştir (Niyazi, 2006: 10).

Şemsettin Çiğdem, 15.03.2006 tarihinde Aygazete gazetesinde çıkan “Acar Okan’la Türkistan Sohbetleri (1)” adlı makalesinde, Millet ve Kültür konusunu pek çok sosyologun işlediğini Mümtaz Turhan ve Erol Güngör’ünde bunların içinde olduğunu, Erol Güngör ve Mümtaz Turhan’ın ortak görüşüne göre kültür; “Bir milletin uzun zaman dilimi içerisinde yarattığı, geliştirdiği, başkasından alarak özümsemiği bütün maddi ve manevi değerler veya unsurlarıdır” şeklinde ifade etmiştir (www.aygazete.com.tr).

Prof Dr. Süleyman Uludağ 30.04.2006 tarihinde zaman gazetesinde Erol Güngör’ün ölüm yıldönümüyle ilgili yazdığı “Altın beyinli adam Erol Güngör” adlı makalede; Mümtaz Turhan’ın Erol Güngör’ün hocası olduğundan ve eserlerinden övgüyle bahsetmiştir (Uludağ, 2006: 11).

Mahir İnanç 01.05.2006 tarihinde zaman gazetesinde çıkan “Güzel: Prof. Dr. Mümtaz Turhan’dan Türk Devleti ve Milleti yeterince yararlanamadı” adlı makalesinde; Erzurum Kalkınma Vakfı’nın Mümtaz Turhan’ı anmak için düzenlediği seminerde konuşan Erdal Güzel O’nun Türkiye’nin kalkınması ve ilerlemesi için fikirler üreten bir insan olduğundan bahsetmiştir. Ancak O’nun ilimsel fikirlerinden Türk milletinin yeterince yararlanamadığını da ifade eder. O’nun Türk toplumunun Doğu medeniyetinden Batı medeniyetine geçme çabasının tarihini incelediğini ve ilim ve fenne verdiği önemi anlatır (İnanç, 2006: 11).

BÖLÜM VII

V. TÜRK MİLLÎ EĞİTİMİNE GENEL BAKIŞ

Eğitim, genel olarak bireyde davranış değiştirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Her çocuk, genç ve yetişkin, kendi öğrenme ihtiyaçlarını karşılamak üzere tasarlanmış eğitim olanaklarından yararlanabilmelidir (MEB, 2000b).

7.1. Millî Eğitimin Genel Amaçları

Eğitim Terimleri sözlüğünde eğitim “yeni kuşakların, toplum yaşayışında yerlerini almak için hazırlanırken gerekli bilgi, beceri ve anlayışlar elde etmelerine ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme etkinliği” olarak tanımlanır (Oğuzkan, 1981: 57).

Eğitim, kişinin toplum davranışlarına, ahlak ve estetik ölçülerine, inanış ve yaşama anlayışına sağlıklı uyumuna yardım eden bir süreçtir. Eğitim dinamik bir süreçtir (Varış, 1994: 80).

Eğitim Kurumlarının esas görevi, genç ve yetişkinlere kaliteli bir eğitim hizmeti sunabilmektir. Bu nedenle eğitim programı ülkenin ve programın geliştirildiği yörenin ihtiyaçlarıyla tutarlı olmalıdır (Doğan, 1997: 3).

Millî Eğitimin genel amacı bütün bireyleri;

1. Atatürk ilke ve inkılâplarına ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve

sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek; (MEB, 2000b: 3).

2. Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek; (MEB, 2000b: 3).

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak; (MEB, 2000b: 3).

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yaptırmaktır (MEB, 2000b: 3).

Günümüz eğitimi toplumsal değişim ve gelişime paralel olmalıdır. Bu anlamda geleneksel anlayış yerini, çağın ihtiyaçlarına cevap verebilen yaklaşımlara bırakmalıdır. Çocuklar artık öğrendiği bilgiyi nerede nasıl kullanacağını sorgulayarak yaşam boyu öğrenme gayretindedirler (Ödek ve Şahin, 2004: 30).

Eğitim bireysel, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmenin temel araçlarından birisidir. Türk eğitim ve öğretim sistemi genel amaçları gerçekleştirecek şekilde düzenlenir ve çeşitli derece ve türdeki eğitim kurumlarının özel amaçları, genel amaçlara ve temel ilkelere uygun olarak tespit edilir.

7.2. Millî Eğitimin Temel İlkeleri

1. Genellik ve Eşitlik
2. Ferdin ve Toplumun İhtiyaçları
3. Yöneltilme

4. Eğitim Hakkı
5. Fırsat ve İmkân Eşitliği
6. Süreklilik
7. Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Atatürk Millîyetçiliği
8. Demokrasi Eğitimi
9. Lâiklik
10. Bilimsellik
11. Plânlılık
12. Karma Eğitim
13. Okul ile Ailenin İş Birliği
14. Her Yerde Eğitim(MEB, 2000b: 3).

7.3. Türk Millî Eğitim Sisteminin Genel Yapısı

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Yasası ile belirlenmiş olan Millî Eğitim Sistemi, “**örgün eğitim**” ve “**yaygın eğitim**” olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır (Ergit, 1998: 173).

Örgün eğitim; okulöncesi eğitim ilköğretim ortaöğretim yükseköğretim kademelerini kapsar.

Yaygın eğitim ise örgün eğitimin dışında kalan her türlü eğitim öğretim faaliyetlerini kapsar. Günümüzde yaygın eğitimin önemi de gitgide artmaktadır. Çünkü sahip olunan mesleğin gerektirdiği bilgi ve beceri gün geçtikçe artmakta ya da değişmektedir. Yaşam koşulları insanın bilgi ile iç içe olmasını gerektirmekte, her alanda açılan bilgilendirici kurslar ile gelişmeler takip edilebilmektedir. İnsan aklının ürünü olan bilgi, yine insanın en önemli özelliği olan sürekli gelişme ile birlikte toplumsal gelişmenin de belirleyicisi olmuştur (Akyüz ve diğerleri, 1996: 145). Bunlara duyarsız kalmak olanaksızdır.

7.3.1. Örgün Eğitim

Örgün eğitim, belirli yaş grubundaki ve aynı seviyedeki bireylere, amaca göre hazırlanmış programlarla okul çatısı altında yapılan düzenli eğitimidir. Örgün eğitim,

okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsamaktadır (MEB, 2000b: 7).

Yukarıda eğitim sistemi genel olarak ifade edilmiştir. Tez kapsamında ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimin genel durumu incelenecektir.

Her ülke gibi Türk Devleti 'de insanını en iyi bir şekilde yetiştirmek için Türk Mili Eğitim Sistemini kurmuştur. Bu sistem toplumun tüm alanlarında olduğu gibi çağın gereklerine paralel olarak reformlar yapmaktadır. Çünkü günümüzde kendini yetiştirmiş kaliteli elemana ihtiyaç vardır.

2000'li yıllarda eğitim düzeylerindeki nicel ve nitel hedefler, Avrupa Topluluğu ve OECD ülkeleri başta olmak üzere gelişmiş ülkelerin ölçütleri ve ülkemizin gereksinimleri dikkate alınarak belirlenmiştir (MEB, 2001: 54–55).

7.3.2. Okulöncesi Eğitim

Okulöncesi eğitim; isteğe bağlı olarak zorunlu ilköğretim çağına gelmemiş 3-5 yaş grubundaki çocukların eğitimini kapsar. Okulöncesi eğitim kurumları, bağımsız anaokulları olarak kurulabildikleri gibi, gerekli görülen yerlerde ilköğretim okullarına bağlı ana sınıfları halinde veya ilgili diğer öğretim kurumlarına bağlı uygulama sınıfları olarak da açılmaktadır.

Okulöncesi eğitimin amacı; çocukların bedensel, zihinsel, duygusal gelişimini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını, onların ilköğretime hazırlanmasını, koşulları elverişsiz çevrelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı yaratılmasını, Türkçenin doğru ve güzel konuşulmasını sağlamaktır (MEB, 2000b: 7).

7.3.3. İlköğretim

İlköğretim 6–14 yaş grubundaki çocukların eğitim ve öğretimini kapsar. İlköğretimin amacı; her Türk çocuğunun iyi birer yurttaş olabilmesi için, gerekli temel

bilgi, beceri, davranış ve alışkanlık kazanmasını millî ahlak anlayışına uygun olarak yetişmesini, ilgi, yeti ve yetenekleri doğrultusunda hayata ve bir üst öğrenime hazırlanmasını sağlamaktır.

İlköğretim kız ve erkek bütün yurttaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır. İlköğretim kurumları sekiz yıllık okullardan oluşur. Bu okullarda kesintisiz eğitim yapılır ve bitirenlere ilköğretim diploması verilir (MEB, 2001: 44).

7.3.4. Ortaöğretim

Ortaöğretim; ilköğretime dayalı, en az üç yıllık genel, meslekî ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar (Ergit, 1998: 173).

Ortaöğretimin amacı; öğrencilere asgarî ortak bir genel kültür vermek, birey ve toplum sorunlarını tanıtmak ve çözüm yolları aramak, ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunacak bilinci kazandırarak öğrencileri ilgi, yeti ve yetenekleri doğrultusunda yükseköğretime, hem yükseköğretime hem mesleğe veya hayata ve iş alanlarına hazırlamaktır (MEB, 2001: 44).

7.3.5. Yükseköğretim

Yükseköğretim; ortaöğretime dayalı, en az iki yıllık yüksek öğrenim veren eğitim kurumlarının tümünü kapsar (Ergit, 1998: 173).

Yükseköğretimin amacı; ülkenin bilim politikasına, toplumun yüksek düzeyde ve çeşitli kademelerdeki insan gücü gereksinimine göre öğrencileri ilgi, yeti ve yetenekleri doğrultusunda yetiştirmek, bilimsel alanlarda araştırmalar yapmak, araştırma-inceleme sonuçlarını gösteren ve bilim-teknik ilerlemesini sağlayan her türlü yayını yapmak, hükümet tarafından istenecek inceleme ve araştırmaları sonuçlandırarak düşüncelerini bildirmek, Türk toplumunun genel seviyesini yükseltici ve kamuoyunu aydınlatıcı bilimsel verileri sözle ve yazı ile halka yaymak ve yaygın

eğitim hizmetinde bulunmaktadır. Yükseköğretim kurumları; üniversite, fakülte, enstitü, yüksek okul, konservatuar, meslek yüksek okulu ile uygulama ve araştırma merkezlerinden oluşmaktadır (MEB, 2000b: 8).

7.3.6. Yaygın Eğitim

Yaygın eğitimin amacı, millî eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş olan veya herhangi bir kademesinde bulunan ya da bu kademedan çıkmış yurttaşlara örgün eğitimin yanında veya dışında;

- Okuma-yazma öğretmek, eksik eğitimlerini tamamlamaları için sürekli eğitim olanağı hazırlamak,
- Bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelere uyumlarını kolaylaştırıcı eğitim olanağı sağlamak,
- Millî kültür değerlerimizi koruyucu, geliştirici, tanıtıcı ve benimsetici nitelikte eğitim yapmak,
- Toplu yaşama, dayanışma, yardımlaşma, birlikte çalışma ve örgütlenme anlayış ve alışkanlıkları kazandırmak,
- Ekonominin gelişimi doğrultusunda ve istihdam politikasına uygun meslek edinmelerini sağlayıcı olanaklar hazırlamak,
- Beslenme ve sağlıklı yaşam tarzını benimsetmek,
- Çeşitli mesleklerde çalışanlara, gelişmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmak,
- Boş zamanlarını yararlı bir biçimde değerlendirme ve kullanma alışkanlıkları kazandırmaktır (Başaran,1994: 103).

Cumhuriyetin ilanından 2002-2003 yıllarına kadar geçen dönemde Eğitimle ilgili genel veriler aşağıdadır.

Tablo 1. 1923'den Günümüze Eğitimle İlgili Genel Sayısal Durum

	1923-1924	2002-2003	Artış (Kat)
Okul Sayısı	5.134	59.873	11 kat
Öğretmen Sayısı	12.573	678.140	53 kat
Öğrenci Sayısı	364.428	18.619.677	50 kat

Kaynak: (MEB, 2003b: 13).

1999- 2000 öğretim yılında okullaşma oranları, okulöncesi eğitimde yüzde 9.8'e, ilköğretimde yüzde 97.6'ya, yüzde 22.8'i mesleki teknik ortaöğretimde ve yüzde 36.6'sı genel ortaöğretimde olmak üzere ortaöğretimde yüzde 59.4'e, yükseköğretimde ise yüzde 18.7'si örgün öğretimde olmak üzere toplam yüzde 27.8'e ulaşmıştır (MEB, 2000b: 110).

21. yüzyılda gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasına en büyük katkıyı, insan kaynaklarına yatırım ve alt yapının iyileştirilmesi yapacaktır. İnsana yapılan yatırım en verimli yatırımdır. Türkiye çağdaşlık yolunda yaptığı her iyileştirme çalışmasını yada reformu ülke gerçeklerini düşünerek yapmalıdır. Çünkü içinde bulunduğumuz çağda bilgi ve eğitim bir ülkenin geleceğidir (Akyüz ve diğerleri, 1996: 38). Toplumsal yapının dinamikliğinden dolayı, eğitim bir taraftan toplumun sosyal ve siyasal yapısındaki değişmelerin lokomotifi olmakta, diğer taraftan da toplum yapısındaki değişmeler eğitim düşüncelerini ve faaliyetlerini belirlemektedir (Kocabaşoğlu, 2002: 351).

Günümüzde bilgi ve eğitim kalkınmanın, gelişmenin ve saygınlığın en etkili aracı olarak görülmekte bu amaçla eğitim harcamaları toplumun insana insan gücü kaynaklarına yapılan en değerli yatırım olarak nitelendirilmektedir (Akyüz ve diğerleri, 1996: 48).

Toplumdaki ortak vatandaş tipini yetiştirme amacına yönelik ilköğretimin toplumun devamında önemi büyüktür. Bu nedenle süresinin artırılması kadar niteliğinin de artırılması beklenir. Bunun gerçekleştirilmesi için önce uygulamaya yön verecek

ilköğretim mevzuatının, öğretim programlarının ve uygulamaların toplumsal gelişmelerin önünde olması ve onları yönlendirmesi gerekmektedir. Bunun için sürekli araştırma yapılması gerekir. Daha da önemlisi bunu gerçekleştirecek yeterlikte eğitim çalışanının yetiştirilip eğitimde görev alması gerekmektedir. Bunun yanı sıra toplumdaki bireylerin yapılan yenilikleri benimseyici zihniyete sahip olması gerekir.

Dün olduğu gibi bugün de ilköğretimin sorunları vardır, yarın da olacaktır. Çünkü geleceğin insanının yetiştirildiği bir müessesedir. Sorunlar çözülecek, ancak değişen ve gelişen şartlara göre daha yeni sorunlar ortaya çıkacaktır. Bu kaçınılmazdır ve bundan korkmamak gerekir. Asıl sorun, ilköğretimdeki sorunları çözecek olan insan gücünü yetiştirmek ve sorunları çözmedeki kararlılıktır. İlköğretimin sorunlarını çözecek insanların yetişmesinde ilköğretimin oluşturduğu temel ve yaptığı katkı çok önemlidir.

7.4. İlköğretimin Genel Durumu

İlköğretim 6-14 yaşlarındaki çocukların eğitim ve öğretimini kapsar. Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden oluşan ilköğretim kız ve erkek bütün herkes için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır. MEB ilköğretimin amacını; “Her Türk çocuğunun iyi birer yurttaş olabilmesi için, gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlık kazanmasını, milli ahlak anlayışına uygun olarak yetişmesini, ilgi, yeti ve yetenekleri doğrultusunda hayata ve bir üst öğrenime hazırlanmasını sağlamak” olarak tanımlamaktadır (MEB, 2000b: 8).

Zorunlu eğitim kademesi olan ilköğretimin amacı toplumdaki "ortak vatandaş tipi"ni yetiştirmektir. Bu açıdan bakıldığında toplumsal faydası diğer öğretim kademelerinden daha fazladır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim alanında yapılan yenilikler, ileriye görebilen lider Atatürk'ün eğitimimize gerçekçi açıdan bakması, sorunları doğru tespit edip çözüm önerilerini uygulamaya geçirmesinden başka bir şey değildir.

1924 anayasasının 87.maddesinde ilköğretimin zorunlu ve parasız olacağı belirtiliyordu.3 Mart 1924 yılında kabul edilen "Tevhid-i Tedrisat"la eğitimde ikilik ortadan kaldırılarak devlet kontrolü sağlanmıştır (Gök, 1999: 97).

Bu kanunla ayrıca "toplu öğretim" esası getirilmiştir.1926'da kabul edilen 789 sayılı maarif teşkilatı kanunu ile taşra örgütü kurulmuştur (Gök, 1999: 100)

1928'de "Latin Türk Harfleri" kabul edilmiştir (Gök, 1999: 56)

17 Nisan 1940'da 3803 sayılı kanunla "köy enstitüleri" kurulmuştur. Köy enstitüleri yurdun dört bir yanında kuruldukları yerin adını alarak açılmışlardır (Gök, 1999: 325).

1950–1960 yılları arasında eğitim sistemi duraklama geçirdi. 1961 Anayasası ile Türkiye planlı kalkınma sürecine girdi (Gök, 1999: 102).

Yeni kabul edilen 1961 anayasasında da ilköğretim zorunlu ve parasız olarak yer almıştır 5 Ocak 1961'de çıkarılan 222 sayılı "ilköğretim ve eğitim kanunu"yla ilköğretim okulları zorunlu ve zorunlu olmayanlar diye ikiye ayrılmıştır. İlkokul zorunlu, okul öncesi ve ortaokul zorunlu yapılmamıştır. Zorunlu öğrenim süresi 7–14 yaşları olup 8 yıla çıkarılmıştır (5 yıl ilkokulda, 3 yıl tamamlayıcı kurs ve sınıflarda). İlköğretime de "temel eğitim" denmiştir. Ama uygulamada bölge okulları dışında kanun tam uygulanamamıştır (Başaran, 1994: 79).

18 Ağustos 1997 tarihinde 23084 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 4306 sayılı yasa ile İlköğretim kurumlarının sekiz yıllık okullardan oluşması ve bitirenlere ilköğretim diploması verilmesi, zorunlu ilköğretimin kesintisiz olması hükümleri getirilmiştir (4306 sayılı yasa, 1997). Artık ülkemizde, 1997–1998 öğretim yılından itibaren ülke genelinde sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretime geçilmiştir.

Yapılan yasal düzenlemelerin hayata geçirebilmesi ve etkili bir biçimde uygulanabilmesi için 4306 sayılı yasayı izleyen günlerde ilköğretimde çağdaş bir eğitim düzeni kurmayı amaçlayan “Eğitimde çağı Yakalama 2000 Projesi uygulamaya konulmuştur (MEB, 2000b: 58- 59).

7.5. Ortaöğretimin Genel Durumu

Ortaöğretim; temel eğitime dayalı, en az üç yıllık öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar (Ergit, 1998: 173).

Ortaöğretimin amacı; öğrencilere asgari ortak bir genel kültür vermek, birey ve toplum sorunlarını tanıtmak ve çözüm yolları aramak, ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunacak bilinci kazandırarak öğrencileri ilgi, yeti ve yetenekleri doğrultusunda yükseköğretime, hayata veya iş alanlarına hazırlamaktır. (MEB, 2001: 8).

Orta öğretimin yeniden yapılandırılmasına ilişkin Talim ve Terbiye Kurulunun 07/06/2005 tarih ve 184 sayılı kararı ile Üç yıllık genel, meslekî ve teknik liselerin eğitim ve öğretim süresinin, 2005-2006 Öğretim Yılından itibaren 9. sınıftan başlamak üzere, kademeli olarak 4 yıla çıkarılmıştır (MEB, 2005 : 381).

Orta öğretim çeşitli programlar uygulayan liselerden meydana gelir. Programlarına göre liseler, teknik lise, tarım meslek lisesi gibi adlar alır. Nüfusu az ve dağınık olan yerlerde orta öğretimin genel, mesleki ve teknik öğretim programlarını bir yönetim altında uygulayan çok programlı liseler kurulabilir (Ergit, 1998: 174).

Ortaöğretim; ilköğretime dayalı, en az dört yıllık genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar. Ortaöğretimin amacı; öğrencilere asgari ortak bir genel kültür vermek, birey ve toplum sorunlarını tanıtmak ve çözüm yolları aramak, ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunacak bilinci kazandırarak öğrencileri ilgi, kabiliyet ve yetenekleri doğrultusunda, hem yükseköğretime hem mesleğe veya geleceğe ve iş alanlarına hazırlamaktır. İlköğretimi tamamlayan ve ortaöğretime girmeye hak kazanmış her öğrenci ortaöğretime devam etme ve ortaöğretim olanaklarından ilgi, kabiliyet ve yetenekleri ölçüsünde yararlanma hakkına sahiptir. Ülkemizde sanayiciler, çırak ve teknisyen ihtiyacını, çoğu kere çocuk yaştaki vasıfsız kişileri çalıştırarak gideriyor. Düşük fiyata vasıfsız insanların çalıştırıldığı ortamda el yordamı ve göz kararı yapılan işlerden eğri büğrü sonuçlar ortaya çıkıyor.

Bir eğitim sistemi, toplumdaki yetenek ve çeşitliliği keşfederek onu yerinde değerlendirecek bir esnek ortam meydana getiremiyorsa, orada insanların mutluluğundan söz edilemez.

7.6. Yüksek Öğretimin Genel Durumu

Üniversite kavramı sözlükte, “bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip, yüksek düzeyde eğitim, öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan fakülte, enstitü, yüksek okul ve benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan öğretim kurumu” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 1983).

1923 yılı Cumhuriyetin ilanından sonra Darülfünun-u Osmaniye adını taşıyan üniversite 1924 yılında 493 sayılı yasa ile “İstanbul Darülfünunu” adını almıştır (Korkut, 2003). Ancak kendisinden beklenen görevleri yerine getiremeyen Darülfünun Mayıs 1933’te 2252 sayılı kanunla kaldırılmıştır (Akyüz, 1994: 310).

Bu kanunla artık Darülfünun yerine Üniversite, Emin yerine Rektör, Fakülte Reisi yerine Dekan, Müderrislere Profesör, Müderris muavinlerine de Doçent denilmesi kararlaştırılmıştır (Korkut, 2003: 186).

14 Haziran 1935’te Ankara’da kurulan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, yasa ile kurulan ilk üniversite fakültesi olmuştur, 12.6.1946 gün ve 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu ile Ankara Üniversitesi kurulmuş ve diğer üniversiteler bir çatı altında toplanmıştır. Bu yasa, Türk üniversitelerindeki köklü bir reformu gerçekleştirmiştir. Böylece üniversitelerin özerklik ve tüzel kişilik kazanması sağlanmış ve görevleri ayrıntılı bir biçimde belirtilmiştir (Korkut, 2003: 188- 189).

1955’te Ege ve Karadeniz, 1956’da Orta Doğu Teknik ve 1957 yılında da Atatürk Üniversitesi kurulmuştur (Gürüz, 1992: 393).

1961 Anayasası üniversitelere yönetsel ve bilimsel yönden tam bir özerklik getirmiştir. Ancak 12 Mart 1971 muhtırasından sonra, Anayasaya, 1488 sayılı (1971)

yasa ile hükümetin üniversitelerin yönetimine el koyabileceğine ilişkin hükümler eklenmiştir (Korkut, 2003: 194).

Ankara Üniversitesine bağlı Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesi 1967 yılında 892 sayılı yasayla Hacettepe Üniversitesi durumuna getirilmiştir (Korkut, 2003: 195).

1971’de Robert Koleji Boğaziçi Üniversitesi adı ile bir devlet Üniversitesi haline sokulmuştur. 1973- 1981 yılları arasında 10 yeni Üniversite açılmıştır (Gürüz, 1992: 394).

1981 yılında çıkarılan 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu’nun amacı üniversitelerin içinde bulundukları topluma karşı olan sorumluluklarının yerine getirilip getirilmediğini denetlemeye yarayan denetim mekanizmasının kurulmasıdır (Gürüz, 1992: 399).

1986 yılında 41 sayılı kanun hükmünde kararname ile fakülte-akademi ve yüksekokulları aynı çatı altında birleştirme düzenlemesi yapılarak, 28 üniversite kurulmuştur. Ayrıca, özel üniversite statüsünde bir de vakıf üniversitesi hizmete sokulmuştur (Korkut, 2003: 199).

2001- 2002 öğretim yılında 23’ü vakıf üniversitesi 53’ü Devlet Üniversitesi olmak üzere 76 üniversiteye sahip bulunmaktayız (MEB, 2001: 155).

1.3.2006 tarihinde resmi gazetede yayınlanan 5467 sayılı “Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu, Yükseköğretim Kanunu, Kamu Malî Yönetimi Ve Kontrol Kanunu, Telsiz Kanunu İle 78 Ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında” Kanun ile 15 yeni üniversite açılması kararlaştırılmıştır (YÖK, 2006).

Milli Eğitim Temel Kanunu’na göre lise ve dengi okulları bitirenler yükseköğretim kuruluşlarına girmek için hak kazanırlar ÖSYM’ce açılan üniversite giriş sınavlarını başaranlar öğrenci olurlar (Başaran, 1994: 101)

Ancak genel liselerden mezun olan öğrenci sayısı gitgide artmakta, ilk girişte sınavı kazanamayan öğrenci şansını tekrar denemekte, özel dershanelere muazzam paralar ödemektedirler. Bunun yanı sıra meslek liselerinden mezun olan öğrenciler de kendi alanlarının dışında başka alanları tercih edebilmektedirler. Oysa Mesleki ve Teknik Eğitim ülkenin ihtiyaç duyduğu ara insan gücü, üretici insanı yetiştirmeyi hedefler. Mesleki ve Teknik Eğitim teknik iş gücü ihtiyaçlarına cevap verebildiği ölçüde küresel pazarda rekabet gücümüz artacaktır.

7.7. Öğretmenlerin Yetiştirilmesi

Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 43. maddesi “öğretmenlik mesleğine hazırlık genel kültür, özel alan eğitimi ve pedagojik formasyon ile sağlanır” demektedir (Ataünal, 2003: 15).

Öğretmenlik hizmet öncesinde bir eğitim gerektiren bilgi birikimi olan norm ve değerleri oluşmuş bir uzmanlık alanı meslektir. İyi bir iletişimci alanıyla ilgili gelişmeleri izleyebilen, okuyan, insanı tanıyabilen, duyarlı eğitim olanaklarını değerlendiren birey olması kalitesiyle ilgilidir (Sönmez & Özdemir 1997: 3).

Bugünkü anlamda öğretmen yetiştirmenin tarihi Tanzimat dönemine çıkar (Akyüz, 1994: 153). Cumhuriyet öncesi dönemden devralınan 20 ilköğretmen okulları cumhuriyetin ilk elli yılında ilkokulların temel öğretmen kaynağı olmuştur. 1970–71 öğretim yılına kadar ilkokul öğretmenleri lise düzeyinde 3 yıllık bu okullarda yetiştirilmişlerdir (Dursunoğlu, 2003: 65). 1970 -1971 yılında İlköğretmen Okulu dört yıla çıkarıldı. 1974–75 öğretim yılından başlayarak bu okulların yerine lise üstünde iki yıllık eğitim enstitüleri açılarak ilköğretmen okulları kapatıldı (Başaran, 1994: 111).

17 Nisan 1940 tarihinde ve 3803 sayılı kanunla, köy kökenli öğrencileri alarak köye öğretmen yetiştirmek amacıyla Köy Enstitüleri kurulmuştur. Programları 1947’de

değiştirilen ve 1954'te yayınlanan 6234 sayılı kanunla kapatılan Köy Enstitüleri daha sonra ilköğretmen okulları ile birleşmiştir (Akyüz, 1994: 339).

Yüksek Öğretmen Okulları, lise ve dengi okullara öğretmen yetiştiren eğitim kurumlarıdır. Okulun tarihinin, Dârülmualimîn adlı okulun açılış tarihi olan 16 Mart 1848'e kadar uzandığı kabul edilmektedir (Eşme, 2003: 154).

Öğretmen yetiştirme 16 Mart 1848 de açılan Darülmualimin (erkek öğretmen okulu) ile başlamaktadır. Bu kurum Cumhuriyete kadar olan dönemde; ilk, orta ve liselere öğretmen yetiştirmek üzere farklı isimler altında yeniden yapılandırılmıştır (Eşme, 2001).

1839'da Tanzimat'la başlayan batılılaşma hareketi en çok eğitime ihtiyaç gösteriyordu. Bu bakımdan eğitime araştırmacı ve akılcı bir anlayışın kazandırılmasının yanında, çağdaş eğitim yapacak batı modeli okulların açılması gerekiyordu. Ayrıca en önemlisi bu anlayışta öğretmen yetiştirilmesine ihtiyaç vardı. 16 Mart 1848'de açılan Dârülmualimîn bu amaçla kuruldu. Dârülmualimîn zaman içinde geliştirilerek, bünyesinde ilk, orta ve liselere öğretmen yetiştiren kısımları da içine alan “Dârülmualimîn-i Âliye” adlı kuruma dönüşmüştür. Bu kurum, Cumhuriyet henüz kurulmadan, 15 Temmuz 1923 tarihinde toplanan Birinci Heyet-i İlmiye (Bilim Kurulu) toplantısında yapılan çalışmalarla “Yüksek Muallim Mektebi” adını almıştır. 16 Ağustos 1934 tarihinde, okulun adındaki Arapça kökenli sözcükler değiştirilerek artık okul ‘Yüksek Öğretmen Okulu’ olarak isimlendirilmiştir. 12 Haziran 1946'da çıkarılan üniversiteler yasası bu okul için bir dönüm noktası olmuştur.

1950'li yılların ortalarında ülke genelinde 42 öğretmen okulu bulunmaktadır. 1958–1959 döneminde 52 ilköğretmen okulunda, %75'i köy çocuğu olmak üzere 19 835 öğrenci bulunmaktaydı .(Eşme, 2003: 154–157)

3-7-1959 tarih ve 209 Sayılı Talim Terbiye Kurulu Kararı ile Ankara Yüksek Öğretmen Okulu fiilen açılır. Okul ilk mezunlarını 1962- 1963 yılında verir (Eşme, 2003: 158).

24 Haziran 1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, öğretmen yetiştirmede çok köklü değişiklikler getirecek maddeler içermektedir. Bu kanun, ilköğretimin sekiz yıla çıkarılması ve her seviyede öğretmenin yetiştirilmesinde yüksek öğrenim şartı gibi yenilikler getirmiştir (Eşme, 2003: 163).

18 Temmuz 1978 tarih ve 405.1.37 sayılı kararı ile Yüksek Öğretmen Okullarını kapatır. Yüksek Öğretmen Okulları, asıl görevleri olan lise öğretmeni yetiştirmenin yanında üniversitelerin öğretim üyesi kaynağı da olmuşlardır (Eşme, 2003: 163).

Öğretmen yetiştirme çalışmaları Cumhuriyetin kuruluşundan 1970’li yıllara kadar geçen sürede çocuğa ilköğretimin temel beklentilerini aşılacak öğretim elemanlarını sisteme kazandırma yönünde olmuştur.

Bu kurumlar 1982’de üniversitelere bağlanmış ve 1992’de öğretmen yetiştiren kurumların hepsi eğitim fakültesine dönüştürülmüştür (Ataunal, 2003: 27).

Öğretmenlerin hizmet öncesi eğitimi ne kadar önemli ise hizmet içi eğitimi ve mesleki motivasyonunun yükseltilmesi de o kadar önemlidir. Öğretmenlerin her türlü, çok yönlü mesleki eğitimini Hizmet İçi Eğitim Daire Başkanlığı yürütmektedir (Gök, 1999: 142).

Bir öğretmende bulunması gereken üç alan kavramı, mükemmel öğretmen tanımına da ortaya koyar: Bunlardan birincisi, alan bilgisi; yani öğretmenin mesleki formasyonuna hakim bir eğitim alt yapısına sahip olmaktır. İkincisi; öğretmenlik bilgisi; yani öğretmenin iyi bir öğretici ve eğitici bilgisiyle donatılmaktır. Üçüncüsü; genel kültür bilgisi; yani bir öğretmenin aktüallitede, dünya ve Türkiye’de olup bitenlerden haberdar olabilecek bir aydın gözlüğüne sahip olmasıdır. Yukarıda sayılanların olabilmesi için öğretmenlik mesleğinin alt yapısı iyi belirlenebilmeli ve Eğitim Fakültelerinin alt yapısı ve olanaklar buna yönlendirilmelidir.

BÖLÜM VIII

8. MÜMTAZ TURHAN'IN EĞİTİMLE İLGİLİ FİKİRLERİ

Mümtaz Turhan Türkiye gerçekleri ile ihtiyaçlarını tespit etmiş ve olması gerekenleri sıralamıştır: O'na göre; Türkiye'nin ihtiyaçları ve gerçeklerini hedef almayan bir sistem, ne kadar mantıklı ve mükemmel olursa olsun beklenen neticeyi vermeyecektir. Buraya kadar ifade edilenleri herkes kabul edebilir. Fakat önemli olan ülkenin gerçekleriyle örtüşecek, uyum içinde olacak ihtiyaçların tespiti ve belirlerken ortak noktada birleşebilmektir. O'na göre; Türkiye on üçüncü asırla yirminci asırlar arasında yaşayan insanlardan oluşmuş şehir ve köylerde ayrı ayrı iki kültürün bulunduğu bunun sonucu olarak da bir millet kimliği edinmemiş olmasının yanında ekonomik bağımsızlığını kazanmamış geri bir toplumdur. Türkiye'nin ihtiyacı ise; yüksek seviyede bir kültüre sahip modern bir millet olabilmek için en kısa zamanda kalkınmaktır (Turhan,1980: 325) Buna göre; Mümtaz Turhan ülke gerçeklerini ve ihtiyaçlarını doğru bir şekilde tarihi tahlil ederek belirlemiştir. Yani; Mümtaz Turhan, ülkenin hastalığının teşhisini ortaya koymuş, bunun tek çaresinin eğitim sistemi olduğunu ifade etmiştir: "Bu durumda Türk Maarif sisteminin birinci vazifesi içtimai ve iktisadi hayatın her sahasında lider rolünü oynayacak birinci sınıf ilim ve teknik adamları yetiştirmektir" (Turhan,1980: 327).

Garplılaşma bakımından esas olan okuma -yazma değil birinci sınıf ilim adamlarından teşekkül etmiş kadronun varlığı ve miktarıdır" (Turhan,1980: 85).

Burada Mümtaz Turhan tarafından ifade edilen okuma yazma konusuna hiç önem verilmediği değil, ilköğrenimin ancak hakiki bilim adamlarıyla anlam kazanacağıdır. Nitekim o bu konuda: "Sadece memleketin kalkınması bakımından bu kadro olmadıkça onun hiçbir şey ifade edemeyeceğine, ilk tahsilin ancak bu birinci sınıf ilim ve teknik adamları sayesinde bir mana kazanabileceğine işaret edilmektedir" (Turhan,1980: 85).

Akyol (1990, 13)'un Eğitim Bilimleri I. Kongresinde yaptığı açılış konuşmasında eğitimin önemini “Çağı yakalamanın yanında, gerisinde kalmak istemiyorsak; eğitimin kalitesini ve seviyesini yükseltmeye, fonksiyonel hale getirmeye, eğitime bir numara ağırlık, önem ve değer vermeye mecburuz” şeklinde ifade etmiştir.

Ne ilk ne ortaokul, hatta ne de lise tahsili, ferde bu medeniyet eser ve vasıtalarına doğrudan doğruya sahip olma imkânını vermediğinden sadece okur-yazar olmanın, bugünkü medeniyet seviyesi bakımından büyük bir ehemmiyeti yoktur (Turhan, 1980: 85). Kalkınmış ülkelerin batı medeniyetini yakalamaları ilk tahsil, orta tahsil ve lise tahsili yoluyla olmadığını dünya tarihi Rusya ve Japonya örnekleriyle bize göstermektedir.

Turhan (1980: 328)'a göre; “Maarif davası ve onun hallinin bir vasıtası olan eğitim sistemini kurma meselesi her nevi sosyal faaliyetlerle ilgili, her sahaya ait eleman ihtiyacını karşılamak zorunda olan, çok şümüllü memleket çapında bir davadır.” Milli eğitim sistemini oluşturma, toplumun tüm kurumların ihtiyacı olan, memur ve teknik personeli yetiştirilmesi ile alakalı olduğundan etki alanı çok geniştir.

Şimdiye kadar tarihin hiçbir devrinde eğitim davası bu derece şümüllü sosyal bir dava haline gelmemiştir (Turhan, 1980: 329). Artık bir toplumun kalkınmasının eğitimle direkt ilişkisinin olduğu tüm ülkelerce anlaşılmaktadır. Eğitimin kalkınmadaki önemi anlaşıldığından bu alandaki çabalar ulusal yatırım olarak değerlendirilmiştir.

Bugün eğitim davası artık klasik manada yetişmiş sınırlı bir eğitimci zümrenin meşgalesi olmaktan çıkmıştır. Bir memleketin eğitim sistemine ait ana problemler; yalnız eğitimci, idareci veya öğretmenlerin katıldığı bir Şura'da değil, çeşitli sosyal ilim sahalarından oluşan mütehassıslarla teknik ve iş sahası mensuplarından teşekkül eden mahdut bir mütehassıslar heyetinde halledilmektedir (Turhan, 1980: 329). Eğitim meselesi artık birkaç kişinin çözeceği, programlara yeni bir şeyler ekleyip çıkarma meselesi değil, bugün olduğu gibi tüm kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin de görüş bildireceği belirli standartlara göre yapılması gereken uzmanlık işidir. “Binaenaleyh

bizim de bundan böyle eğitime ait problemleri büyük bir toplulukta reyle değil, ilim ve ihtisasla halletmeye çalışmamız gerekmektedir” (Turhan, 1980: 329).

Turhan (1980:428–429)'a göre hakiki ilim adamları cemiyetin dışında değildir. Birinci sınıf ilim ve teknik adamlarından teşekkül etmiş bir kadro dendiği zaman, cemiyette veya ondan ayrılmış müstakil ve sadece üniversite ve laboratuvarlarda keşif ve icatlarla, araştırmalarla meşgul olan insanlar değil cemiyetin her müessesese ve faaliyet sahasında mesuliyeti ağır ve fonksiyonu mühim bir yer işgal eden insanlar kastedilmiş oluyor. Bilim adamı denince sadece köşesine çekilip keşifler, icatlar yapan kişiler olduğunun anlaşılmaması gerektiği, bu kadroyu toplumun her alanında görev yapan kişilerin oluşturduğunu ifade etmektedir Çünkü gerçek anlamda kalkınma ancak örnek alınan toplumun bütün müesseselerinde hangi tip insan kullanılıyorsa onu kullanmak ile mümkündür. Hakikatte bütün medeni milletlerin gelişme tarihi birinci sınıf ilim ve teknik adamı yetiştirme zarureti gösterdiği gibi sonradan bu medeniyete intisap etmeye muvaffak olan Japonya ve Rusya'nın gelişme seyri de bunu ispat ediyor (Turhan, 1980: 432).

Mümtaz Turhan bir sosyal psikologdur. Ancak ülkesi ve milletinin menfaatlerini her zaman ön planda tutmuş milletinin çağdaş milletler seviyesine erişmesinde ortaya çıkan sorunları açıkça ifade etmiş ve çözümler üretmiştir. Turhan (1980, 199)'a göre kalkınma meselesi, ilerleme meselesi maarif meselesidir. Bu konudaki görüşlerini kendi kitabı "Maarifimizin Ana Davaları "nda detaylı olarak bulabiliriz. Nitekim kitabın önsözünde "Maarifin ana davaları, aynı zamanda Türkiye'nin kalkınmasının ilerlemesinin, bugünkü medeniyet seviyesinde bir millet olmasının da esas davalarıdır" diyerek medeni milleti tanımlar: Medeni bir millet demek hakiki ilme ilim zihniyetine ve bunlarla mücehhez olarak yetişmiş münevverlere sahip cemiyet demektir.

Garplılaşmayı insan unsurunun dışında tahakkuk ettirmeye çalışınca, tabiatıyla maarif sistemimize de layık olduğu ehemmiyet verilmemiş o da memleketin kalkınmasında üzerine alması lazım gelen büyük ve hayati rolü ifa edememiştir (Turhan, 1980: 103). Batılılaşmanın tarihi ne kadar eski olursa olsun Batı'nın doğru

anlaşılamaması, doğru teşhis koyulamaması ve şeklen yapılan değişiklikler ile eğitime gereken önemin verilememesi sonucu istenen sonuca ulaşılamamıştır.

Mümtaz Turhan Türk maarif sistemini dünyanın en mümbit topraklarından birisi ortasından akan büyük bir nehrin sularına dokunmadan dönen, muazzam bir çarka benzetir. O'na göre toprak bereketlidir ancak susuzluktan çatlamıştır. Ötede beride görülen vahalar tesadüfen oluşmuştur. Toprak ortasından akan bol, gür verici sudan nasibini alamaz. Nehir boşuna akar, çark ise büyük ihtişamlı olmasına rağmen suya iyice dokunamadığı için beyhude döner durur. "Bu mümbit toprakları, istidatlı Türk çocukları, nehri memleketin muhtaç olduğu ilim ve teknik bilgi, çarkı da maarif sistemimiz olarak tasavvur ederseniz bu teşbihte büyük bir mübalağa olmadığını görürsünüz" (Turhan, 1980: 103) açıklamasından sonra "asıl mesele maarifi bundan 900 sene evvel olduğu gibi bugünde Türkiye'nin biricik ana davası olan iktisadi, sınai ve içtimai sahalarda kalkınmanın bir vasıtası haline getirmek" (Turhan, 1980: 104) olduğunu ifade eder.

Türkiye'nin hedefi çağdaş medeniyetler seviyesine çıkmak, ilerlemek, kalkınmak ise bu ancak alanında iyi yetişmiş insan ile olur. Sahip olunan teknik aletler, kütüphaneler, ülkenin yeraltı ve yer üstü zenginlikleri ancak onun değerini bilen, onu kullanabilen yetenekli insanla değer kazanır.

Turhan (1980: 73) "Bir cemiyetin içtimai bünyesini garp medeniyeti istikametinde en esaslı bir şekilde ancak ilmi bilgi değiştirebilir" demektedir. Yani uygulanacak bir ıslahat ilk önce zihinlerde kabul edilmeli daha sonra uygulamaya geçilmelidir.

Akyol (1990: 13), Eğitim Bilimleri I. Kongresinde yaptığı açılış konuşmasında eğitim faaliyetlerinin toplumdaki değişmelerle paralel olduğunu şöyle ifade etmiştir: "Gerçekten günümüzde bilim ve teknolojiadaki hızlı değişme ve gelişmeler, toplumda beliren yeni ihtiyaçlar, eğitim hizmetlerinin geçmişe kıyasla daha çok kapsamlı ve daha karmaşık nitelik kazanmalarına yol açmıştır."

Turhan (1980: 104) Türk münevverini; kulağını ilmi hakikatlere, gözünü de realiteye kapayıp peşin hükümler, kanaatler ve batıl itikatlar gibi inançlarla hareket eden sözde münevver olarak niteler ve şöyle devam eder: “Memleketin geri kalmasının başlıca sebebi olan bu yarı münevverin kökünü kurutmak, daha doğrusu onu faydalı bir hale sokmak lazımdır.” Bunun için Türk eğitim sistemi memleketin muhtaç olduğu birinci sınıf ilim ve teknik adamlarını yetiştirebilir hale gelinceye kadar uzman kişileri, gelişmiş ve Batı medeniyeti içinde yer alan diğer medeniyetler gibi Avrupa ve Amerika'da yetiştirmek üzere göndermek gerekir (Turhan, 1980: 105).

Bunun için O'na göre ilk olarak Avrupa'ya külliyetli miktarda çok iyi seçilmiş talebeler göndermek ve araştırma enstitüleri açmak şarttır (Turhan, 1980: 107). Avrupa'ya talebe gönderme III. Selim devrinde başlanmış, II. Mahmut zamanında hızlandırılmıştır Ancak bu çalışmanın başarılı olduğu söylenemez. Mümtaz Turhan bunun sebeplerini şöyle açıklamaktadır:

Avrupa'ya talebe gönderme işi gayesiz ve plansızdır. Bunun gibi öğrencinin oradaki tahsili de kontrolsüzdür. O'na göre ; "Bu itibarla talebenin ne tahsil planları ne de rehberleri vardır. Bundan başka talebeler Avrupa'daki tahsil müesseselerine devam edebilecek tedrisatı takip edebilecek şekilde yetiştirilmiş veya iyi seçilmiş değillerdir (Turhan, 1980: 108).

Bu nedenle gönderilen yüzlerce talebeden çok az bir kısmı öğrenimini tamamlamış, ancak yurda dönen öğrenciler ise alanlarının dışında çalışmaya zorlanmışlardır. Böylece yurt dışına yetiştirilmek üzere öğrenci gönderilmesinin başarısızlık sebeplerini açıklayan Mümtaz Turhan; "işte bu sebepler ve hatalar yüzünden yarım bir şekilde dahi olsa Avrupa 'dan dönen talebeler hiçbir zaman memlekette bir fikir hareketi devamlı ilmi bir faaliyet meydana getirecek muayyen kesafeti bulamamıştır" (Turhan, 1980: 109).

Yurt dışına gönderilen öğrencilerin bazıları çeşitli sebeplerden dolayı araştırmalarını tamamlamadan ülkeye tekrar çağırılmışlardır. Bazıları da gönderilme amacı dışındaki alanlarda kendilerini yetiştirmişlerdir. Hatta yurda dönmeyip o ülkelere

yerleşenler bile olmuştur. Bu durum maddi kaybın ötesinde gelişme yolundaki bir ülkenin güvendiği insanlardan istifade edememesine neden olmuştur.

Mümtaz Turhan Avrupa'ya gönderilecek öğrencinin çok iyi seçilmesi, ihtisas yapacağı alanın doğru tayin edilmesi, yurt dışında başıboş bırakılmaması kontrol edilmesi ve yurda dönüşlerinde istihdam edilmelerini "İşte bu maksatla araştırma enstitülerinin açılması şarttır" (Turhan, 1980: 110) ifadesiyle belirtmektedir.

Sözde münevver diye nitelendirdiği kişilerin ilk tahsili teşvik edip, ilim adamı yetiştirmek, ilmi araştırma enstitüleri kurmak konusundaki vurdumduymazlığına da bir anlam veremediğini O'nun şu sözlerinden anlıyoruz: "Bu idraksizliğin ve endişesizliğin sebebi, gaflet ve cehalet mi dir, yoksa sadece samimiyetsizlik midir bilinmez" (Turhan, 1980: 83).

O'na göre, "herkesin okuma yazma bilmesi ileriliğin ve medeniyetin sebebi değil bir neticesidir" (Turhan, 1980: 521).

Mümtaz Turhan'a göre üzerinde çalışılması en güç olan konular milli eğitim konusudur. Çünkü milli ya da içtimai terbiyenin başarılı olması toplumda köklü bir kültürün olmasına, eğitim sisteminin buna göre ayarlanmasına, öğrenci hakkında gerçek bir görüşe sahip olunmasına ve gençleri yetiştirecek birinci sınıf öğretmenlerin bulunmasına bağlıdır. O'na göre içtimai veya milli terbiyeden kasıt bir cemiyetin, ideallerini, kültür unsurlarını genç nesillere aşılması ve bütün bunları kendilerinde yaşatma azim ve iradesini uyandıracak tarzda yetiştirmesi demektir (Turhan, 1980: 251).

Mümtaz Turhan'a göre en iyi terbiye sistemleri; "Cemiyetlerin yaşayan, hakiki kıymetleri, canlı ananeleriyle tenakuza düşmemiş olanlarıdır" (Turhan, 1980: 255). Bu kıymetlerden birini kendisine hedef olarak belirleyen kişi hem kendisine hem de memleketine hizmet etmiş olacaktır.

Turhan (1980: 263) gençlerin ahlaki terbiyesi açısından “saf ve hür bir din terbiyesiyle ince işlenmiş ve olgun bir estetik terbiyeye muhtaç” olduğunu belirtir. O’na göre ahlaki terbiye ile toplumda yaşananlar aynı olmalıdır.

Mümtaz Turhan demokrasi ve eğitim arasındaki ilişkiye de değinerek demokrasinin önemini açıklamıştır: “Demokrasi ferde maddi ve manevi kabiliyetlerini tam bir emniyet ve hürriyet havası içinde serbestçe inkişaf ettirebileceği içtimai bir muhit meydana getirmesi bakımından mühimdir” (Turhan, 1980: 273).

O’na göre demokrasi alelade bir tahsil işi değil, geniş manada bir terbiye meselesidir (Turhan, 1980: 276). Ülkelerin demokrasiye geçmeleri uzun yıllar almaktadır. Toplum olarak demokrasiyi her ferdin içine sindirip uygulaması gerekir. Ancak bu şekilde ülkemizde demokrasiden söz edilebilir.

8.1. Mümtaz Turhan’ın İlim Anlayışı

Mümtaz Turhan ilim ile ilgili olarak: “İlim, başlangıçta hangi şekilde meydana gelmiş olursa olsun bugün vasat kabiliyetin biraz üstünde bulunan herkesin az çok bir şey katabileceği ve hemen her mutavassıt insanın iştirak edebileceği bir meslek haline gelmiştir” (Turhan, 1980: 217).

Günümüzde bilimsel alanda belli bir noktaya gelinmiş bulunmaktadır. Her ülke ve herkes bilimin önemini kavramıştır. Artık orta düzeydeki insanların bilime katkı yapıp geliştirecek düzeydedir. Bunun güzel bir örneği olarak okullarımızda fen ve matematik alanlarında projeler yapmak suretiyle öğrencilerin hem öğrendiklerini kullanarak kendilerini geliştirmeleri sağlanmakta hem de bilimsel alanda yeni fikirlerin gelişmesine zemin hazırlanmaktadır.

Nitekim bilim adamı yetiştirmek artık bir meslek adamı yetiştirmek kadar kolaylaşmıştır. Mümtaz Turhan’ın ifade ettiği gibi: “Binaenaleyh istendiği takdirde şoför pilot makinist, mühendis yetiştirir gibi arzu edilen sayıda ilim adamı da yetiştirmek mümkündür” (Turhan, 1980: 217).

İlmin memleketimizde yerleşebilmesi için her şeyden evvel onun bugünkü medeniyetin ilk ve asli şartı, kaçınılmaz bir icabı olduğuna, onsuz bir millet olmanın ve modern bir cemiyet kurmanın imkânsız olduğuna kati şekilde inanmış olmamız gerekir (Turhan, 1980: 218)

Modern bir millet olmak istiyorsak ilme önem vermemiz gerekir. İlim memlekette yerleşmeden kalkınmış milletler seviyesine gelemeyiz. Günümüzde ülkelerin istiklal ve istikballeri ilme bağlıdır.

Bugün modern bir cemiyetin hayatı gibi istikbal ve istiklalinin de ilme bağlı bulunduğuna hiç şüphe götürmez bir tarzda iman etmemiz lazımdır (Turhan, 1980: 218).

Mümtaz Turhan'ın Ülkelerin istikbal ve istiklalini ilme bağlayan düşüncelerinin günümüzde de savunulduğunu görmekteyiz. Nitekim Milli Eğitim Bakanı Çelik (2006), Mersin'de Mehmet Serttaş Anadolu Lisesi'nin açılış törenindeki konuşmasında, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün İstiklal Savaşı devam ederken 1921 yılında topladığı Milli Eğitim Kongresinde söylediği şu tarihi sözleri hatırlattı; “Silahlı kuvvetlerinizle kazandığınız zaferleri eğer kalemli ordularınızla, eğitim ordusu ile taçlandırmazsanız, siz istiklallinizi de muhafaza edemezsiniz, istikbalinizi de temin edemezsiniz.”

Bakan Çelik, milli eğitim davasının, bizim istikbal mücadelemiz olduğunu belirttikten sonra konuşmasına şöyle devam etmiştir: “Eğitim adına en ufak bir katkı sağlayan herkes Türkiye'nin istikbaline yatırım yapan kişidir birçok sanayicimizin, birçok tüccarımızın, birçok hali vakti yerinde olan işadamımızın okul yaptırmasını ve eğitime katkıda bulunmasını diliyoruz” diye konuştu.

Atatürk Kurtuluş Savaşı devam ederken milli eğitim sorunlarıyla ilgilenmiş ve 15 Temmuz 1921'de I. Maarif Kongresini toplamıştır. O, Kongrede: “Asırlardır devlet bünyesinde süren derin idari ihmallerin meydana getirdiği yaraların tedavisinde sarf edilecek emeğin en büyüğünü, hiç kuşkusuz eğitim yolunda göstermemiz lazımdır.” demiştir (MEB,1993: 11–12).

Akyüz (2002: 401) Türk Eğitim Tarihi kitabında bir milletin istiklali ve istikbali ile ilgili şu yorumu yapmaktadır: “Tarih bize siyasi bağımsızlık yitirildiği zaman eğitim ve bilimde de bir çözülme, gerileme içine düğüldüğünü gösteriyor. Eğitimin temel amaçlarından biri bu bilinci kazandırmak olmalıdır.”

Akyüz’ ün ifade ettiğı gibi bağımsızlık olmadan eğitim ve bilimden de söz edilemez. O nedenledir ki bağımsızlıklarına yeni kavuşan toplumlar ve bizler bağımsızlığın kıymetini iyi bilelim ve bağımsızlığımızın devamı için eğitim ve bilime gereken önemi verelim.

Özakpınar (1995: 45) “ Mümtaz Turhan ve Batılılaşma Meselesi” adlı kitabında Turhan’ın ilimle ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir; “Meşrutiyet devri batıcı aydınları, bilimi kendi içinde bir değer olmaktan çok dine ve geleneğe karşı bir kuvvet olarak görmüşlerdir. Onlar bilimi, dini inançların ve geleneklerin alternatifi olarak topluma sunmuşlardır.”

Meşrutiyet Döneminin sözde aydınları; bilimi dine karşı göstererek toplumda bilim hakkında yabancılaşmaya sebep olmuşlardır. Geri kalmamızın asıl sebebi olarak dini inançlar ve gelenekler olarak gösterilmiştir. Oysa Sosyoloji bilimi dinsiz hiçbir toplum olmayacağını ifade eder. Nitekim O’nun ifadesiyle; “İslam dini bir vakitler zamanının en yüksek bir medeniyetini meydana getirmiş olması bakımından terakkiye mani olmadığına dair imtihanı çoktan geçirmiş bulunmaktadır” (Turhan, 1980: 22).

O’na göre: “ Bir memlekette hakiki ilim olmazsa onun yerini kolayca reyler ve bir takım mülahazalar almaktadır (Turhan, 1980: 218). Oysa halledilmesi uzmanlık gerektiren meselelerin çözümünde reye başvurulması durumunda o milletin geleceğinden kuşku duyulur.

Özakpınar (1995: 48) “Mümtaz Turhan ve Batılılaşma meselesi” adlı kitabında O’nun bilim zihniyetinin, bilimsel araştırmaların, uzmanlığın önemini vurguladığını, bilimsel araştırmaların kurumsallaşmadığı ve kurumsal işlev kazanmadığı

memleketimizde bilimin benimsenmesi için çaba harcadığını, O'nun toplumun her türlü meselesinin bilimsel araştırmalara göre çözülmesinde ısrar ettiğini ve bilimi bütün karmaşıklığı ve incelikleriyle göstermeye çalıştığını anlatmıştır.

Bilim bilgi değil, yeni bilgiler doğurma sürecidir. Bu sürece araştırma diyoruz. Bilimsel araştırma, bir kişinin yapabileceği bir iş değil bilim adamları arasında işbirliğiyle yapılan, karşılıklı fikirlerden yararlanılan, eleştirisel bir şekilde oluşan bir süreçtir. Yetişmekte olan bilim adamları kendisinin uğraştığı problemle, deney teknikleriyle açıklayıcı fikirlerle ve çözümlenmemiş anlaşmazlıklarla ilgili olarak kendinden önceki ve kendi zamanındaki başka araştırmacıların da fikirlerinden, ortaya koydukları bilgi ve tekniklerden yararlanır (Özarpınar, 1995: 49).

8.2. Mümtaz Turhan'a Göre Birinci Sınıf İlim Adamı Yetiştirilmesi ve Önemi

Turhan (1980: 105)'a göre; bir ülkenin kalkınması ileri milletler seviyesine çıkabilmesi sahip olduğu kaliteli ilim adamlarının varlığı ile mümkündür. Çok sayıda kalitesiz münevver yerine işten anlayan, memleket meseleleriyle ilgilenen hakiki münevverlerin yerini hiçbir şey tutamaz. Bugünkü medeniyet ilme ve onun tatbikatına dayanmaktadır. Nitekim O'nun şu sözlerinde açıkça görmekteyiz: “Binaenaleyh hakiki ilmi memlekete getirip yerleştirmedikçe, bu zihniyetle yetişmiş unsurlardan mahrum oldukça garplılaştırmanın ve ihtiyaçlarımızı layıkıyla tatmin edip yüksek bir hayat seviyesine erişmek mümkün değildir.”

Mümtaz Turhan'ın bu düşüncesi eğitimde Emrullah Efendi'nin savunduğu Tuba Ağacı Nazariyesi'nin benzer bir düşüncedir. Elit kadro olmadan bir toplumun kalkınması mümkün değildir. Kaliteli ilim adamlarını yetiştiren yerler üniversitelerdir. Bu nedenle eğitimde reforma üniversitelerden başlanmalıdır.

Hakiki ilim adamları ile bunları yetiştiren müesseseler olmadan teşebbüs edilecek her türlü ıslahat, şimdiye kadar el yordamıyla körü körüne yapılan icraat ve tecrübelerden başka bir mahiyet arz edemeyecektir (Turhan, 1980: 106). Ülkede yapılan ıslahat hareketleri gerçek bilim adamları tarafından değil de işten anlamayan kişiler

tarafından yapılması durumunda zaman ve emek kaybına neden olduğu gibi batılılaşma yolunda manevi eksiklik hissine sebep olmaktadır.

Turhan (1980: 504)'a göre, bugün garplılaşma sonucunda sayısız derecede yeni hukuki, sosyal iktisadi ve eğitim meseleleri çözüm beklemektedir. İşte bu sorunları vaktinde görüp çözebilmemiz ancak birinci sınıf ilim adamları ve ilim müesseselerine sahip olmamızla mümkündür. Zaman içerisinde bilim ve teknolojinin üretimi, yaratıcılık yönü yüksek bireylerin yetiştirilmesi ile ülkeler ekonomik ve siyasi yönden değişikliğe uğramışlardır. Bu değişiklik eğitimde sürekli yenilenme ve değişme ihtiyacını hissettirmiş ve ülkelerarası rekabet de artmıştır.

Bugün için medeni bir millet, sadece yüzde yüz okuryazarı olan millet demek değildir. Turhan (1980: 305)'a göre; “Hakikatte medeni bir millet, her memleketin nüfusuna nazaran bir avuç teşkil eden birinci sınıf ilim ve ihtisas adamı yetiştiren müesseselere sahip olan millettir”. Çünkü bir milletin gelişmişlik seviyesini halk tabakasının cahilliği değil yönetimde ve işbaşında olan birinci sınıf bilim adamlarının başarı durumu belirler. Bugünkü medeniyet seviyesi bakımından değil okur- yazar, yerine göre lise veya üniversite mezunu olmanın bile büyük bir önemi yoktur.

Burada Mümtaz Turhan'ın şu tespiti çok yerindedir. Ümmi bir şoför makinist veya çiftçi kendilerine düşen işleri pekâlâ başarabildikleri halde derin bilgi ve uzmanlık isteyen bir vazife karşısında üniversite mezunu bocaladığında memleket milyonlar kaybeder. Artık üniversite veya lise mezunu olmasının bir ehemmiyeti var mıdır? (Turhan, 1980: 305- 306).

Ancak Mümtaz Turhan ülkemizin ihtiyacı olan hakiki ilim adamlarının sayı ve niteliğinin şimdilik yeterli olmadığını bu nedenle biran önce gerçek bilim adamı yetiştirmek için Avrupa'ya çok miktarda ve iyi seçilmiş öğrenciler gönderilmesini ve bu öğrencilerin de ancak kendi alanlarında uzman olduktan sonra yurda dönmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca bu öğrencilerin döndüklerinde çalışmalarını yapmak üzere araştırma enstitüleri açılmasını ister (Turhan, 1980: 106).

Milli Eğitim Bakanlığı, AB sürecinde eğitim alanında kaydedilen gelişmeler konusunda, AB üyesi ülkelerin büyükelçileri, müsteşarları ve eğitimden sorumlu

ataşelerini bilgilendirmek amacıyla, bakanlıkta düzenlenen toplantıda Bakan Çelik, 2006 yılından itibaren 5 yıl boyunca her yıl bin kişiyi yurtdışındaki üniversitelere, lisansüstü çalışmalar yapmak amacıyla gönderme kararı aldıklarını belirterek, bu yolla Avrupa Birliği programları ile desteklenen üniversitelerin, Avrupa yükseköğretim hedeflerine katkıda bulunacağını dile getirdi (www.meb.gov.tr.).

Mümtaz Turhan ümitsiz değildir milletin içinde bulunduğu durumdan kendi iradesi ile kurtulacağına başarılı olacağına inanmaktadır. Ayrıca araştırma enstitüleri açmakla her medeni ve modern cemiyette varlığı zaruri olan fakat bizde kâfi derecede bulunmayan birinci sınıf ilim ve ihtisas adamlarını temin etmiş oluyoruz (Turhan, 1980: 307).

8.3. Öğretmen Yetiştirme Meselesiyle İlgili Düşünceleri

Turhan (1980: 315)'a göre; “Muallimlik sanatkârlık gibidir; hususi bir istidada ve temayüle ihtiyaç vardır”.

Bugün öğretmenliğin artık rağbet edilmeyen bir meslek olduğunu ifade etmektedir. O'na göre bunun başlıca sebebi, öğretmenlerimizin, geleceğin insanını yetiştirme görevini yerine getirirken karşılaştığı çalışma şartlarının zorluğuna rağmen devletin layık olduğu ehemmiyeti vermemesi, ayrıca öğretmenleri şerefendirip onurlandırmaması olarak göstermesidir (Turhan, 1980: 316). Öğretmenlerimizi üzen diğer bir konu ise; sadece yılda bir defa 24 Kasım öğretmenler gününde anılıyor olmalarıdır.

Tüm medeni memleketlerde eğitim alanında çalışılacak uzman kadronun yetiştirilmesine büyük önem verilmektedir. Eğitim ve toplum ilişkisinin kurulması açısından üniversitelerde, eğitim fakültelerinde Sosyal antropoloji, eğitim sosyolojisi, eğitim felsefesi, sosyal psikoloji ve tecrübî psikoloji öğretilmektedir (Turhan, 1980: 328). Ülkemizde eğitim alanında yetişecek gençlerin eğitiminde bu dersler öğretilmekte ve eğitimin toplumsal kalkınmanın bir aracı olduğu kavratılmaktadır. Ancak eğitim fakültelerine bağlı Eğitim Bilimleri Bölümlerinin Rehberlik ve Psikolojik Danışma ana

bilim dalı dışındaki bölümlerinin lisans öğrenimlerinin kapatılması ülkemiz açısından büyük bir kayıptır.

Ülkemizin çağdaş milletler seviyesine çıkmasının yolu, eğitim ile kalkınma arasındaki doğrudan ilişkinin anlaşılabilir olmasına bağlıdır. İstenilen amacın gerçekleştirilmesi ancak çeşitli alanlarda kullanacağımız uzmanlarla mümkün olmaktadır. Bununla beraber Turhan (1980: 329) Eğitim Bakanlığı idare teşkilatında mütehassıs ilim adamları kullanılmasının zaruretiyi ifade eder. Bununla ilgili olarak ise; "Yarım asra yakın bir zamandan beri eğitim davamızı hala halledemeyişimizi, her üç veya dört senede bir Şuraya müracaat etmek zorunda kalışımızı bu sebebe bağlamak icap ediyor" sözleriyle açıklıyor (Turhan, 1980: 330).

Mümtaz Turhan ferdin olduğu gibi cemiyetin de kaderini tayin eden, ona mana ve hüviyetini veren bir mesleğin ihmal edilmesi veya layık olduğu mevkie yükseltilmemesini anlayamadığını söyler. Çünkü insanın bedeni ve zihni gelişiminin en yüksek seviyede olduğu, terbiye ve tahsile en elverişli telkine en müsait olduğu çağda onu muallimin eline teslim ediyoruz. Onun şahsiyetinin gelişiminde iyi veya kötü bir insan olmasında öğretmenin büyük etkisi oluyor. Turhan (1980: 318)'in öğretmene verdiği önemi şu sözlerinden anlıyoruz; "Şimdi bu hakikatler göz önünde tutulmak suretiyle cemiyetin hakiki ihtiyaçlarına en uygun bir maarif sistemi meydana getirilmek veya mevcut ıslah edilmek istendiği takdirde işe iyi muallim yetiştirmekle başlamak icap ettiğine artık inanabiliriz."

Turhan (1980: 318) öğretmenlerin nerelerde nasıl yetiştirileceğini de açıklamıştır: "Bu hususta en çok muvaffak olmuş Alman ve Anglo -Sakson sistemlerinden, metot ve tecrübelerinden, kullandıkları ölçülerden faydalanmak mümkündür." Mümtaz Turhan öğretmen yetiştiren kurumları iki kısma ayırmaktadır. Bunlardan birinci kısımda bulunup lise ve ortaokullara öğretmen yetiştirecek olanlara "Yüksek muallim mektebi veya Yüksek Pedagoji Enstitüsü" adı verilebilir. O bu kurumların öğrencilerini üniversite mezunları arasında seçerek alacağını ifade eder. Enstitülerde öğrenimin amacı sadece mesleki bakımdan yetiştirmedir. Bu itibarla nazari ve tatbiki olmak üzere iki kısımdan teşekkül etmiş olacaktır. Tahsil müddeti ise bir veya

iki senedir. Enstitülerde okutulacak derslerin nitelikli öğretim elemanları tarafından verilmesi gerektiğini ifade eder. Pedagojik psikoloji, çocuk ve gençlik psikolojisi, ruh sağlığı, pedagoji gibi derslerin ise doçentler veya profesörler tarafından verilmesi gerektiğini; uygulama kısmını ise ancak bu sahada başarılı olmuş tecrübeli lise öğretmenleri veya sadece bu maksatla Avrupa veya Amerika'ya gönderilerek yetiştirilmiş uzmanlar tarafından verilmesi gerektiğini ifade eder" (Turhan, 1980: 319).

İlkokul öğretmenlerinin yetiştirilmesi konusunu Turhan (1980: 320–321) şöyle belirtir. İkinci kısımdaki müesseseler ise köy ve şehirlerdeki ilkokullara öğretmen olacakları mesleki bakımdan yetiştiren pedagojik enstitülerdir. Bunların öğrencileri ise lise mezunları arasından seçilecek ve süresi iki yıl olacaktır. Bu enstitülerde de amaç öğrenciyi mesleki bakımdan yetiştirmedir ve tahsil nazari ve tatbiki olmak üzere ikiye ayrılır. İlk senenin teorik bilgilere, ikinci yılın ise tatbikata ayrılması mümkün olduğu gibi her iki kısmın başlangıcından itibaren yan yana yürütülmesi de düşünülebilir.

8.4. Yurtdışına Öğrenci Gönderilmesiyle İlgili Düşünceleri

Garplılaşma hareketinin iki, iki buçuk asırlık gibi uzun bir tarihi vardır. Bu süre boyunca ordunun ıslahı, yönetim biçiminin değiştirilmesi alanlarında ıslahat çalışmaları yapılmıştır. Ancak Turhan (1980: 97)'a göre; "Osmanlı İmparatorluğu, gayesini tayin edemediği bir garplılaşma uğruna yaptığı iki asırlık bir mücadeleden parçalanmış yorgun, bitkin ve hayal inkisarı ile çıkar."

Turhan (1980: 98)'a göre garplılaşma süreci boyunca umduğumuzu elde edemememiz; garbın üstünlüğü karşısında hayranlık ya da korku sonucunda oluşan aşağılık hissi ve şüphenin tesiriyle garp medeniyetinin esas kıymetlerini, onu diğer medeniyetlerden ayırt eden, ona hususiyetini veren unsurları görmeğe, her şeyden evvel bunları almaya çalışacak yerde garbı şekil ve kıyafetine, yaşayış tarzında, içtimai teşkilatında sathi bir şekilde kopya etmeye başlamışızdır. Batıya rağmen Batılılaşmak uğruna maddi kayıplarımızın yanında toplum olarak manen kayıplar vermiş kendimizden şüphe etmeye başlamışız. O'nun ifade ettiği gibi; "Garpla aramızdaki esas

farkın bir zihniyet, bir atitüd (tutum), bir görüş ve düşünüş farkı olduğunu görememiştir” (Turhan, 1980: 98).

.Mümtaz Turhan bugünkü garp medeniyetinin esas unsurlarının ilim, ameli hayata tatbikinden ibaret olan teknik, insan haklarını teminat altına alan hukuk ve hürriyet olarak açıkladıktan sonra batılılaşmayı tarif eder: “Hakiki garplılık ise bunların prensiplerine bağlılıktır” (Turhan, 1980: 47). Bizler millet olarak batılılaşma adına tesisler kurmuş yaşayışımızı değiştirmiş, zevk ve eğlencelerimizi Batıya göre düzenleyince batılılaşacağımızı düşünmüştük. Ancak Turhan (1980: 61)’ın ifade ettiği gibi; “Bugün birçokları şekil ve kalıptan ibaret kalmaya mahkûm olan bizdeki değişmeler ilim, hakiki ilim ve teknik adamlarından teşekkül eden bir ihtisas kadrosuna sahip olduğu gün asıl mana ve muhtevalarını kazanacaklardır”. Bu teknik personel ve birinci sınıf ilim adamları ülkede yeterince bulunmadıkça yapılan değişmeler görünüşte kalacaktır.

Türkiye'nin ana davası her şeyden evvel plan yapabilecek birinci sınıf ilmi ve teknik mütehassıslardan ve yardımcılarında teşekkül etmiş kaliteli insanlar kadrosuna sahip olmasıdır (Turhan,1980: 525). O’nun ifade ettiği gibi tüm gelişmiş ülkelerin garplılaşma hareketinin tarihi yakından takip edildiği takdirde onun ister istemez sonunda bir maarif faaliyetine münker olduğu görülür (Turhan, 1980: 98).

Bu durumda Mümtaz Turhan takip edilecek yol ve gayeyi de şöyle açıklıyor: "Mademki memleketimizin hakiki ihtiyacı olan insanlardan ve ilim müesseselerinden mahrumuz, o halde her şeyden evvel bunları yetiştirmeğe ve tesis etmeğe mecburuz" (Turhan, 1980: 106).

Ülkenin ihtiyacı olan ilim adamını yetiştirmek için O’na göre iki esaslı tedbire ihtiyaç vardır. Bunlar;

- 1-Avrupa'ya külliyetli miktarda, çok iyi seçilmiş talebeler göndermek;
- 2-Araştırma enstitüleri açmaktır (Turhan, 1980: 106).

Mümtaz Turhan'a göre ihtiyacımız olan ilim adamlarını mevcut kurum ve eğitim sistemimiz bugün yetiştirememektedir; ne zaman yetiştireceğini hatta zamanla bunda başarılı olup olmayacağını da bilemediğimize göre bu tip insanları ister istemez hariçte, Avrupa ve Amerika'da yetiştirmek zorundayız.

Yurt dışına talebe gönderme tedbiri garplılaşma cehdi kadar eskidir. Buna ilk önce III. Selim devrinde başlanmış, III. Mahmut zamanında hızlandırılmış, Tanzimat'ta bundan daha çok faydalanmak maksadıyla Paris'te bir mektep bile açılmıştı. İstibdat devrinde Avrupa'ya talebe gönderme işine ara verilmiş ise de meşrutiyetten zamanımıza ara ara göndermek suretiyle devam edilmiştir (Turhan, 1980: 107).

Mümtaz Turhan bu işte başarılı olamama sebeplerini şöyle sıralıyor:

1-Garbın ne olduğunu, oraya gönderilen talebelerin bize neler getirmeleri icap ettiğini bilmeyişimiz, bu teşebbüsün gaye ve hedefini doğru bir şekilde tayin etmemize mani olmuştur (Turhan, 1980: 108).

2-Talebenin gönderilme işi nasıl gayesiz ve plansız ise oradaki tahsilleri de aynı şekilde nizamsız ve kontrolsüzdür. Bundan başka talebeler, tedrisatı takip edebilecek şekilde yetiştirilmiş veya ona göre seçilmiş değildir (Turhan, 1980: 108).

3-Bunun için bu şekilde gönderilen talebelerden ancak az bir kısmı tahsil etmeğe, herhangi bir müesseseyi şöyle böyle bitirmeye başarılı olabilmıştır. Bu suretle yarı yetişmiş olanlar da dönüşlerinde önem verilmemiş, kendilerini buralarda yetiştirme, olgunlaştırma imkânları temin edilmemiştir (Turhan, 1980: 108).

4-İşte bu sebepler ve hatalar yüzünden yarım bir şekilde dahi olsa Avrupa'dan dönen talebeler hiç bir zaman memlekette bir fikir hareketi, devamlı ilmi bir faaliyet meydana getirecek muayyen kesafeti bulamamışlardır (Turhan, 1980: 109).

Nitekim Turhan (1980: 109) bu sebeplerin ülke için kaçınılmaz sonuçlarını da şöyle belirtiyor: "Bugün bile aynı ilim şubesinde yetişmiş, aynı sahada araştırmalar yapabilecek iki kişiyi bir arada bulabilmek mümkün değildir." Arada bir iyi yetişmiş kuvvetli bir kaç kişi çıkmış ise de bunlar da faaliyetlerinde, ilmi çalışmaları için zaruri

olan muhiti bulamadıklarından O'nun ifadesiyle 'koca bir çölün kumları üzerine serpilmiş bir kaç damla su' gibi kalmışlardır (Turhan, 1980: 109).

Mümtaz Hoca yurt dışına öğrenci gönderme tedbirini garplılaştırmanın, medeni, ileri bir millet olmanın esas şartı olarak kabul eder. Bunun için gönderilecek talebenin her şeyden önce ilmi bir şekilde çok iyi seçilmiş olması, bunların sayısının her sene memleketin çıkarabileceği miktarın azamisini teşkil etmesi gerektiğini belirttikten sonra orada herhangi bir ilim şubesinde milletlerarası bir kıymet oluncaya bilhassa tahsil ettikleri memleketlerdeki meslektaşlarının seviyesine çıkıncaya kadar bırakılmasını ister. Ayrıca bu öğrencilerin denetimleri ve her türlü yardım için rehberlik ve gerektiğinde onları kontrol ve teftiş edecek çeşitli ilim sahalarına ait uzmanlardan, aynı memlekette evvelce tahsil etmiş ilim adamlarından oluşan heyetlerin teşkil edilmesi ve nihayet bu şekilde yetişmiş olan öğrencilere, döndüklerinde çalışabilmeleri, araştırmalarda bulunabilmeleri, bu suretle ilmi çalışmalarını sürdürebilmeleri için uygun bir zemin hazırlanması, bu amaçla araştırma enstitülerinin açılması gerektiğini ifade eder (Turhan, 1980: 110).

Turhan (1980: 496) "Atatürk İlkeleri ve Kalkınma" isimli eserinde garplılaşmaya bizden yaklaşık bir asır sonra teşebbüs eden Japonya ve Rusya'nın nasıl başarılı olduklarını, garbın ilim ve tekniğini almakla kalkınabildiklerini açıklamıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bizimle aşağı yukarı aynı seviyede olan Rusya devlet adamları ilmin bir memleketin kalkınmasındaki rolünü çok iyi anlayarak başta Almanya olmak üzere Avrupa'nın çeşitli memleketlerine çok sayıda öğrenci göndermiştir. Mesela Rusya'nın bugünkü atom araştırmalarını idare eden Kapitza, İngiltere'de Cambridge Üniversitesine bağlı Cavendish Fizik Enstitüsünde 1921- 1935 olmak üzere on beş sene çalışmıştır.

Bizim ülkemizde ise yurt dışına doktora yapmak için gönderilen öğrencilerin bazıları çeşitli nedenlerden dolayı öğrenimlerini tamamlamadan geri çağrılmaktadırlar.

1416 sayılı Ecnebi Memleketlere gönderilecek Talebe Hakkında Yasa ve M.E.B.'nin Teşkilat ve Görevleri Hakkında Yasanın 19. maddesinde değişiklik yapan 4307 sayılı Yasa uyarınca; Üniversitelerin öğretim elamanı ve diğer kamu kurum ve

kuruluşlarının yurt dışında yetişmiş, nitelikli elaman ihtiyacını karşılamak amacıyla, MEB tarafından her yıl resmi burslu statüde lisans ve lisans üstü öğrenim görmek üzere öğrenci gönderilmektedir (MEB, 2001: 173).

2000–2001 öğretim yılında; Yurtdışında resmi ve özel statüde 15.000'i lisans, 3200'ü yüksek lisans, 2100'ü doktora olmak üzere toplam 20.400 öğrenci öğrenim görmektedir (MEB, 2001: 173).

8.5. Araştırma Enstitülerinin Kurulmasıyla İlgili Düşünceleri

Enstitü kurma fikri Avrupa'ya talebe gönderme fikrini tamamlar. Nitekim Turhan (1980: 110)'a göre; “Birinin muvaffakiyeti ötekine bağlı olduğu gibi istenilen hedefe erişmek de ancak her ikisinin tahakkuk etmesi ile mümkündür.” Çünkü yurt dışına talebe gönderilme çalışmasının başarısız olmasının en önemli sebeplerinden biri de bu öğrencilerin döndüklerinde ilmi ve fikri çalışma ortamı bulamamış olmalarıdır.

Mümtaz Turhan'a göre bu enstitülerin esas gayesi: "Memlekette ilmi ve fikri faaliyeti meydana getirmek için muhtaç olduğumuz elemanlarla bunların çalışacağı muhiti temin etmek, hazırlamak ve böylece hakiki garplılığa yol açmaktır" (Turhan, 1980: 111). O'na göre ilimsel araştırmaların yapılması, memlekette ilmin yerleşmesi ancak böyle mekânlar içinde mümkün olabilir. İyi şekilde yetişmiş de olsa Avrupa'dan dönen öğrencileri mevcut kurumlar ve teşkilat içinde oraya buraya serpiştirmenin, onları heder etmekten başka bir şeye yaramadığını bir buçuk asırlık deneyim bize açık bir şekilde göstermektedir.

Turhan (1980: 111) bu enstitülerin mevcut olanlardan çok farklı olacağını, var olanı ıslah etmekle amaca ulaşamayacağını açık bir şekilde belirttikten sonra enstitülerin vazifelerini de açıklamaktadır: "Umumi ve memlekete ait mevzular, meseleler üzerine araştırmalar yapmak, bunların neticelerini herkesin faydalanması için neşretmek, hükümete icraatında rehber olmak, halka yol göstermek, memlekette ilim

havası yaratmaktır." Bundan başka mevcut üniversitelere ve ileride açılacak olanlara elemanlar hazırlamak üzere bir nevi ihtiyat depo-reservoir vazifesi yüklemiştir.

Bu enstitüler, bağımsız bir teşkilat halinde ve doğrudan doğruya Büyük Millet Meclisine veya Başbakanlığa bağlı bir umum müdürlükle idare edilmeli ve bu makamlara karşı sorumlu olmalıdır. Böylece Mümtaz Turhan bu müesseselerin özerk olması gerektiğini vurgulamıştır.

Enstitüler Türkiye'nin merkezi bir yerinde tabiatıyla çok güzel, zengin ve nakil vasıtalarına yakın küçük bir şehir veya kasaba civarında inşa edilmeli; lükse kaçmamak şartıyla her nevi teknik ve araştırma araçlarına sahip olmalıdır (Turhan, 1980: 112).

Mümtaz Turhan enstitü çalışanlarının tüm sosyal tesislere sahip, sosyal faaliyetler yapabileceği bir ortamda olmasını ister. Güzel geniş parklar içinde yapılacak olan bu enstitülerin kütüphaneleri, laboratuvarlarda kullanılan alet ve cihazları yapacak veya tamir edecek atölyeleri, çeşitli spor sahaları, istirahat yerleri olacaktır. Enstitü mensuplarının ikametine mahsus her nevi konforu haiz bekârlar için apartmanlar halinde evliler için ayrı ayrı olmak üzere modern evler sinema lokanta yaptırılacaktır. Enstitülerin sayıları 20 ile 30 arasında olacak ve buralarda çalışanlar üniversite baremine tabi bulunacaklardır. (Turhan, 1980: 301- 302). Bu şekilde kurulacak araştırma enstitülerine ise yurt dışına gönderilen öğrencilerden doktora yapanlar ve bir kaç sene de asistanlık yapanlar tercih edilecektir.

Turhan'a göre "Bu tip ilim adamlarının miktarı 1500'ü buluncaya kadar Avrupa ve Amerika'ya gönderilecek talebenin sayısı azaltılmayacaktır" (Turhan, 1980: 303).

Araştırma enstitülerinin verimliliğini artırmak amacıyla Avrupa'dan dönen öğrencilerle birlikte alanında şöhret kazanmış üç veya beş tane yabancı âlimler getirilip bizim Avrupa'dan henüz dönen genç âlimlerimiz birlikte çalışacaklardır (Turhan, 1980: 303).

Avrupa 'ya gönderilen talebenin yüzde elli veya altmış ise kabiliyetlerine, arzu ve temayüllerine göre ayrılacak: liselerde, muallim mekteplerinde hocalık etmek isteyenler bulundukları memleketlerin bu nevi unsurlar yetiştiren müesseselerinde tedris usulleri vesaire öğretme meseleleri üzerinde ihtisas yapacaklardır. Bu sahalarda çalışmak istemeyenler başta Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere devlet teşkilatında idari hizmetlerde kullanılacaktır (Turhan,1980: 303).

Turhan (1980: 304) bu iş için gerekli parayı nereden ve nasıl temin edileceğini de açıklamaktadır. O'na göre; "Bu para zannedildiği gibi bu memleketin ödeyemeyeceği kadar muazzam bir meblağ değildir." Çünkü memleketimiz bundan daha fazla paraları, kaynakları başarılı olacağına çok inandığı geçici yerlere sarf etmektedir. Oysa bu meselenin milleti yüzde yüz refaha kavuşturacağı örnekleriyle ortadadır. Buna bağlı olarak da bir milletin geleceği konu olduğunda hiçbir şekilde tereddüt etmemesi gerektiğini O şöyle ifade eder: "Hiçbir millet istikbali bahis mevzu olduğu zaman bu kadar ehemmiyetsiz bir parayı feda etmekten çekinemez. Hala yaşamak ve ölmek mücadelesini yapmakta olan Türkiye, bu hususta en küçük bir tereddüt dahi göstermemelidir" (Turhan, 1980: 304). Nitekim Türkiye şimdiye kadar kalkınma uğrunda milyarlarca para sarf etmiş bulunuyor.

Mümtaz Turhan enstitüler için gerekli olan paranın büyük bir mesele teşkil etmeyeceğini "bu proje bir defa tahakkuk edince enstitüler kendileri için on sarf edilen parayı bir hamlede memlekete iade edebilecek kudrete haiz olacaklardır" sözleriyle açıklamaktadır (Turhan, 1980: 305).

8.6. İlköğretimle İlgili Düşünceleri

Her medeni memlekette eğitim sistemi bütün kademeleri ile ilkokulundan üniversiteye kadar birbirini tamamlamak üzere ahenkli bir bütün teşkil eder. Her kademe birbirinin ihtiyaçlarına ve taleplerine göre şekillenir, faaliyette bulunur. İyi bir ilkokula sahip olmayan bir maarif sisteminde muhakkak ortaokullar gibi liseler de sakattır (Turhan, 1980: 354). İlkokulları sağlam bir temele oturtmalıdır ki daha sonra

diğer bölümler üzerinde ıslahat girişimleri yapılabilir Çünkü ilköğretim bireyin şahsiyet ve zekâ gelişimi açısından değişim ve olgunlaşmanın yaşandığı bir yerdir. Bu çağda çocuğun her anı önemlidir.

Mümtaz Turhan Türkiye gerçekleri ile ihtiyaçlarını tespit etmiş ve olması gerekenleri sıralamıştır. Türkiye henüz millet bünyesini kazanmamış, iktisadi bakımdan oldukça geri bir cemiyet olduğu söylenebilir. İhtiyaçlarına gelince, iktisadi ve içtimai bakımdan en kısa bir zamanda kalkınmak olduğu ileri sürülebilir (Turhan, 1980: 326).

Turhan (1980: 317)'a göre; "Türkiye'nin kalkınma meselesi hangi cepheden bakılırsa bakılsın, hangi taraftan ele alınırsa alınsın bir maarif davasından başka bir şey değildir." Bu gerçek sadece ülkemiz için değil gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kabul ettiği bir gerçektir. Eğitim bütün diğer toplumsal, ekonomik yönetsel ve siyasal gelişmeler için ön şarttır. Ayrıca eğitim bireysel gelişmeye katkı yapan önemli bir unsur olup; ekonomik sosyal ve kültürel gelişmenin temel araçlarından birisidir.

O'na göre; "Türkiye'yi kalkındıracak maarif sistemi, ancak kaliteli insan yetiştiren maarif sistemidir (Turhan, 1980: 134). Bu durumda Türk Maarif sisteminin birinci vazifesi içtimai ve iktisadi hayatın her sahasında lider rolünü oynayacak birinci sınıf ilim ve teknik adamları yetiştirmektir (Turhan, 1980: 327).

Garplılaşma bakımından esas olan okuma- yazma değil birinci sınıf ilim adamlarından teşekkül etmiş kadronun varlığı ve miktarıdır (Turhan, 1980: 85). İlk tahsil yalnız başına bir memleketin kalkınmasında veya garplılaşmasında mühim bir rol oynamaz (Turhan, 1980: 88).

Ancak Turhan (1980: 85) okuma yazma konusuna hiç önem vermediği konusunda yanlış anlaşılmalara olduğunu ifade edip şöyle devam eder; "Sadece memleketin kalkınması bakımından bu kadro olmadıkça onun hiçbir şey ifade edemeyeceğine, ilk tahsilin ancak bu birinci sınıf ilim ve teknik adamları sayesinde bir mana kazanabileceğine işaret edilmektedir."

Turhan (1980: 86)'a göre; “Ne ilk ne ortaokul, hatta ne de lise tahsili, ferde bu medeniyet eser ve vasıtalarına doğrudan doğruya sahip olma imkânını vermediğinden sadece okur-yazar olmanın, bugünkü medeniyet seviyesi bakımından büyük bir ehemmiyeti yoktur.” Günümüzde üniversite mezunu olmak önemli olmamakta, çağı takip edebilen kişiler ve ülkeler ayakta kalabilmektedirler.

Mümtaz Turhan Türkiye'nin içinde bulunduğu dönemin şartlarına göre ilköğretimi ülke geneline yaygınlaştırmamanın memleketin mali vaziyeti bakımından imkânsız olduğunu; bunun yanı sıra Türkiye'nin manevi olarak da bugünkü şartlar altında yeterli olmadığını ifade etmektedir. Çünkü bu okullarda çalışacak personelin nerelerde ve nasıl yetişeceği meselesi vardır. Bu konuyu O şu şekilde açıklamıştır: “İlk ve ortaokullar için kaliteye ehemmiyet vermeden öğretmen bulmak veya yetiştirmek belki mümkündür. Fakat lise ile üniversiteye öğretmen yetiştirmek başlı başına bir davadır” (Turhan, 1980: 91).

Turhan (1980: 328)'a göre; “Maarif davası ve onun hallinin bir vasıtası olan eğitim sistemini kurma meselesi her nevi sosyal faaliyetlerle ilgili, her sahaya ait eleman ihtiyacını karşılamak zorunda olan, çok şümüllü memleket çapında bir davadır.” Çünkü eğitim davası artık klasik manada yetişmiş sınırlı bir eğitimci zümrenin meşgalesi olmaktan çıkmıştır” (Turhan, 1980: 32). O'na göre; “Bizim de bundan böyle eğitime ait problemleri büyük bir toplulukta reyle değil, ilim ve ihtisasla halletmeye çalışmamız gerekmektedir” (Turhan, 1980: 329). Nitekim Beşinci Milli eğitim Şura'sında yer alan Mümtaz Turhan ilköğretimde düzenlemeler yapmanın yeterli olmayacağını, aynı zamanda ortaokul ve yüksek okulda da düzenlemeler yapılması kısaca Türk Eğitim sisteminin bir bütün olarak ele alınması gerektiğini savunmuştur (MEB, 1991b: 51).

Mümtaz Turhan 'a göre; “Hakiki ilim adamları cemiyetin dışında değildir.” Birinci sınıf ilim ve teknik adamlarından teşekkül etmiş bir kadro dendiği zaman, cemiyette veya ondan ayrılmış müstakil ve sadece üniversite ve laboratuvarlarda keşif ve icatlarla, araştırmalarla meşgul insanlar değil; cemiyetin her müessese ve faaliyet sahasında mesuliyeti ağır ve fonksiyonu mühim bir yer işgal eden insanlar kastedilmiş

oluyor (Turhan, 1980: 428- 429). Birinci sınıf ilim adamları sadece üniversite ve laboratuvarlarda keşif, icat ve araştırmalarla meşgul insanlar değildir. Aksine hayatın her alanında bulunması gerekir. Ancak bu şekilde ülke topyekûn kalkınmış olur.

Turhan (1980: 432)'a göre; “Hakikatte bütün medeni milletlerin gelişme tarihi birinci sınıf ilim ve teknik adamı yetiştirme zarureti gösterdiği gibi sonradan bu medeniyete intisap etmeye muvaffak olan Japonya ve Rusya'nın gelişme seyri de bunu ispat ediyor.” Bu durumda; “Türkiye eğer mahvolmamak kurtulmak ve ilerlemek istiyorsa, maarif sistemini cezri bir şekilde ıslah etmeye mecburdur” (Turhan, 1980: 381).

Mümtaz Turhan eğitim sisteminde ilk olarak yapılması gerekeni de şöyle açıklıyor; “Maarif sisteminde gerek morfolojik (şekli) gerek muhteva ve fonksiyonlar (faaliyet tarzı ve vazifeler) bakımından yapılacak ıslahatı muayyen bir sıraya tabi tutmak maksadıyla işe ilkokuldan başlamak icap ediyor.” Daha sonra Mümtaz Turhan şöyle bir çözüm önerisi getiriyor: "Kısa bir zaman için, zaten gerçekleşmesi imkânsız olan ilk tahsil seferberliğinden vazgeçip bunun yerine yediden yetmişe kadar her vatandaşa işinde verimli olmasını öngören ameli bir terbiye verilebilir" (Turhan, 1980: 381). Böyle hareket edildiği takdirde hem her alanda verim artmış olacak hem de ortaöğretimde izdiham, kalitesizlik ve seviyesizliğin önüne geçilmiş olacaktır.

Turhan (1980:117) 'a göre; “Bugün Türk maarif sisteminde yapılacak ıslahatla alınacak tedbirlerin verimli ve müessir olabilmesi bunların memleketin realite ve ihtiyaçlarına uygun düşecek bir tarzda ele alınmış bulunmalarına bağlıdır.” Ülkede yapılması düşünülen yenilikler ülkenin gerçekleri ve ihtiyaçlarıyla örtüşmelidir. Buna göre ilköğretimde yapılması gerekli reformu O şöyle açıklar; “İlerde ilk mektebi 8 sınıfa çıkarıp liseyi 4'e indirmek mümkündür (Turhan, 1980: 117). Mümtaz Turhan ilkokulların 6 ya da 8 yıla çıkarılma sebeplerini de şöyle açıklar: "Evvela liseleri kuvvetlendirmek, bunları milletlerarası seviyeye yükseltmek, böylece yükseköğretimi ve bilhassa üniversiteleri geliştirmek. Sonra ilkokuldan mezun olanların orta teknik öğretimden faydalanmalarını temin etmek” (Turhan, 1980: 118).

8.7. Ortaöğretimle İlgili Düşünceleri

Mümtaz Turhan Türkiye'nin kalkınması ilerlemesi ve çağdaş medeniyetler seviyesine çıkabilmesini ilime tekniğe ve birinci sınıf ilim adamlarının varlığına bağlamıştır. Bu nedenle de yetenekli olan, okuma azmi ve isteği olan gençlerin seçilip yetiştirilmesini istemiştir. Daha sonra belli bir seviyeye gelindiğinde herkesin okur-yazar olma meselesinin halledileceğine inanmıştır. O'na göre; "Modern bir maarif sisteminin gayesi, tek kelime ile cemiyeti istikbale en uygun tarzda değiştirmektir. Böyle olduğu içindir ki, maarif modernleşmenin ve kalkınmanın en tesirli vasıtasıdır. Maarifin esas vazifesi öğretmek değil anlatmaktır" (Turhan, 1980: 360).

Turhan (1980: 381) 'a göre maarif sisteminde yapılacak ıslahatın ağırlık noktasını liseleri kurtarmak, onların vaziyetini düzeltmek, hakiki birer terbiye ve tahsil müessesesi haline getirmek gelir. Zira sistemin en kalabalık en karışık en kalitesiz, seviyesiz ve düzensiz olduğu kısım burasıdır. Mümtaz Turhan'ın tabiriyle "bütün hastalıklar burada toplanmıştır" (Turhan, 1980: 383). Liselerin eğitim sistemimiz içinde ayrı bir yeri vardır. Çünkü liseler üniversiteye öğrenci gönderen eğitim kurumlarıdır. Bu okulların temeli ne kadar kuvvetli olursa öğrenciler üniversitede o kadar başarılı olurlar. Liselerin diğer bir sorunu ise okulda şiddettir. Günümüzde her gün yeni şiddet olaylarını duymaktayız. Onun için eğer Türk maarifi kurtarılmak isteniyorsa işe evvela buradan başlanmalıdır.

O'na göre; "Orta öğretimde yapılacak ıslahatın verimli, tesirli olabilmesi için liseler merkez olmak üzere bütün teknik ve meslek okullarının bir bütün olarak ele alınması şarttır" (Turhan, 1980: 383). Mümtaz Turhan ülkenin kalkınmasıyla ilgili olarak; memleketin kalkınmasında birinci derecede rol oynayacak olan teknik ve meslek okullarını gerek nitelik ve gerek nicelik bakımından kendilerinden beklenen fonksiyonları yerine getirebilecek bir seviyeye getirmediği ne liseleri ne de üniversiteyi kurtarmanın mümkün olmadığını belirtmektedir (Turhan, 1980: 383). Nitekim genel liselerde başarılı olamayacağını düşünen ve yaratılışı itibarıyla mesleki veya teknik okula gitmesi uygun olan öğrenciler bu okullarda aradıklarını bulamazlarsa genel liselere yönelmekte; bu da üniversite sınavına giren öğrenci sayısında artışa sebep

olmaktadır. Bunun yanı sıra ülkenin gereksinim duyduğu ara eleman gücü kaybına yol açmaktadır.

Okulların verimli olabilmesi için uygulanan müfredatın gerektirdiği fiziki ve teknik şartların yerine getirilmesi gerekir. Konunun işlenişi gereği deney yapılacaksa deney malzemeleri hazır olmalı ve her öğrenci deneyi yaparak-yaşayarak gerçekleştirmelidir. Bunun tersi durum gerçekleşiyorsa yani deneyi teori şeklinde açıklanıyorsa öğrencinin bunu öğrenmesi daha zor olmaktadır. Bu durum da okulun kalitesini düşürmektedir.

Turhan (1980: 384) ortaöğretimde yapılacak ıslahatın hedeflerini ise şöyle belirlemiştir: “Bunlar şekil, sene veya sınıf bakımından bütün müesseseleri nihayet bir istikrara kavuşturmak, aralarında muadeleti objektif bir şekilde tain etmek, bu suretle bazı müesseseler arasındaki çıkmazları kaldırmak” olarak belirtirken liselerin birbirine denkliği hususunda ve sınıf ya da sene bakımından aynı olması konusunda hassas olduğu dikkat çekicidir. Bununla beraber liselere girişte ve üniversiteye girişte etkili bir seçim sisteminin olmasını ister. Ayrıca liselerin fonksiyonlarını ve öğretme metotlarını asrın gereklerine uygun hale getirmek, imtihan ve seçim mekanizmasını etkili bir hale getirmek, bol miktarda kaliteli öğretmen yetiştirmeyi yapılacak reformlar olarak saymaktadır.

Turhan (1980: 320) liselere öğrenci hazırlayan orta okul hakkında ise “Bugünkü medeniyet seviyesi göz önünde tutulduğu takdirde orta mektep, temin ettiği bilgi bakımından başlı başına hemen hiçbir şey ifade edemeyeceğinden mana ve ehemmiyetini lisenin bir cüzü olmasına borçludur” diyerek orta okullar ile ilgili çözüm önerisini sunmaktadır. O’na göre: “Zaten ilk mekteplerin ileride altı, yedi hatta sekiz sınıfa çıkmaları zarureti karşısında orta mektepler kendiliğinden ortadan kalkmış olacaktır. Şu halde orta mektebi ya ilk mektep ya da lise ile birlikte ele almak mecburiyeti vardır” (Turhan, 1980: 320).

Turhan (1980: 385)'a göre; hakiki bir üniversiteyi gerçekleştirmenin şartlarından biri milletlerarası liseye kavuşmaktır. Bu seviyede bir liseye erişmenin şartı kafi miktarda kaliteli öğretmen, modern öğretim metotları ve müfredat gelir.

Lisenin seviyesinin yüksek tutulmasının çok önemli bir diğer şartı ise; memleketin sanayileşmesinde birinci derecede rol oynayacak olan teknik ve meslek okullarının sayısını çok miktarda artırmaktır. O'na göre eğer bir memlekette kalkınmanın temel unsurlarından biri olan teknik öğretim yeteri kadar gelişmemiş ise yüksek seviyeli bir liseye de kavuşmak hayal olur. Çünkü liseye girecekleri belirlemek için yapılan sınavda eleneceklerin gidebilecekleri bir teknik veya meslek okulunun bulunması gerekir (Turhan, 1980: 386).

Milli Eğitim Bakanlığının düzenlediği "En Kaliteli Okullar" yarışmasında Bursa Tophane Anadolu Teknik Lisesi ve Endüstri Meslek Lisesi birinci seçilmiştir. Okul Müdürü Okuldan mezun olanların iş bulma konusunda problem yaşamadıklarını açıkladı (mynet haber, 2006). Mümtaz Turhan mesleki ve teknik öğretime çok önem vermiş kaliteli eleman yetiştirmede düzenleyici bir rol yüklemiştir.

Ayrıca iyi bir eğitim sisteminin en önemli özelliklerinden birisi olarak çeşitli bölümler arasındaki denkliğin objektif olmasına bağlamıştır. Yanlışlıkla ya da istemeden girdiği bir bölümden öğrenci bir başka bölüme rahatlıkla geçebilmelidir. Bunun yanı sıra seçim sırasında yapılması muhtemel hatalarda en aza indirilmiş olacaktır (Turhan, 1980: 386).

Turhan (1980: 133) ilk öğretmen okullarının liseye çevrilmesini ister: Sadece bu tedbirin başarısı için değil, bütün eğitim sisteminin etkili bir şekilde işleyebilmesi için de bu değişikliğe ihtiyaç vardır. İlkokul sonrası eğitim süresinin 4, 5 ve 1932-33 yılında da 6 yıla çıkarılan bu okulların liseye çevrilmesinin faydalarını ise şöyle anlatır: "Hâlbuki bu okullar liselere çevrilip talebeler arasında büyük bir kabiliyet gösterecek olanlara lise, hatta üniversite hocası olmak üzere, üniversitede veya Avrupa'da tahsil etme imkânı tanınsa birçok kabiliyetli gençler bu mekteplere girmeye can atacaklardır" (Turhan, 1980: 133).

Mümtaz Turhan bu itibarla bütün meslek okullarının ve imam-hatip ve öğretmen okullarının liseye çevrilmesini ister. Ancak "bol miktarda kaliteli lise hocası"na ihtiyaç vardır. O'na göre bir terbiye müessesesinde iyi bir öğretmenin yerini tutabilecek başka bir unsur yoktur (Turhan, 1980: 387).

Turhan (1980: 354)'a göre üniversite gibi lise de milletlerarası seviyeye çıkmak zorundadır. Çünkü garplılaşıma yolunda başarısızlığın en önemli sebebi eğitimden kaynaklanmaktadır. O'na göre Türkiye'nin garptaki ilmi ve fikri gelişmeleri takip edememesinin başlıca sebebi eğitim kurumlarının gerek mahiyet, gerek seviye itibarıyla buna müsait olmamasıdır (Turhan, 1980: 355). Nitekim bunu seneler boyu alınan sonuçlar göstermiştir. Turhan (1980: 354)'a göre; "Maarif müesseselerimiz milletlerarası seviyeye erişmedikçe, bunların adlarının ve müfredat programlarının aynı olması ile başka olması arasında bir fark yoktur."

Günümüzde eğitim sistemimiz ile Avrupa Birliği Eğitim programları mevzuatı taranarak birbiri ile uyumlu olanlar ve uyum sağlanması gereken mevzuat tespit edilmesi için Talim ve Terbiye Kurulu Bünyesinde Avrupa Birliği Eğitimi Araştırma-Geliştirme Kurulu kurulmuştur (MEB, 2000b: 285).

Mümtaz Turhan milletlerarası bir liseye erişmenin bir şartının da kabiliyetleri ve istidatları esas tutan bir seçim mekanizmasının bulunması ve bunun ilkokuldan üniversiteye kadar faaliyet göstermesi olduğunu ifade eder ve şöyle devam eder: "Zira böyle bir düzen olmadığı takdirde millet beyhude masraflara, aileler karşılığı olmayan fedakârlıklara, gençler de neticesiz emek ve enerji sarfına mecbur tutulmuş olur" (Turhan, 1980: 387). Eğitim sistemimizde yönlendirme ve seçim mekanizması etkili bir şekilde uygulanırsa gerçekten de hem millet hem de aile gereksiz yere yorulup umutlarını tüketmemiş olur.

Üniversiteye öğrenci alınırken iki aşamalı bir sınav sistemini öneren Mümtaz Turhan bu konuyu şöyle açıklar: "Üniversiteye girişte yapılacak imtihanın ideal şekli biri kabiliyet veya psikolojik, diğeri bilgi veya başarı diyebileceğimiz iki ayrı testten

teşekkül eden bir standart imtihan olmalıdır ve bütün Türkiye'de aynı zamanda tatbik edilmelidir.” O’na göre zekâ testi umumi, bilgi testi ise özeldir ve fakülte ve bölümlere göredir. Sınav merkezi bir teşkilat tarafından uygulanabilir. Test sorularının hazırlanması ve uygulanmasında uzman psikologların görüşleri alınmalıdır (Turhan, 1980: 388–389).

Mümtaz Turhan liselere alınacak öğrencilerin de zekâ testinden geçmelerini istemektedir. Ancak yetenekleri ve zekâları uygun olanlar liselere girebilmelidir (Turhan, 1980: 118).

O, liselere öğrenci hazırlayan ortaokulların da mesleki ve teknik okullar haline gelmesini ister. Bunları da iki şubeye ayırır:

“(A) şubeleri liselere girmek isteyen talebelere tahsis edilir” (Turhan, 1980: 118). Bu şubeyi bitiren öğrenciler uygulanan zekâ testinden sonra ancak liseye devam edebilirler. “(B) şubeleri ise muhtelif meslek ve teknik dallarını ihtiva eden kendi çapında küçük bir politeknik şeklinde teşkilatlanmalıdır” (Turhan, 1980: 118). B şubesinin eğitim süresi 3 aylık kurslardan 3 yıllık öğretime kadar olabilmelidir. A şubesi konumu itibarıyla daha sabit olmasına karşın B şubesi ise daha elastikidir. Bu nedenle okul, değişen şartlara uyum sağlamalıdır ve herkese açık olmalıdır. Mümtaz Turhan bu okulları bitirenlerin yüksek öğrenim ihtiyaçları hakkında ise şöyle düşünür: “Bu mekteplerde muntazam ve devamlı bir tahsil gören gençlerin teknik bilgi ve maharetlerini artırmaya yarayacak daha yüksek kademedeki teknik müesseselere olan ihtiyaçları da düşünülmeli ve buralara kolaylıkla girebilmeleri sağlanmalıdır” (Turhan, 1980: 119).

8.8. Üniversiteyle İlgili Düşünceleri

Mümtaz Turhan "Üniversite Problemi" adlı eserinin önsözünde ilim ve ilim zihniyeti yerleşmeden bir milletin modern bir millet haline gelemeyeceğini şu sözleri ile ifade ediyor: “Temelinde ilim bulunmayan içtimai ve iktisadi kalkınma düşünülemez. İlmi ve ilim müesseselerine üniversiteler temsil etmektedir. Bugünkü medeniyeti fabrikalar değil üniversiteler temsil ediyor” (Turhan, 1980: 333).

Milletlerarası Üniversiteler Mensupları tarafından üniversitelerin ana fonksiyonları şu şekilde tespit edilmiştir:

- 1-İlim adamı, ilmi araştırmacı yetiştirmek ve ilmi araştırmalarda bulunmak,
- 2-Üniversite de dâhil olmak üzere bütün eğitim kademeleri için öğretmen yetiştirmek,
- 3-Kaliteli idare ve iş adamı yetiştirmek (Turhan, 1980: 337).

Yukarıda açıklandığı gibi, üniversitenin bu üç esas vazifesinden biri yerine getirilmedikçe diğerlerinin de yapılamayacağı, bu itibarla bunların birbirinden ayrılamayacağı ve birinin diğerlerinden daha mühim olamayacağı iddia edilebilir. Turhan (1980: 491)'ın ifade ettiği gibi; "Mesela öğretmen olmayınca mektep de olmaz." Okulun olması eğitim için yeterli değildir. Eğitimin olması için mutlaka öğretmeninde olması gerekir.

Mümtaz Turhan üniversitelerin sosyal fonksiyonlarını hakkıyla yerine getirebilmeleri için şimdiye kadar çok iyi yerine getirilemeyen ilmi araştırmalarda bulunma ve ilim adamı yetiştirme vazifelerini yapabilecek bir vaziyete getirilmesi gerektiğini ifade eder (Turhan, 1980: 509). Çünkü bir toplumda ilmi yayan ve ilim adamı yetiştiren kurumlar üniversitelerdir.

Turhan (1980: 348)'a göre; "Bir müessese kurarken, bir an evvel hedefe ulaşabilmek gayesiyle evvela kadrolar geniş bir nispette tespit edilir, elamanlar yetiştirilir, sonra müesseseler açılır." Ancak ülkemizde genelde kurumlar inşa edilir ya da kurulur daha sonra elemanlar yetiştirilir.

Üniversiteler araştırma yapıp yeni buluşlar yapmanın ötesinde ülkenin ihtiyacı olan ilim adamlarını da yetiştirecek kapasiteye sahip olması gerekir. Üniversitelerimizdeki öğretim üyelerinin sayısı yetersiz olduğundan hocalarımız ancak derslere girmekte ve araştırmaya vakit bulamamaktadır. Halbuki gelişmiş ülkelerin üniversitelerindeki gibi fakültelerdeki asistan sayısı yeterli olsa her hocaya yeterli sayıda asistan verilse araştırmaya vakit ayrılır bunun ötesinde bu asistanlar ilerleyen yıllarda öğretim üyesi olabilir ve bu düzen böyle gittikçe ülkenin ihtiyacı olan birinci sınıf ilim adamı sayısı her yıl katlanarak artar. Ülkenin geleceğinin buna bağlı olduğunu Mümtaz Turhan şu şekilde ifade ediyor; "Memleketin istikbali gibi istiklali de üniversitelerin bu vazifelerini yapabilmelerine bağlıdır" (Turhan, 1980: 509).

O'na göre; “Üniversite kadroları da gayet hasis bir şekilde kısılmıştır. Devlet dairelerinde olduğu gibi mücerret bir şemaya göre hareket edilerek kadrolar son derece dar olarak tespit edilmiştir” (Turhan, 1980: 349). Devlet ülkenin kalkınmasını, iyi yetişmiş ilim adamları sayesinde olacağını kabul etmiş fakat kurduğu üniversitelerin devamı konusunda öğretim üyesi kadrolarını yetersiz olarak vermiştir. Ancak mevcut kadrolarda bulunan öğretim üyeleri ders anlatma görevini yerine getirmekte ilmi araştırmaya vakit bulamamaktadır.

Turhan (1980: 349)'ın dikkat çektiği diğer bir mesele ise; “Bir ömrü ilme, ilmi araştırmalara vakfedecek olan genç bir insanın eline üniversiteye intisap ettiği zaman usta olmayan bir inşaat işçisinin aylık kazancı kadar para geçmemektedir.” Ne yazık ki bu gerçek günümüzde üniversitelerimizin bir sorunu olarak devam etmektedir. Üniversitede görevli ilim adamlarının maaşları ülke şartların göre yetersizdir. Bilgi birikimi olan, seçilerek gelen ve kafası çalışan insanlar üniversitede araştırma yapabilir. Eğer bu kadar özelliği olan insanlara gereken maddi imkânları biz sağlamazsak bu insanlarımız değerleri bilinen fazla para aldıkları ülkelere beyin göçü olarak giderler ve nitekim saydığımız sebeplerden dolayı başka ülkelere gitmiş ve çalışmalarına oralarda devam eden ilim adamlarımızda vardır. Mesela futbol konu olunca yüksek miktarlarda paralar verilerek dışarıda antronörler ve yabancı futbolcular getirilerek takımlarda oynattırılıyor.

Turhan (1980: 509)'a göre devlet bütün milli teşekkülleri, bilhassa zenginleri ve umumiyetle halkı bu ilim müesseselerine yardıma teşvik etmelidir.

Serin (1990: 7)'in Eğitim Bilimleri I. Kongresinde yaptığı açılış konuşmasında üniversiteler bilim ve eğitim kurumları olarak, eğitim bilimleri alanındaki araştırmaları yakından izleyen ve uygulayan kuruluşlar olduğunu açıklamıştır.

Turhan (1980: 341)'a göre; “Hakiki bir üniversitede ağırlık noktası daima pür ilimlerin toplandığı, diğer her nevi tatbiki bilgilere temel teşkil eden ilimlerin bulunduğu edebiyat ve fen fakültelerindedir.” O, üniversitelerdeki edebiyat ve fen fakültelerinin tüm ilimlerin temelini teşkil ettiğini ifade etmektedir. Bu nedenledir ki tüm üniversitelerde fen ve edebiyat fakülteleri mevcuttur.

Mümtaz Turhan kaliteli bir üniversiteyi şöyle tarif etmektedir; “Şöhretli bir üniversite tıp ve hukuk fakülteleri kabarık olan bir üniversite değil, içinde milletlerarası şöhretler toplayan, devamlı araştırmalara, keşiflere ve her türlü ilmi faaliyetlere sahne olan edebiyat ve fen fakülteleri kuvvetli olan bir üniversitedir (Turhan, 1980: 341). O’na göre fen ve edebiyat fakülteleri araştırma yapılan bölümler olduğu için, üniversitelerin kaliteli olması diğer fakültelerin fazla olmasına değil de fen ve edebiyat fakültelerinin kaliteli olmasına bağlıdır.

Türkiye’de üniversiteye hazırlanan gençler edebiyat ve fen kollarından ziyade daha çok sözel alana ve sosyal ilimlere rağbet etmektedir. Bunun nedeni de memleketin asli, gerçek ihtiyaçların göz önüne alınmayıp, günlük ihtiyaçların ön planda olması ve gençlerin kendi kabiliyetlerine ve geleceğin hakiki ihtiyaçlarına göre değil de toplumda o an için ön planda olan mesleklerini seçmeleridir. Bunun sonucunda da hukuk, siyasal bilgiler ve iktisat fakültelerinde talebe sayısı haddinden fazla kabarmaktadır (Turhan, 1980: 341). Öğrenciler üniversitede tercih yaparken ailelerin isteklerini, o mesleğin maddi getirisini ve o mesleğin sosyal statülerini düşünerek tercihte bulunmaktadır. Oysa kendi ilgi yetenek ve ülkenin gerçekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda yapılacak tercihler daha isabetli olabilir.

Turhan (1980: 344)’a göre memlekette ilim adamının kalitesi bir yana sayısı bile yok denecek kadar azdır. Ülkemizdeki günümüz üniversitelerindeki öğretim üyesi sayısı da yeterli değildir. Ülkemizdeki üniversitelerde görevli öğretim üyesi sayısı üniversitedeki ihtiyaçtan her zaman için fazla olması gerekir. Çünkü ülkenin nüfusu sürekli artmaktadır. Bu dinamik toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için yeni üniversitelerin açılması kaçınılmazdır. Doğal olarak da yeni açılacak üniversitelerin öğretim üyesi ihtiyacı mevcut üniversitedeki fazla ilim adamlarından karşılanacaktır. Bu nedenle de her üniversite ihtiyacından fazla ilim adamı yetiştirmek zorundadır. Aksi takdir de yeni açılacak üniversitelere öğretim üyesi bulmak çok zor olacaktır. Mümtaz Turhan’a göre; “Medeni memleketlerde birinci sınıf yani müstakil araştırma yapabilecek veya üniversitede öğretim üyesi olabilecek ilim adamlarının umumi nüfusa nispeti birbirine çok yakındır ve hemen hemen hiçbir memlekette bu nispet 120’de birin altına

düşmez” (Turhan, 1980: 345). Yukarı da açıklandığı gibi, ilim adamı sayısı bakımından 120’de bir nispetine yaklaşmadıkça memlekette, üniversite sorununu gerçek anlamda halletmeye imkân yoktur.

Mümtaz Turhan üniversitenin fonksiyonları, memleket meselelerini kendine dert edinen bir makamın kurulmasını ister ve şöyle devam eder: “Böyle bir teşekkül doğrudan doğruya üniversitenin varlığı ile ilgilidir, ona esas hüviyetini verir” diyerek üniversitenin bütün fonksiyon, vazife ve sorumluluklarını yerine getirme hususunda birinci derecede rol yükler (Turhan, 1980: 350). Böyle bir kuruluşun ancak üniversite dışında, yalnız mevcut kanunun çerçevesi içinde kurulmasını ister.

Mümtaz Turhan’a göre lise kendinden beklenen fonksiyonları yerine getiremiyorsa, milletlerarası seviyeye erişememişse o memlekette hakiki bir üniversiteyi gerçekleştirmek son derece güçtür. O’na göre; “Üniversite gibi lise de milletlerarası seviyeyi tutmak mecburiyetindedir” (Turhan, 1980: 354).

Turhan (1980:358)’a göre tüm eğitim kademelerinin kalitesi üzerinde en etkili faktör seçim mekanizmasıdır. Çünkü “Seçimden maksat yüksek tahsil için uygun ve elverişli olanları seçip geri kalanları teknik ve meslek okullarına sevk etmektir.” Mümtaz Turhan’a göre üniversiteye öğrenci seçiminin uygun ve yerinde gerçekleşmesi her şeyden önce bunun gerekliliğine inanan bir zihniyetin oluşmasına bağlıdır. İkinci olarak bu imtihanın memleketin her yerinde uygulanması ve ailelerin imtihan sonuçlarını anlayışla kabul etmelerini sağlayacak objektif ve etkili bir seçim mekanizmasının kurulması gerekir (Turhan, 1980: 359).

Mümtaz Turhan üniversitede fonksiyonları açısından iki tür kitap olduğunu belirtir:

1-İlk senede öğrenciye derslere temel teşkil edecek, daha sonra da gerektiğinde başvurulacak olan 'müracaat kitapları' dır.

2-Mümtaz Turhan'a göre "üniversitede kitap yok kitaplar vardır (Turhan, 1980: 364–365). Çünkü üniversite tahsili esasında araştırmayı, araştırma metotlarını ve okumayı öğretir. İşte bu kabiliyete erişen insanlar ilim zihniyetini kazanmış kişilerdir. Öğrenci

bulunduğu ilim dalına ait kitaplardan birçoğunu inceledikten sonra üniversite tahsili yapmış sayılabilir. Maalesef ülkemizdeki durum bundan farklıdır. Öğrencilerimiz belli bir kitabın ellerinde olup dersi o kitaptan takip etmek isterler. Üniversitede bir dersle ilgili tek bir kaynak kitap olmaz, hele bilginin parmağımızın ucunda, gözümüzün önünde olduğu internete dayalı bilgi çağında değil bir kitabı dünya üniversitelerinin kütüphanelerine ve bilgilerine ulaşmaktadır.

O'na göre; "Üniversite talebelerinin de gerek ilmi bakımdan gelişebilmeleri, gerek muhtevalarından faydalanmaları için bol bol okumaları icap etmektedir" (Turhan, 1980: 366). Ancak bizim öğrencilerimiz sınav zamanı çalışacak ders kitabı aramaktadır. Bu durumun sebebi araştırmaya dayalı eğitim sistemi değil de, ezbere dayalı eğitim sistemidir.

Geri kalmış memleketlerde en büyük sorunlardan birisi bu ikinci tür eserlerin bulunmayışıdır. Buna çözüm olarak bu nevi kaynakların bol miktarda bulunduğu bir yabancı dili üniversite tahsili için esas olarak almak ya da bu eserleri kendi diline aktarmak yoluna gidilebilir (Turhan, 1980: 367). Günümüzde artık her türlü bilgiye internet aracılığıyla ulaşmak mümkündür.

Tüm bunların yanında üniversitenin sırf talebelere mahsus meseleleri de vardır ve bunların en önemlileri de yiyecek, yatacak, spor ve sağlık meseleleridir. Mümtaz Turhan üniversite öğrencilerinin kalacakları yer konusunda en uygun halin Anglosakson memleketlerinde uygulanan kolejler tarzı olduğunu belirtir (Turhan, 1980: 369). Böylece üniversite öğrencileri öğretim üyelerinin kontrolü altında olarak yetiştirilecektir. Bunun için bekâr öğretim üyelerinin, öğrencilerle ilgilenecek diğer ilim adamlarının kalacağı lojmanlar ile öğrencilerin kalacağı ve sosyal faaliyet ve sağlık taleplerini karşılayacakları tesisler kurulmalıdır. Mümtaz Turhan bu yurtların şehrin kozmopolit havasından uzak, şehirle kolay irtibat sağlanacak şehrin yakınlarında bir yerde kurulmasını ister (Turhan, 1980: 370).

Kolej sisteminde öğrenci yardımcı birinin gözetiminde ayrıca sosyal yaşamı da öğrenir. Gözetmen kendi grubundaki öğrenciyi yakinen tanıyacağı için öğrencinin ileride toplumda alacağı görevlerde üniversitelerden alınacak bilgiler çok önemlidir.

Turhan (1980: 371)'a göre; "İçtimai terbiye; kolej nizamı bu itibarla da Anglosakson maarif sistemine has hususiyetlerden birisidir." Anglosakson memleketlerinde kanun ve nizamlara uyulmasının sırrı da buradadır.

Kolej sisteminin en önemli özelliklerinden birisi de sahip olduğu ilmi havadır. Öğrencinin geleceğin saygın mesleklerinden birisine sahip olmasında bu ilimi havanın etkisi vardır.

Kolej sisteminin başarılı olabilmesi için üniversitelerde bol miktarda öğretim üyesine ihtiyaç vardır. Bunun yanında iyi bir seçim mekanizmasının bulunması ve eğitimin her kademesinde uygulanabilmesi şarttır. Tüm bunlardan daha önemlisi iyi bir vatandaş ve ilim adamı yetiştirmenin önemini kabul etmek ve kaliteye nicelikten daha fazla önem veren bir zihniyete sahip olmak gerekir (Turhan, 1980: 372).

Üniversite de eğitim sistemi gibi problemleriyle beraber bir bütündür. Bir problem diğerinden bağımsız değildir. Bu itibarla da toptan ele alınması gerekir. (Turhan, 1980: 373).

Bir milletin kalkınması ve ilerlemesi ile o memleketin üniversitelerinin seviyesi yakinen alakalıdır. O'nun ifadesiyle: "İlim bir memleketin süratle kalkınmasını, ilerlemesini temin etmekle kalmıyor, aynı zamanda müdafaanın en asli bir temel unsuru haline gelmiş bulunuyor" (Turhan, 1980: 377).

Mümtaz Turhan üniversite davasının halledilebilmesi için iki tedbir öne sürer:

Birinci tedbir olarak; üniversitenin fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için kaliteli ilim adamı yetiştirmekle işe başlanmalıdır. O'na göre; "Memlekette kafi miktarda ilim adamı bulunmadığı müddetçe ne üniversiteleri ıslah etmek, ne seviyelerini yükseltmek, ne de yeni üniversiteler açmak mümkündür" (Turhan, 1980: 376). Bu nedenle Mümtaz Turhan asistan ve doçent kadrolarının en az beş misline çıkarılması ve asistan maaşlarının arttırılmasını ister. Ancak böyle yapılırsa ilim adamı yetiştirme bakımından eksiklik giderilmeye çalışılacak ve yeni üniversitelerin açılması mümkün olabilecektir. Ayrıca araştırma yapacak gençlerin askerlik hizmetinden muaf tutulmalarını ister (Turhan, 1980: 377).

Yeteri kadar ilim adamı yetiştirildikten sonra ancak ikinci tedbire geçilebilir. Bu alanda yapılacak ıslahatın başında fakülteler arası muvazenenin tesisi gelir (Turhan, 1980: 379).

Mümtaz Turhan, üniversitedeki aksaklıkların kaynağının eğitim sistemi olduğunu, eğitim sisteminin ise, toplumun tüm kurumlarını etkilediğini, bununla birlikte, ülkelerin uyguladıkları eğitim sistemi sonucu milletlerarası kültür farklılıklarının oluştuğunu ayrıca bir cemiyeti istikbale hazırlayan değişme ve gelişmelerin en önemli aracının da eğitim sistemi olduğunu ifade eder (Turhan, 1980: 380).

Eğer Türkiye mahvolmamak, ilerlemek istiyorsa maarif sistemini cezri bir şekilde ıslah etmeye mecburdur (Turhan, 1980: 380). 1973 yılında çıkan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile eğitim sistemimiz köklü değişiklikler geçirmiş ve geçirmektedir.

Üniversiteyi düzeltmek maksadıyla eğitim sisteminde yapılacak ıslahat çalışmalarının ağırlık noktası liseleri gerçek bir eğitim ve öğretim kurumu haline getirmek olmalıdır. Daha sonra diğer kısımlara geçilebilir (Turhan, 1980: 381).

8.9. Eğitimin kalkınmaya etkisi ile ilgili düşünceleri

Kalkınma kişi başına düşen yıllık milli gelir ve gayri safi milli hâsıla gibi ekonomik faktörlerin artışı olarak tanımlanır. Kalkınma sadece ekonomik büyüme değil, ekonomik büyüme ve değişmedir (Kaya, 1977: 9). Bir ülkenin ekonomik kalkınması o ülke halkının kişisel ve toplumsal gelişmesine sıkı sıkıya bağlıdır (Kaya, 1977: 11).

Eğitim ile kalkınma arasındaki yakın ilişkilerin anlaşılması; eğitim hizmetlerinin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlara uygun olarak planlanmasını gerektirmektedir. (Kaya, 1977: 377).

Mümtaz Turhan kalkınma ve eğitimin birbiri ile doğrudan ilişkisini hemen her kitabında ve açıklamalarında önemle yer vermiştir. O'na göre Türkiye'nin kalkınma meselesi bütün yönleriyle eğitim meselesidir. Nitekim 'Maarifimizin Ana Davaları 'adlı eserinin önsözünde "Maarifimizin ana davaları aynı zamanda Türkiye'nin kalkınmasının ilerlemesinin bugünkü medeniyet seviyesinde bir millet olmasının da esas davalarıdır" şeklinde belirtmiştir. Çünkü medeni millet hakiki ilme sahip cemiyet demektir. Türkiye'nin yükselmesi, ileri bir millet olmasını ziraata, iktisada, sanayiye, madencilığe, idari teşkilatın ıslahına, adalet mekanizmasının düzgün işlemesine bağlayanlar olabilir. Mümtaz Turhan'a göre bu iddiaların hepsi doğrudur. Ancak bir müessese vardır ki diğerlerinin kaynağını, başarılı veya başarısız olmasında etkili olan, insan unsurunun yetiştirildiği maarif müessesesidir. O'na göre; "Bu kadar aşık ve basit bir hakikatin çok defa görülmemesi, unutulması veya yanlış vazedilmesi hayrete değer bir hadisedir" (Turhan, 1980: 199).

Turhan (1980: 200)'a göre; "Eğitim memleket kalkınmasının manivelası ve mesnet noktası olarak seçildiği takdirde onun bu vazifeye layık bir şekilde teşkilatlandırılması gaye ve fonksiyonunun ona göre tayin edilmiş olması iktiza eder." Ülkenin kalkınması eğitime dayalı olarak gerçekleştirilmek isteniyorsa; eğitim sistemimiz bu sorumluluğu kaldırarak şekilde teşkilatlandırılmalı, amaçlar ve hedefler buna göre belirlenmelidir. Turhan (1980: 54), Türkiye'nin biricik kurtuluş yolu olarak" Biran evvel çok sayıda ilim adamı yetiştirmek ve ilim müesseseleri kuvvetlendirmeye çalışmak "olarak görür. Bu açıdan her millet ister ileri, isterse geri kalmış olsun mali kudreti nispetinde her şeye tercihen ilme ilim müesseselerine, ilmi araştırma merkezlerine muazzam paralar ayırmaktadır. Hatta İsrail'in bile ilim araştırmalara ayırdığı para kendi nispetince, diğer milletlerin bu işe ayırdığı paralardan daha fazladır. İlmi araştırmalara yatırılan paralar hem milli müdafaanın temelini teşkil ettiği hem de iktisadi bakımdan en verimli yatırım olduğu bilindiği için hiç bir fedakârlıktan kaçınılmamaktadır. Çünkü ilmi araştırmalara ayrılan paralar bire beş yüz, bazen bire bin hatta iki bin getirdiği tespit edilmiştir (Turhan, 1980: 55). İsrail'in tarıma elverişli toprağı olmamasına rağmen öncelikle bunları tarıma elverişli hale getirmiş, yaptığı araştırma geliştirme faaliyetleri sonucunda üstün özellikli elit sebze tohumları (F1) bulmuştur. Bu tohumları Türkiye dâhil birçok ülkeye satmaktadır. Böylece, kıt tarım

arazilerinden yüksek miktarda para kazanmaktadır. İsrail bu noktaya araştırma ve geliştirme faaliyetlerine başlangıçta yüklü miktarda para harcayarak ulaşmıştır.

Eğitimin ekonomik, toplumsal ve küresel kalkınmayı hızlandıran en önemli etken olduğu düşüncesi ağırlık kazanmaktadır. Eğitim kişinin ve toplumun gelişmesinde ve ulusların çağdaşlaşmasında vazgeçilmez bir olgudur (Toprakçı, 2002:244).

1960'lı yıllarla birlikte eğitim ulusal gelişmenin bir aracı olarak görülmüştür. Eğitim Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan itibaren sosyal planlama dahilinde kabul edilmiştir (Hesapçıoğlu, 2001: 7- 8).

Memleketimiz yeraltı ve yer üstü zenginliklere sahip dünyanın stratejik bir konumunda bulunan üç tarafı denizlerle çevrili bir konumdur. Bu konuda yabancı mütehasşsılar ülkenin kaynaklarından sadece birinin, ilim ve fennin ışığı altında işlenebilmesi ile Türkiye'nin rakipsiz bir sanayi kurabileceği, dünyanın en zengin memleketlerinden biri olabileceğini, bütün memleketi kalkındırabileceğini açıklamışlardır (Turhan, 1980: 74).

O halde neden Türkiye dünyanın en zengin memleketi olacağı yerde fakir memleketlerinden biridir?

Turhan (1980: 79) bu soruyu; "Hakikatte bugün Türkiye'nin içinde çırpındığı müşkül durumun, ilmin memleketimizdeki feci vaziyetiyle, kâfi miktarda ilim adamının bulunmamasından başka bir şey değildir" şeklinde cevaplamaktadır.

O yukarıdaki ifade ettiği düşüncelerini daha iyi açıklamak maksadıyla başka bir ifade ile bir milletin kalkınmasında insan unsurunun önemini göstermek için İkinci Dünya Savaşı'ndan yanmış, yıkılmış bir vaziyette çıkan Almanya'nın durumunu örnek olarak gösterir. Ülkedeki açlığa, sefalet ve yokluğa rağmen, zor şartlar altında neler ve nasıl yapılabileceğini bilen insanlara sahip olması, Almanya'nın bugünkü duruma gelmesini sağlamıştır (Turhan, 1980: 80).

Mümtaz Turhan esaslı bir köy kalkınmasının da ancak ilmin ışığı altında birinci sınıf ilim adamlarının rehberliği ile mümkün olabileceğini ifade etmektedir. O'na göre; "Toprağını katır, hatta öküzle süren bilgili bir çiftçi pekâlâ fenni ziraat metotlarını tatbik

edebileceği halde sadece traktör kullanan bir adam iptidai bir tarzda hareket etmiş olabilir" (Turhan, 1980: 125). Tarımda da kalkınmanın şekilsel olarak değil de ilmin, zirai alana kullanılması ile mümkün olabileceği vurgulanmaktadır.

O modern bir eğitim sisteminin gayesinin tek kelime ile toplumu istikbale en uygun tarzda değiştirmek olduğunu şu sözleriyle ifade etmektedir; "Böyle olduğu içindir ki maarif modernleşmenin ve kalkınmanın en tesirli vasıtasıdır" (Turhan, 1980: 360).

Bir ülkenin kalkınması ile eğitimin yakın ilişkisi vardır. Eğitim bir yatırımdır. Bu nedenden ötürü teknolojik gelişmeyi sağlar (Onaran, 2005: 278).

Yapılan araştırmalar da bunu destekler niteliktedir. Birçok eğitim iktisatçısına göre ekonomik kalkınmanın temel noktası eğitimidir. Uzun dönemde sürdürülebilir bir kalkınma ancak beşeri sermayenin yani bilginin büyümesiyle mümkün olabilmektedir (Tuna, 2003: 165).

Ülkenin eğitim ve kültür seviyesi ne kadar yüksek olursa ülkenin büyüme ve gelişmesi o oranda gerçekleşecektir. Türkiye’de hızlı istikrarlı bir kalkınma ve sosyal gelişmenin sağlanabilmesindeki en temel unsur eğitime ve insana yapılacak yatırım ile gerçekleşecektir (Onaran, 2005: 278).

Ülkelerin sosyal ve ekonomik kalkınmalarında ihtiyaç duydukları insan gücü kaynaklarını geliştirmeleri, aslında hâsıla oranı yüksek bir yatırımdır (Erkal, 1991: 91).

BÖLÜM IX

9. MÜMTAZ TURHAN'IN EĞİTİM İLE İLGİLİ FİKİRLERİNİN GÜNÜMÜZ EĞİTİM SİSTEMİNDEKİ YANSIMALARI

9.1. İlköğretimdeki uygulamalarla ilgili düşünceleri

Turhan (1980: 354)'a göre; “İyi bir ilkokula sahip olmayan bir maarif sisteminde muhakkak ortaokullar gibi liseler de sakattır”.

Ayrıca O'na göre;“ Maarif sisteminde gerek morfolojik (şekli) gerek muhteva ve fonksiyonlar (faaliyet tarzı ve vazifeler)bakımından yapılacak ıslahatı muayyen bir sıraya tabi tutmak maksadıyla işe ilkokuldan başlamak icap ediyor” (Turhan, 1980: 381).

Mümtaz Turhan eğitim meselesinin çözümünde yüksek öğretime çok önem veriyorsa da aslında eğitime temelde bakıldığında ilkokulu sağlamlaştırmadan ne ortaokullar ne liseler ne de yüksek öğretimi istediğimiz yüksek kaliteli seviyeye ulaştıramayacağımızı ifade etmektedir.

Turhan (1980: 117)'a göre; “İlerde ilk mektebi 8 sınıfa çıkarıp liseyi 4'e indirmek mümkündür.” O dördüncü Milli Eğitim Şura'sında liselerin 4 yıla çıkarılması konusunda öne sürülen itirazları nedenleriyle açıklamıştır (MEB, 1991a: 477).

Mümtaz Turhan'ın bu düşüncesi 18 Ağustos 1997 tarihinde 23084 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 4306 sayılı yasa ile İlköğretim kurumları sekiz yıllık kesintisiz eğitim veren okullara dönüştürülmüş ve bu okulları bitirenlere de ilköğretim diploması verilmesi kararlaştırılmıştır (MEB, 2000b: 41–42). Böylece Mümtaz Turhan'ın ifade ettiği gibi ilkokul ile ortaokul birleştirilmiştir.

Talim ve Terbiye Kurulu'nun 07.06.2005 tarihli ve 184 sayılı kararı ile 2005–2006 öğretim yılından itibaren üç yıllık genel, mesleki ve teknik liselerin eğitim ve

öğretim süresi 4 yıla çıkarılmıştır. Bu karar Tebliğler Dergisinin Haziran 2005 tarihli 2573 sayısında yayınlanmıştır (MEB, 2005b: 381).

Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik İlköğretim 1–5. sınıf programları tanıtım el kitabında ‘Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür’ nesiller yetiştirmek için değişimin ihtiyaç görüldüğünü, yeni müfredatın Cumhuriyetin demokratik, laik, sosyal hukuk devleti vasfını ana çerçeve olarak kabul eden, bilimin yol göstericiliğini öne çıkaran, dünyadaki gelişmeleri dikkate alan katılımcı bir değişim model olduğunu açıklamıştır. Yeni programın uygulanan ezberci, günlük hayattan kopuk ve öğretmen merkezli sistemden çok farklı yaklaşımları getirmekte olduğunu ifade ederken bir yandan Mümtaz Turhan’ın fikirlerini savunmaktadır (MEB, 2005c: 7).

Turhan (1980: 315)’a göre; “Bugün, muallimlik artık rağbet edilmeyen; mecbur kalınmadıkça başvurulmayan bir meslek haline geldiğine şüphe yoktur.” Öğrenciler üniversite yerleştirme imtihanında öncelikle yüksek yerleri tercih etmektedirler, buraları kazanamadıkları zaman öğretmenlik yerlerini tercih etmektedirler. Bu durum yıllar itibariyle yanlış uygulamaları gündeme getirmektedir. Nitekim 1974’te bütün lise mezunlarına dönemin hükümeti, mektupla yükseköğretim denen bir uygulamaya gitmiş ve 46.000 öğrenci bu yolla öğretmen yetiştiren programlara alınmıştır (Akyüz, 1994: 337). Bu uygulama halk arasında mektupla öğretmen yetiştirme olarak adlandırılmış ve bu şekilde yetiştirilen öğretmenlerimiz eğitim kalitesi üzerinde olumsuz etki yapmışlardır. Ayrıca 1997 yılında dönemin hükümetinin aldığı bir kararla tüm üniversite mezunları bitirdikleri bölümlere bakılmadan öğretmen olarak alınmışlardır. Bu insanlar zamanında öğretmenlik mesleğini seçmemişler başka fakültelere gitmişler fakat iş bulamayınca öğretmenliği kabullenmişlerdir. Bu da eğitimin kalitesi üzerinde olumsuz etki yapmıştır.

Mümtaz Turhan ilk öğretmen okullarının liseye çevrilmesi gerektiğini söyler. O’nun bu düşüncesi 1974–1975 yılından itibaren İlk Öğretmen Okullarının Öğretmen Liselerine dönüştürülmesi ile gerçekleşmiştir (Akyüz, 1994: 332).

Turhan (1980: 320)'a göre; “İlkokullara öğretmen yetiştiren kurumların süresi şimdilik iki yıl olacak ve öğrencilerini lise mezunları arasından alacaktır.”

Mümtaz Turhan'ın bu düşüncesi; 1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, hangi öğretim kademesinde olursa olsun, öğretmen adaylarının yüksek öğrenim görmelerinin sağlanması gerektiğini öngörmüştür (Akyüz, 1994: 332).

Bu nedenle ilkokullara öğretmen yetiştirilmek üzere, 1974–1975 öğretim yılından itibaren 2 yıllık eğitim enstitüleri açılmıştır. Bu okullar 20 Temmuz 1982 yılından itibaren “Eğitim Yüksek Okulları” haline dönüştürülerek üniversitelerin içine alınmıştır. (Akyüz, 1994: 332). 1992 yılında çıkarılan 3837 sayılı yasa ile bazı yüksekokullar fakülte haline gelmiştir.

Mümtaz Turhan liselere girişte imtihan uygulanmasını ister. O'na göre “üstün zekâlı ile ebleh bir sırada oturabilmekte deha idyonun seviyesine indirilmektedir” (Turhan, 1980: 361). O'na göre öğrencilerin toplumdaki değişik mesleklere uygun olarak yetiştirilmesi için, kabiliyet ve yeteneklerine uygun bir seçimden geçirilmesi bu seçimin ilkokuldan başlayıp yüksekokulu da kapsaması gerektiğini ifade etmektedir (Turhan, 1980: 387)

Buna göre; günümüzde ilköğretim 8. sınıf öğrencilerine yönelik Orta Öğretim Kurumları sınavı (OKS) yapılmaktadır. 2519 sayılı Aralık 2000 tarihli Tebliğler Dergisinde; 2000–2001 Öğretim yılında Merkezi sınav Yönetmeliği yürürlüğe koyulmuştur. Ortaöğretim Kurumları Öğrenci Seçme ve Yerleştirme sınavı; Resmi ve Özel Fen Liseleri, Anadolu Liseleri Anadolu Öğretmen Liseleri, Anadolu Teknik Liseleri Anadolu Meslek Liseleri, Bakanlığa bağlı Sağlık Meslek Liseleri ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarına bağlı meslek liselerinde okumak isteyen öğrencileri seçmek ve yerleştirmek için yapılır (MEB, 2000a: 1185). Bu seçme ve yerleştirme ile öğrenciler yetenek ve isteklerine uygun okullara gitme fırsatı bulmaktadırlar.

Mümtaz Turhan insanın içinde yaşadığı ortamın önemine değinerek hür insan yetiştirmenin imkânı üzerinde durmuştur. O'na göre; “Demokrasi alelade bir tahsil işi değil geniş manada bir terbiye meselesidir” (Turhan, 1980: 276).

İnsan düşüncelerini ancak hürriyet ve güvenli bir ortam içinde ifade edebilir. Günümüzde O'nun bu fikirlerinin eğitimde bir uygulaması olarak Demokrasi eğitimi ve

okul meclisleri çalışmaları yapılmaktadır.2564 sayılı Eylül 2004 tarihli Tebliğler Dergisi'nde Talim ve Terbiye Kurulu'nun 08.09.2004 tarih ve 135 sayılı kararı ile Milli Eğitim Bakanlığı Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönergesi kabul edilmiştir. Bu yönergenin amaçları arasında; Cumhuriyetimizin demokrasi ile güçlendirilmesi, öğrencilerimizde yerleşik bir demokrasi kültürünün oluşturulması, milli ve manevi değerlere bağlı evrensel değerleri benimseyen nesillerin yetiştirilmesi yer almaktadır (MEB, 2004: 829). Böylece öğrenciler okul ortamında demokrasi ilkelerine göre kendilerini temsil edecek meclis üyelerini seçmektedirler. Ayrıca 19.10.1999 tarih ve 400 sayılı makam onayı ile yürürlüğe giren Eğitim Bölgeleri ve Eğitim Kurulları Yönergesi ile eğitim sisteminde demokrasi ve katılımcılık sağlanacaktır. Bu katılımı daha etkin yaşama geçirecek bir uygulamada okullarda oluşturulan Okul Öğrenci Kurulları ile öğrenciler eğitim ile ilgili kararlarda söz sahibi olmuşlardır (MEB, 2000b: 84)

9.2. Ortaöğretimdeki uygulamalarla ilgili düşünceleri

Mümtaz Turhan, milli eğitimim bir bütün olarak ele alınmasını istemektedir (Turhan, 1980: 223).

Ayrıca ortaöğretimde yapılacak ıslahatın verimli olması için, liseler merkez olmak üzere bütün teknik ve meslek okullarının bir bütün olarak ele alınması şart olduğunu söyler. Çünkü teknik ve meslek okullarında isteklerine ulaşamayan gençler genel liselere yöneleceklerdir (Turhan, 1980: 383).

Bu bağlamda, 1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu tüm eğitim kademelerinin amaç, ilke, işlevlerini ve temel yapısını belirlemiştir. Eğitimin tamamına yönelik böyle bir ilkeli çerçeve kanun büyük bir eksikliği gidermiştir (1739 Sayılı Kanun, 1973).

1972 yılında yapılan, 22 yıllık Ülke Ufuk Planı'na göre, lise türleri üç ile sınırlandırılmış, genel, mesleki ve teknik okul olarak kabul edilmiştir. Özellikle meslek eğitimi ve teknik eğitimin sanayi toplumu gereklerine düzenlenmesi konusunda çok yönlü politika kararları getirilmiştir (Türk, 1999: 219).

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Metin Bostancıoğlu (2001), 2002 yılı bütçesinin Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde görüşülmesinde; “Zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılacağı varsayılarak ortaöğretim sistemi mesleki ve teknik eğitim olarak yeniden yapılandırılmaktadır” diyerek mesleki ve teknik eğitimin önemine değinmiştir.

Turhan (1980: 225)’a göre her eğitim sisteminde öğretimi tamamlayan aslında onun kadar önemli bir kısım daha vardır: “İrade ve karakter terbiyesi, ahlaki içtimai ve milli terbiye gibi çok defa tahsile hakiki mana ve hüviyetini veren diğer birçok mühim meseleleri ihtiva etmektedir.”

21.09.1995 tarih ve 360/2460 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Uyuşturucu ile Mücadele konulu Genelge’de öğrencilerimizi kötü alışkanlıklardan korumak için eğitim kurumları ile tüm eğitimcilerimizin başta mülki amirlerimiz olmak üzere konu ile ilgili herkese işbirliği yapması gerektiği önerilmekte, okul disiplin kurulu ve onur kurulu çalışmalarında ve rehberlik derslerinde uyuşturucu ile mücadele konusuna önem verilmesi istenmektedir. Ayrıca konu uzmanlarına konferanslar verdirilmelidir (MEB, 1995).

Öğretimin yanında eğitim meseleleri de günümüzde önemini artırarak devam etmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Psikolojik Danışma Genel Müdürlüğü’nün 2005 yılında oluşturduğu ve her ilin Rehberlik Araştırma Merkezleri tarafından hazırlanan Yıllık Rehberlik Çerçeve Programına göre; Okul rehberlik faaliyetleri içerisinde çocuk ve gençlerin risklerden korunması için okulca faaliyetler yapılmakta, karakter eğitimi çalışmaları, anne-baba eğitimi ve seminerleri, zararlı alışkanlıklar ve önleme yollarıyla ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Malatya gibi diğer illerimizin Rehberlik Araştırma Merkezleri de bu faaliyetleri planlayıp uygulamaktadırlar (RAM, 2005).

2005 yılı Çocuk ve Gençlerin Risklerden Korunması konulu ülke raporunda değişen ve hızla gelişen çağımızda, standartların, değerlerin alt-üst olduğu, çoraklaştığı kültürel bir kıtlık döneminde olduğumuz ve yetişen neslin bu kültürel tehdit karşısında gereksiz aşırı tüketim, suça yönelme, televizyon, sigara vs. alışkanlıklar edindiği ve daralan bu çember içinde kaldığı belirtilmektedir. Bu durumda çocuk ve gençlerimizin üzerine düşen bu gölgeyi ortadan kaldırmak için 2003 yılında “ Çocuk ve Gençlerimizin

Risklerden Korunması ” konulu 2003/91 nolu genelge ile ülke genelinde bir çalışma başlatılmıştır. Bu çalışmalar Avrupa Birliği ve ikili anlaşmalarla 2006 yılında uygulamaya başlayacaktır. Projeler arasında yaşam becerileri, anne-baba eğitimi yer almaktadır (MEB, 2003a).

Turhan (1980: 199), Maarifimizin Ana Davaları adlı kitabının önsözünde; eğitim bütün memleket kalkınmasının dayanak noktası olarak seçilirse; “O’nun bu vazifeye layık bir şekilde teşkilatlandırılması, gaye ve fonksiyonun ona göre tayin edilmiş olması iktiza eder” demektedir. Bu bağlamda ülkemizin eğitim faaliyetleri Avrupa Birliğine aday ülke olduğumuz şu günlerde Avrupa standartları doğrultusunda yapılmaktadır. Uygulanan bazı projeleri örnek olarak verirsek; Leonardo Vinci Programı, Sokrates Programı, Demokrasi eğitimi, Haydi Kızlar Okula Kampanyası ve yenilenen hizmet içi eğitim programları bunlardan bazılarıdır (meb.gov.tr.).

Mümtaz Turhan bir cemiyette sayısı önemli bir yer tutan özel eğitime muhtaç çocukların çok hususi bir şekilde yetişmiş uzmanlarca eğitilmesini bu çocuklarla ilgili Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı veya müstakil bir umum müdürlük ihdas edilmesi gerektiğini söyler (Turhan, 1980: 311).

Milli Eğitim Bakanlığı içinde 06.08.1980 tarihinde 2429 sayılı onayla Özel Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 27.02.1982 tarihinde Daire Başkanlığına 13.12.1983 gün ve 179 sayılı kanun hükmünde kararname ile Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığına dönüştürülmüştür. Ülke genelinde özel eğitim ve rehberlik alanında ihtiyacın artması sonucu, hizmeti daha etkin ve yaygın yürütebilmek amacıyla 30.04.1992 tarih ve 3797 sayılı kanunla Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü Kurulmuştur (3797 Sayılı Kanun, 1992).

Mümtaz Turhan okullarda şahsiyet terbiyesi verilmesi gereğinden bahseder (Turhan, 1980: 268). Bunu verebilmek için mektep psikologları kullanılması gerektiğini söyler.

Mümtaz Turhan’ın mektep psikologu olarak ifade ettiği günümüzde rehber öğretmenlerdir. Bu elemanlar aynı sınıfta olan öğrenciler arasında terbiyesi güç olanları,

zayıf zekâlı olanları ya da normalin çok üstünde olanları ayrılmasını ve bunların başka sınıf ya da müesseselerde hususi bir terbiyeye tabi tutulmasını, mektebin terbiyeye ait bütün işlerde rehberlik vazifesi yapmaktadır. O böyle çalışanları “müessesenin dimağı” olarak nitelemiştir (Turhan, 1980: 269). Hatta Mümtaz Turhan bu mektep psikologlarının ilk mekteplere gönderilmelerini de ister.

İlköğretim okullarında rehberlik hizmetlerinin gerekliliği 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nda ele alınmış, ancak 1997 yılında 4306 sayılı yasa ile ilköğretim 8 yıla çıkarılmıştır. Bu okulların sekizinci sınıflarında öğrencileri iş alanlarına, mesleğe ya da üst öğrenim kurumlarına yönlendirme gerekliliği ve bu yönlendirmenin okul rehberlik örgütü tarafından yapılacağı belirtilmiştir (Yeşilyaprak, 2003: 42).

1960’dan sonra kalkınma planlarında rehberlik yöneltme ekseninde ele alınmış ve Milli Eğitim Bakanlığı 1970– 71 öğretim yılında 24 okulda rehberlik uygulamalarını resmen başlatmıştır. 9. Milli Eğitim Şurası’nda alınan kararlar doğrultusunda 1974– 75 öğretim yılında bütün orta dereceli okullarda rehberlik çalışmaları başlatılmış ve bu çalışmalar sınıf öğretmeninin sorumluluğuna verilmiştir (Yeşilyaprak, 2003: 23).

Eğitimde psikolojik hizmetler 1739 sayılı Milli Eğitim Temel yasasıyla 2547 sayılı Yüksek Öğretim Yasasında ve 179 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede ifadesini bulmuştur (Koç ve Poyrazoğlu, 1986: 12).

2005–2006 Eğitim-Öğretim yılından itibaren İlköğretim okullarında rehberlik dersi sosyal etkinlikler dersi ile beraber dönüşümlü olarak haftalık ders çizelgesine mecburi ders saati olarak girmiştir. Karnede gösterilmesine rağmen notla değerlendirilmez (MEB, 2005a).

Ülkemizde görme engelliler, işitme engelliler, ortopedik engelliler zihinsel engelliler uzun süreli hasta çocuklar olmak üzere beş engel gurubundaki çocuklara ve gençlere özel eğitim okullarında eğitim hizmetleri sunulmaktadır (MEB, 2001: 146). Bu çocuklardan durumu normal sınıfta okumaya uygun olanlar kaynaştırma eğitimine

alınmakta, özel eğitim sınıfları ve destek eğitim yoluyla eğitim hizmetlerinden yararlandırılmaktadır. Normalin çok üstünde olan üstün veya özel yetenekli çocuklar için ise “Bilim sanat merkezleri” açılmıştır. Bu merkezler bağımsız özel eğitim kurumlarıdır ve öğrencilerin kendilerinin farkında olmaları olmalarını sağlamak amacıyla örgün eğitimlerinin dışındaki zamanda kendi istekleri doğrultusunda grupla eğitim verilen yerlerdir (MEB 2001: 147).

9.3. Yükseköğretimdeki uygulamalarla ilgili düşünceleri

Turhan (1980: 296) ülkenin çağdaş milletler seviyesine çıkıp kalkınmasını ancak hakiki ilim adamları ve bunları yetiştiren müesseseler yoluyla olacağını açıklamıştır. Ancak ülkenin hakiki ilim adamına ihtiyacı olduğunu bunun ise şimdilik tek yolunun Avrupa’ya iyi seçilmiş öğrenciler göndermek olduğunu ifade etmektedir.

Lisansüstü öğretimin, yurt içi ve yurt dışı programlar olmak üzere iki kaynağı bulunmaktadır. Türkiye’de, 1929 tarihli 1416 sayılı Yasa ve 1981 tarihli 2547 sayılı Yasa çerçevesinde lisansüstü öğretim için yurt dışına öğrenci gönderilmektedir. 1416 sayılı Yasa, gereksinim duyulan alanlarda yurt dışında yüksek nitelikli insan gücü yetiştirmeye ilişkin ilk yasal düzenlemedir. 2547 sayılı Yasa ise yalnızca üniversiteler için öğretim üyesi yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Tuzcu, 2003: 317).

Turhan (1980: 224)’a göre; “Lise demek muallim demektir. Onun yerini ne programla ne müfredatla ne iyi kitaplarla tutamazsınız. Bu hüküm şüphesiz diğer tahsil kademeler için de aynen doğrudur.” İşte bu durumda çocuk genç ve herkesi eğitimden geçirmek gerekir. Bu görev de öğretmenler eliyle gerçekleştirilmek durumundadır (MEB, 2000b: 226).

Ülkemiz Atatürk’ün gösterdiği çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkma yolunda sosyal kültürel ve ekonomik olarak kalkınma çabası içindedir. Zaman bilgi ve iletişim çağıdır. Değişen çağı yakalamak ve bunun üzerine çıkmak zorundayız. İşte bu sonuca ulaşmak için sürekli çalışmalı ve ülkemizin kaynaklarını israf etmeden yerinde

kullanmalıyız. Günümüzde ders araçları ne kadar çeşitli ve teknolojik bakımdan ileri olursa olsun bunları kullanan ve öğrencileri bilgilendiren öğrencilere rehberlik eden öğretmendir. Nitekim 26.01.2006 tarihinde Milli Eğitim Bakanı Doç. Dr. Hüseyin Çelik yenilenen ilköğretim programlarının eğitim fakültesi öğretim elemanlarıyla paylaşım çalıştayında değişimin hedefine ulaşabilmesi için öncelikle uygulayıcısının buna inanması gerektiğini ifade etti.O “biz dünyanın en harika programını hazırlasak en iyi şartlarını sağlasak en iyi öğrenciler olsa, lider konumunda olan öğretmen bu programa inanmıyorsa başarılı olamaz ”diye konuştu (Çelik, 2006).

Turhan (1980: 317)’a göre; “Türkiye’nin kalkınma meselesi, hangi cepheden bakılırsa bakılsın, hangi tarafından ele alınırsa alınsın bir maarif davasından başka bir şey değildir.” Türkiye’de eğitim meselesi her zaman önemli olmuş, ancak eğitimde yenilik denince ilk etapta programda değişiklikler yapılmış programa yeni dersler ilave edilmiş veya çıkarılmıştır. Ancak 1996 yılında 7. beş yıllık kalkınma planı girmiş ve eğitime ”birinci öncelikli sektör” konumu verilmiştir (Türk, 1999: 226).

Mümtaz Turhan üniversitenin fonksiyonları, memleket davalarını kendine dert edinen, bunların halledilmesi için çareler arayan gelişmeleri takip ve kontrol eden bir makamın kurulmasını ister (Turhan, 1980: 351).

6 Kasım 1981’de yayınlanan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nda. yapılan düzenleme ile Yükseköğretim Kurulu kurulmuştur (2547Sayılı yasa, 1981)

Turhan (1980: 359); “Üniversite de dâhil olmak üzere bir maarif sisteminin kalitesi üzerinde seçim mekanizmasından daha kuvvetli tesir icra eden faktör” düşünmediğini ifade eder. O’na göre gençler üniversiteye girişte iki türlü imtihandan geçmelidir. “Bunlardan biri kabiliyet ve psikolojik, diğeri bilgi veya başarı diyebileceğimiz iki ayrı testten teşekkül eden bir standart imtihan olmalıdır” (Turhan, 1980: 389).

1974 yılında Üniversitelerarası Kurul 1750 sayılı Üniversiteler Kanununun 52. maddesine dayanarak 22 Kasım 1974 tarihinde Üniversitelerarası Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÜSYM) kurmuştur.

1981 yılında bu merkez Öğrenci Seçme ve Yerleştirme adını almıştır. Öğrenci Seçme ve Yerleştirme sınavı 1981 yılında iki basamaklı sınav haline gelmiştir (ÖSYM, 2006).

Nitekim 1981’de Yükseköğretim Kanunu ile tüm Yükseköğretim kurumları merkezi giriş sınavına tabi hale getirilmişlerdir (Türk, 1999: 221).

Mümtaz Turhan devletin, bütün milli teşekkülleri bilhassa zenginleri ve umumiyetle halkı üniversitelere yardıma teşvik etmesi gerektiğini ifade eder. Buna örnek olarak İngiltere’nin Wales (Gal) Üniversitesi’ni gösterir. Bu düşüncesini; “Bizde de cisimleriyle birlikte isimlerinin de gömülüp unutulmasını istemeyen zenginler için bu nevi teberrular şerefli bir vatan vazifesi olur” şeklinde ifade ederek üniversitenin bu nevi yardımlara ihtiyacı olduğunu belirtir (Turhan, 1980: 509).

1982 Anayasasında yükseköğretimle ilgili olarak, kanunda gösterilen usul ve esaslara göre kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından yükseköğretim kurumları kurulabilir hükmü yer almaktadır (2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). 2002 tarihi itibarıyla ülkemizde 21 vakıf üniversitesi ile birlikte 74 üniversite vardır (Korkut, 2003: 199).

Mümtaz Turhan üniversitelerin diğer bir fonksiyonunu da şöyle ifade etmektedir; “Üniversitelerimiz birer seri konferans halinde her ilmin en salahiyyetli mümessillerine bu ilimde usule gelen son telakkilerle onun gerek sulh de gerek harpteki tatbikatı hakkında birer konferans verdirsinler” (Turhan, 1980: 501).

Günümüzde üniversiteler sahip oldukları bilgi birikimlerini ülkenin ve insanların ihtiyacı olduğu dönemlerde konferans, panel ve medya aracılığıyla geniş halk kitleleriyle paylaşmaktadır. Üniversiteler kendi bünyelerinde bilgilendirme toplantıları yaptıkları gibi ülkemizdeki Sivil Toplum Kuruluşlarının ve belediyelerin düzenledikleri konferanslara üniversitedeki yetkili ve konu uzmanı olan öğretim üyelerinin katılması yoluyla da halkın bilgilendirilmesi yapılmaktadır. Böylece üniversite ile halk kaynaşması sağlanmaktadır.

Mümtaz Turhan Türkiye’nin kısa zamanda kalkınması maksadıyla ülkenin çeşitli yerlerinde kültür ve sanayi merkezlerini açılmasını ister. Bu merkezler her 40

köyün bulunduğu sahanın ortasında yer alıp köylünün yetişmesine yardımcı olacaktır (Turhan, 1980: 126).

Mümtaz Turhan'a göre her hangi bir köyü kalkındırmanın bir cemiyeti değiştirmeden farkı yoktur. O'na göre; köy sosyal bir varlıktır ve kendine has bir kültürü vardır. Köyü kalkındırmakla bir toplumu kalkındırmanın aynı şey olduğu kabul edilmelidir. Bu sebeple köy kalkınması; ziraatçı, veteriner, mühendis, doktor, sosyal psikolog ve sosyal antropologu ilgilendirmesi dolayısıyla bir ekip işidir (Turhan, 1980: 177

Turhan'ın bu düşünceleri günümüzde köy-kent projesi olarak adlandırılmaktadır. Köy-kent projesi 1977 yıl hükümet programında yer almıştır. Köy-kent uygulaması 1979 yılında sona ermiştir. Köy-kent modeli, 2000 yılından itibaren Ordu İli Mesudiye İlçesi Çavdar İlçesinde yeniden uygulamaya konulmuştur. Proje, altyapı hizmetleri, sosyal hizmetler ve ekonomik kalkınmaya yönelik hizmetler olarak üç aşamada uygulanmıştır (D.P.T., 2006: 37).

Ayrıca Tarım Bakanlığı 441 sayılı Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının kuruluş ve görevleri hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye dayanılarak çıkarılan 01.07.2004 tarih ve Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğünün 03009/4787 sayılı Bakanlık Olur'u ile 1000 köye 1000 Mühendis ve veteriner alımı yapılmıştır. Uygulamaya konulan bu projesiyle büyük ve potansiyeli olan köylerimize Ziraat Mühendisi ve Veteriner Hekim görevlendirerek kalkınma köyden başlatılmakta böylece köylünün yeni tekniklere göre ürün yetiştirmesini ve hayvancılığı geliştirilmesini teşvik etmiş, dolayısıyla da çiftçimizin ürünü ve geliri artmıştır (TKB, 2004www.tedgem.gov.tr/koymer / uygulamaesas.htm).

BÖLÜM X

10. SONUÇ VE ÖNERİLER

10.1. Sonuç

Mümtaz Turhan'la ilgili derinlemesine yapılan bu çalışma, O'nun kişiliğini, ilmi yönünü, toplumsal düşüncelerini, ülkenin sorunlarıyla ilgili ileri sürdüğü çözüm önerilerini, eğitim ile ilgili fikirlerini kısmen de olsa açıklamaktadır. Mümtaz Turhan çalışmalarında ve eserlerinde kültür, kültür değişmesi, batılılaşma ve kalkınma üzerinde önemle durmuştur. O, bir toplumun milli ve manevi bir kültüre kavuştuktan sonra ancak millet haline gelebileceğini ve böylece kalkınıp ileri milletler seviyesine ulaşabileceğini ifade etmiştir.

Türkiye'nin gelişmesi, üyesi olduğumuz dünya toplulukları arasında ve aday ülke olduğumuz Avrupa Birliğine tam üye olarak yer almasına, büyük ölçüde bilgi, bilim, teknoloji ve kültürel üretim düzeylerindeki gelişmelerle bağlantılıdır.

Çağımızda, gelişen ve değişen bilgiye dayanan toplumsal, teknolojik ve doğal süreçler geleneksel bilgi birikimleriyle değil bilimsel çalışma ve araştırmalar sonucunda geliştirilmektedir. Bu çerçevede eğitim sürecinin de bilimsel yaklaşım ve araştırmalarla ele alınması ve yönlendirilmesi gerekmektedir.

Günümüzde bilgi, ekonominin en önemli üretim faktörü haline gelmiştir. Türkiye'nin çağdaş batı medeniyet seviyesini yakalaması ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilmesi için bilgiyi temel alan ekonomiye ve bilim zihniyetini temel alan toplum haline gelmesi gerekir.

Ülkenin kalkınıp ilerlemesinde eğitim önemlidir. Eğitimin kalitesini belirleyen ise; öğretmendir. Çünkü eğitim sürecinde öğretmenin yerini hiçbir şey tutamaz. Öğretmenlerin yetiştirilmesi ve niteliklerinin artırılması, tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de üzerinde en çok durulan konuların başında gelmektedir. Bu bağlamda;

eğitimin kalitesinde sürekliliğinin sağlanması ve kalitenin artırılabilmesi için öğretmen yetiştiren kurumların, çağdaş ve etkin eğitimi veren kurumlar olmalıdır.

Ülkemiz yaklaşık 250 yıldır batılılaşma süreci içindedir. Günümüzde bu süreç globalleşme, küreselleşme olarak da adlandırılmaktadır. Ancak şu anda bile batılılaşmanın tam olarak gerçekleştiği söylenemez. Çünkü ülke olarak batı medeniyetinin temel unsurları olan ilim ve ilim zihniyeti; ilimin uygulaması olan teknik; ilim zihniyetinin gelişeceği çevrenin koşulu olarak hukuk ve özgürlük unsurlarını değil batılı ülkelerin yaşayış tarzlarını şekilsel olarak taklit etmek suretiyle batılılaşıp modernleşeceğimiz zannedilerek büyük bir yanlışla düşülmüştür.

Oysa batı medeniyetinin esasını oluşturan ilim, teknik ve bilim zihniyetini hayatımızın her alanında kullanmadan, toplumun tüm kurumlarına yerleştirmeden gerçek anlamda batılılaşmak hayaldir. Maalesef ülkemiz toplumun her ferdiyle birlikte batılılaşma hayali uğruna maddi ve manevi kayıplar vererek geçmiş yıllarını feda etmiştir. Oysaki ülkemiz yeraltı ve yerüstü zenginlikleri olan bir ülkedir. Bu zenginliklerini en verimli şekilde kullanmak suretiyle kısa sürede kalkınıp ilerleyecek potansiyele sahiptir.

Geçmişe dönüp bakıldığında dünyadaki gelişmeleri yakalama adına yapılan bir diğer hata ise; kolaycılığa kaçıp yanlış bir yöntemi benimseyerek bilimsel sonuçları dışarıdan alıp aynen ülkemizde uygulamaya koymaya çalışılmıştır. Böyle davranmayla çağa ayak uydurulduğu, bilimsel gelişmelerin yakalandığı sanılmıştır. Bu uygulamalar yeni ve beklenmedik sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Çünkü dışardan alınan bilimsel sonuçlar o ülkelerin yaşadıkları süreç sonunda ortaya çıkmıştır. Nitekim eğitim sistemimizde de bunun örnekleri görülmektedir. Ülkemizde geçmiş dönemde yurtdışında başarıyla uygulandığı ileri sürülerek getirilen ve liselerde uygulamaya konulan “kredili sistem” bir müddet uygulandıktan sonra aksaklıklar ve kopukluklar oluşmuştur. Uygulamadan sonra anlaşılmıştır ki müfredatımız ve eğitim sistemimiz kredili sisteme hazır değildir. Daha sonra kredili sistem kaldırılmıştır. Uygulama sonucunda beklenen sonucu alamayınca da tekrar değiştirerek eski sisteme geri

dönülmüştür. Böylece eğitimde olmaması gereken deneme yanılma yolu kullanılmış olmaktadır.

Günümüzde ülkeler artık kabul ediyor ki; ilim ve ilim zihniyeti ülkenin sürdürülebilir kalkınmasının temelidir. Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi, eskiden olduğu gibi ürettiği çelik ve enerji miktarı ile değil; günümüzde bilgi teknolojisini oluşturan mikro elektronik, telekomünikasyon ve bilgisayar teknolojilerini kullanarak elde edilen, bilgi miktarı ile başka bir ifade ile ilmi ve teknik yönden üstünlükle ölçülmektedir.

Ülkelerin kalkınması, gelişip refah seviyelerinin yükseltilmesi teknolojik gelişmelere, bilginin üretilmesi ve uygulanması ile yakından ilişkilidir. Teknolojik gelişme ve bilgi birikimi ise; ancak araştırma-geliştirme faaliyetlerinin sonucunda elde edilebilmektedir. Bilginin önemini kavrayıp bilgi üretimi çalışmalarını çok önceden başlatan ülkeler bugün gelişmiş ülkeler olarak adlandırılmaktadır.

Okullarımızda eğitim metodu olarak öğrenci merkezli eğitim uygulanmalıdır. Bireyin yaratıcılık ve hayal gücünü geliştiren; bireysel farklılıkları gözeterek ve değerlendirerek her bireyin özellikleri doğrultusunda en üst düzeyde kendini geliştirip, kendine özgün öğrenme metotları geliştirmiş, kendini değişen şartlara göre yenileme gücüne sahip; öğrenme ve öğrendiğini uygulama odaklı bir eğitim sistemi olmalıdır. Böylece öğretmenin rehberlik ve gözetiminde eğitimin merkezine öğrenciyi almak suretiyle çağdaş eğitimi sistemi uygulanabilir.

Bir milleti millet yapan onun sahip olduğu ortak dil, din, tarih gibi manevi kültür unsurlarıdır. Bu unsurlar bütünleştirici ve bağlayıcı özelliklere sahiptir. Türk milleti Batı medeniyetine karşı güçlü bir devlet iken, senelerce hüküm sürdüğü topraklardan aşağılık kompleksine girerek ayrılmak zorunda kalmıştır. İster istemez Batıyı taklit ederek yine onların seviyesine çıkılmaya çalışılmıştır. Bu sırada yapılan en büyük hata ödün verdiğimiz kültür öğelerimizdir. İşte Mümtaz Turhan'ın çok üzüldüğü ve dikkat çektiği nokta budur. Hem manevi değerlerimiz, yani onun ifadesiyle "kıymetler şuuru" zedelenmiş, hem de varmak istediğimiz noktaya gelinememiştir. Toplum olarak sosyal

bir çözüme yaşamaktayız. O'na göre bu hatanın özellikle münevverler tarafından yapılıyor olması daha üzücüdür.

Bir ülkenin ileri, çağdaş milletler seviyesinde olmasını, o ülkenin halkı belirlemez. Bunu belirleyen ise; ülkenin sahip olduğu hakiki ilim adamlarının uluslar arası alanda yapmış olduğu bilimsel araştırmalar ve yayınlar, bilimin toplumun her alanında, her kurumunda kullanılması, ilim zihniyetinin bireysel olarak yaşamımızın tüm alanına girmesi ile mümkündür.

Eğitim, toplumun bütün kesimlerini etkilemektedir. Eğitim ile toplumun ihtiyacı olan meslek sahipleri (memur, doktor, mühendis, işçi, ev hanımı, terzi vb.) yetiştirilmektedir. Yetiştirilecek olan bireylere ne kadar iyi eğitim ve öğretim verilirse toplum o ölçüde bilinçli olur. Böyle geniş bir etki alanı olan eğitime ve eğitim camiasında görev yapan öğretmenlerimize maddi ve manevi anlamda destek verilmeli ve ülkenin geleceğini şekillendirecek olan bu insanları onura etmek suretiyle çalışma şevkleri artırılmalıdır.

İlim zihniyetinin bu işlevini ise yetişmiş kaliteli ilim adamları yerine getirecektir. Ülkenin ihtiyacı olan ilim adamlarını yetiştirmek yerine ülkenin gerçek problemlerine değil de, gelip geçici o an için önemli olan, günlük problemlerin çözümüne yönelik yapılan çalışmaların, ülkelerin başarısızlıkları ile sonuçlanacağını geçmiş tecrübeler çok açık bir şekilde göstermektedir. Bu nedenle yapılan hatalardan ders alınmalı, tarihi hafızamız canlı tutulmalıdır.

Mümtaz Turhan'a göre bir avuç da olsa kaliteli ilim adamının varlığı bir ülke için ganimettir. İşte bu nedenle O, Japonya ve Rusya örneklerini de vererek kalkınmak, ileri milletler seviyesine çıkmak için ilme gereken değer verilmesini ister. Yine Ulu Önder Atatürk "Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir" sözüyle ilmin bizlere hayatta gerçek anlamda rehber olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle ilk olarak işe kaliteli bilim adamı yetiştirmekle başlanmalıdır. Bu ilim adamları toplumun her kurumunda özellikle de eğitim alanında istihdam edilirse toplumun kalkınması yolunda önemli adımlar atılmış olunur. Daha sonra gelişmekte olan her ülke gibi var olan ve olabilecek diğer

sorunların çözüm yoluna gidilmelidir. Bunlar her ülkede olabilen okuma- yazma, işsizlik, kişi başına düşen gelir azlığı, hızlı nüfus artışı vs. gibi problemlerdir. Yoksa doktorumuz olmadan hastane kurarsak, öğretmenimiz olmadan her köye bir okul açarsak, içinde çalışacak teknik personelimiz olmadan fabrika, sosyal tesis kurarsak (ki bu durumlara bugün bile rastlamakta, medyada inşa edildiği günden bu yana çürümeye yüz tutmuş kurumlar görmekteyiz) devletin sınırlı kaynaklarını heba etmiş oluruz.

Hakiki bir vatansever, devleti ve milletine aşık, ileri görüşlü, sorunlara karşı duyarsız kalamayacak kadar cesur, uzun vadeli, ama kesin çözümler üreten, objektif ve makam hırsı içinde olmayan bir bilim adamı olarak Mümtaz Turhan'ın duyarlı kişiliği yaşamının her döneminde her alanda ifadesini bulmuştur. Yetişmelerine vesile olmuş ilim adamları Hasan küçük, Erol Güngör, Yılmaz Özakpınar'da da bu görüşlerimizi destekler ifadeler bulmaktayız. Bugün medyada gördüğümüz kadarıyla O'nun gibi duyarlı ve vatansever "nice Mümtaz Turhanlar" olduğu mesajı verilmektedir. Demek ki Mümtaz hoca sesini kısmen de olsa ilgili yerlere duyurup etkili olabilmıştır.

Mümtaz Turhan aynı Ziya Gökalp gibi kaliteli ilim adamları yetiştirildikten sonra, eğitimimizdeki problemleri daha kolay çözmeye olanağı bulabileceğimizi ifade eder. Çünkü geleceğe güvenle bakabilen ve bakabilecek olan memleketler üniversite problemini halledebilen memleketlerdir. Bugünkü medeniyeti ancak üniversiteler temsil ediyor, ayakta tutuyor. Turhan (1980: 333)'a göre ; "İşte asıl ve hakiki gerilik bu idrake erişememektir."

Ancak Türkiye bu hakiki ilim adamlarını yetiştirecek güç ve kapasitede olmadığı için, düzenli ve kontrollü bir şekilde Avrupa'ya öğrenci gönderilmelidir. Daha öncede başvurulmuş bu tedbirin başarılı olabilmesi için öğrencilerin orada yetişme ve teftişlerini sağlayacak personelin bulunması ve yurda döndüklerinde çalışıp ilim ve fikir hayatına katkı sağlayabilecekleri bir mekân yani araştırma enstitülerinin kurulması gerekir.

Yapılan bu araştırma ile bir milletin refahı ancak ve ancak yetişmiş kaliteli ilim adamlarının varlığı ile mümkün olduğu sonucuna varılmıştır. Bunları yetiştirecek olan

ise eğitim sistemimizdir. Bu bağlamda eğitim bir milletin geleceğinin ve bağımsızlığının teminatıdır. Eğitime yapılan, insana yapılan yatırım en karlı yatırımdır. Sonuçları uzun vadede, birkaç nesil sonra alınsa bile göze alınmalı, geçici heveslere kapılmamalıdır. Araştırmacıya göre milletimiz bunun farkındadır. Yetkililer milletin huzur ve mutluluğu için ilmin rehberliğinde gelecek için planlar yapmaktadırlar.

Mümtaz Turhan, ülkenin gerçek anlamda kalkınmasının, ilerlemesinin, muasır medeniyet seviyesine ulaşmasının kapılarını açacak anahtar olarak ilmi göstermektedir. İlim ancak eğitim-öğretimdeki bilgi birikimiyle elde edilebilir. Mümtaz Turhan'ın, ısrarla üzerinde durduğu ve ülkemizin kalkınmasının, kurtuluşunun, gelişmesinin ve ilerlemesinin temel unsuru olarak gördüğü ele alıp incelediği, çözüm yollarını gösterdiği ana konu Milli Eğitim meselemizdir. Ona göre; Milli Eğitim meselemiz halledilmeden ülkenin hiçbir meselesi kökten halledilemez.

Ülkemizin sürdürülebilir kalkınması için, eğitimi temel alan ilim ve ilim zihniyetini benimsemiş bu alanda yetişmiş bilim adamlarına sahip çıkılması gerekir. Kalkınmanın tek çaresi eğitime dayalı kalkınmadır.

10.2. Öneriler

10.2.1. Bu çalışma; bireysel düzeyde herkese; kurumsal düzeyde ise üniversite, akademi, yüksekokul ve bu alandaki araştırmalar ile uğraşan öteki özel ve kamu kuruluşları ile eğitim programlarının yenilenmesinden sorumlu olan yetkililere yardımcı olabilir.

10.2.2. Türkiye'nin problemleriyle yakından ilgilenen ilim ve fikir adamlarının görüşlerinden yararlanılmalıdır.

10.2.3 Kaliteli ilim ve fikir adamlarının görüşlerine yaşadıkları dönemde önem verilmelidir.

10.2.4. Eğitim sorunlarıyla ilgilenen, çözüm önerileri sunan ilim adamlarının fikirlerinden hazırlanan ve yenilenen eğitim programlarında yararlanılmalıdır.

10.2.5. Üniversitede çalışma yapan kaliteli öğretim elemanlarının fikirlerinden panel, seminer v.b. yoluyla her bireyin yararlanması sağlanmalıdır.

10.2.6. Türkiye'nin çağdaş milletler seviyesine çıkıp varlığını koruyabilmesi için Milli Eğitim sorununun kökten halledilmesi gerekir.

10.2.7. Uluslar arası ölçütlere göre yurt dışında hazırlanmış olan ve birçok ülkede başarıyla uygulanan programlardan ülkemize uygun olanların alınıp, ülke gerçekleri ve dinamikleri de dikkate alınarak Türkiye'ye uygulanmalıdır.

10.3. Kaynakça

Akbaş, A.(2006). Modernleşme ve bizde kalabilen desenler. *Aygazete*. 15 Ocak 2006.
[http:// www.aygazete .com.tr](http://www.aygazete.com.tr) (Erişim tarihi: 10.05.2006)

Akdağ, M. (tarihsiz) *Kaynakça ve Kaynakça Bağlaçları Gösterimi*.
<http://web.inonu.edu.tr/~makdag> (Erişim Tarihi 16.06.2006).

Akyol, A. (1990). Milli Eğitim Bakanı Avni AKYOL’ un Eğitim Bilimleri I. Ulusal Kongresi’ni Açış Konuşmaları. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 15, 159: 11- 22.

Akyüz, Y.(1994). *Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul: Kültür Koleji Yayınları 4

Akyüz, Y. (2001). *Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul: Alfa basım yayım

Akyüz, Y., Ataman, A., Ataüinal, A., Başar, E., Çelik, V., Dilaver, H., Fındıkçı, İ., Koç, N. & San, İ. (1996). *Eğitimimize Bakışlar*. İstanbul: Kültür Koleji Eğitim Vakfı Yayınları 1

Akyüz, Y., Kocatürk, U., Bozkurt, G., Güneş, İ., Aybars, E., Çağan, N., Ergün, M. & Bilim, C. (1997). *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I / I* Ankara Yüksek Öğretim Kurulu Yayınları

Ataüinal, A.(2003). *Niçin ve Nasıl Bir Öğretmen*. Ankara: Milli Eğitim Vakfı Yayınları.

Baltacı, C. (2006). Mehmet Akif’in Eğitim Görüşleri. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*. 7, 73: 130- 133.

Başaran, İ.E. (1994). *Türkiye Eğitim Sistemi*. Ankara.

Bayram, C. (1969). Mümtaz Turhan ve Maarif Davamız. *Türk Kültürü Dergisi*. 78, 399-421.

Bostancıoğlu, M. (2000). *TBMM 2001 Yılı Bütçe Görüşmeleri*. Ankara, Aralık: 2000

Bostancıoğlu, M. (2001). *TBMM 2002 Yılı Bütçe Görüşmeleri*. Ankara, Aralık: 2001

Çelik, H. (2006). *Milli Eğitim istikbal mücadelesidir*. 20 Nisan 2006 www.Haber7.com.tr (Erişim Tarihi: 15.05 2006)

Çelik, H. (2006). *Yenilenen İlköğretim Programlarının Eğitim Fakültesi Öğretim Elamanlarıyla Paylaşım Çalıştayı*. 26.01.2006 www.meb.gov.tr. (Erişim Tarihi: 15.05 2006)

Celkan, H. Y. (1993). *Eğitim Sosyolojisi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Çetinkaya, T. (2003). Sosyal Bilimler Lisesi'nin ismi Mümtaz Turhan oldu. *Zaman Gazetesi*. 05 Eylül 2003. www.zaman.com.tr (Erişim Tarihi: 15.05 2006).

Çiğdem, Ş. (2006). Acar Okan'la Türkistan Sohbetleri (1). *Aygazete*. 15 Mart 2006 <http://www.aygazete.com.tr> (Erişim tarihi: 16.05.2006)

Dağdaş, G. (2006). Mümtaz Turhan ve Memleketi Tanımak. *Tercuman Gazetesi*. 19 Mart 2006.

Devellioğlu, F. & Kılıkçı, N. 1972 Osmanlıca Türkçe Okul Sözlüğü. İstanbul: Rafet Zaimler Kitap Evi

Doğan, H. (1997). *Eğitimde Program Ve Öğretim Tasarımı*. Ankara

Dursunoğlu, H. (2003). Cumhuriyet Döneminde İlköğretime Öğretmen Yetiştirmenin Tarihi Gelişimi. *Milli Eğitim Dergisi* 80. Yıl Özel Sayısı, 160, 64- 74.

D.P.T.(2006). *Ulusal kırsal kalkınma stratejisi*. Ankara.

Erdoğan, İ. (2002). *Eğitimde Değişim Yönetimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Ergit, Ş. (1998). *Milli Eğitimle İlgili Mevzuat*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Ergün, M. (1987). *Eğitim ve Toplum*. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları.

Ergün, M. (1982). Emrullah Efendi, Hayatı, Görüşleri, Çalışmaları. *Ankara Üniversitesi. DTCF Dergisi*, 30,1-2, 1-2

Ergun, M.(tarihsiz) 20. yüz yılbaşlarında Türk eğitiminin amaçları konusundaki tartışmalara mukayeseli bir bakış.<http://www.eğitim.aku.edu.tr/ergun9.htm>. (Erişim tarihi:08.05.2006).

Erkal, E. M. (1991). *İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri*. İstanbul: Yenilik Basımevi

Eşme, İ. (2001). *Bu günkü öğretmen yetiştirme modeli; sorunlar ve çözüm önerileri*. Köy Enstitülerinden Kent Enstitülerine Eğitim Sorunları Kurultayı Bildirileri. İstanbul, 17-19 Nisan 2001.

Eşme, İ. (2003). Öğretmen Yetiştirmede 130 Yıllık Bir Sürecin Öyküsü: Yüksek Öğretmen Okulları. *Milli Eğitim Dergisi 80.Yıl Özel Sayısı*. 160, 154- 164.

Gök, F. N. (1990). *Mümtaz Turhan'da Batılılaşma ve Kültür Değişimleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Turkey.

Gök, F. (Ed). (1999). *75 Yılda Eğitim*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Gökalp, Z. (1970). *Türkçülüğün esasları*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı yayınları.

Gülensoy, T. (1969). Kayıplar(Mümtaz Turhan). *Türk Kültürü Dergisi*. 75- 81, 244

Güngör, E. (1996). *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. İstanbul: Ötüken Yayınları

Güngör, N. (1991). *Kültür, Eğitim, Dil Üzerine görüşleriyle Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları .

Gürüz, K. (1992). Batı Üniversitelerinin Tarihi Gelişimi. *Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite*. Ankara: Başbakanlık

Hançerlioğlu, O. (2001). *Toplumbilim Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hesapçıoğlu, M. (2001). *İnsan Kaynakları Planlaması*. Ankara: Anı Yayıncılık.

İnanç, M. (2006). Güzel: Prof. Dr. Mümtaz Turhan'dan Türk Devleti ve Milleti yeterince yararlanamadı. *Zaman Gazetesi* 1 Mayıs 2006

Karasar, N. (1998). *Araştırmalarda Rapor Hazırlama*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

Kaya, Y. K. (1977). *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*. Ankara

Kocabaşoğlu, U.(Edt). (2002). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Modernleşme ve Batıcılık*. 3. cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.

Koç, N. & Poyrazoğlu, N. (1986). *Eğitimde Psikolojik Hizmetler ve Sorunlar*. Türk Eğitim Derneği Bilim Dizisi No:10

Kongar, Emre.(2001). *Türk toplumbilimcileri 2*. İstanbul: Remzi Kitabevi

Kongar, E. (1982). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Korkut, H. (2003). Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Üniversite Reformları. *Milli Eğitim Dergisi* 80. Yıl Özel sayısı. 160, 184-202.

Köseoğlu, N. (2002). *Küreselleşme ve Milli Hayat*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Küçük, H. (1977). *Bütün Yönleriyle Mümtaz Turhan*. İstanbul: Türdev Basım- Yayımlar Ltd. Şti.

MEB, (1991a). 4. *Milli Eğitim Şurası*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

MEB, (1991b). 5. *Milli Eğitim Şurası*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

MEB, (1993). *Atatürk'ün I.Maarif Kongresi Açılış Konuşması* Milli Eğitim Dergisi Türkiye Cumhuriyetinin 70.Yıl Özel Sayısı: 125, 11-12 Milli Eğitim Basımevi İstanbul,

MEB, (1995). Uyuşturucu ile Mücadele konulu genelge. 360/2460; 21.09.1995

MEB, (2000a). Orta Öğretim Kurumları Sınavı (OKS). *Tebliğler Dergisi*, 2519: 1185, Aralık 2000.

MEB, (2000b). *2001 Yılı Başında Milli Eğitim*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayını.

MEB, (2001). *2002 Yılı Başında Milli Eğitim*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayını.

MEB, (2003a). Çocuk ve Gençlerin Risklerden Korunması Genelgesi. 3164; 10 Kasım 2003.

MEB (2003b). Millî Eğitim Bakanlığı Sayısal Veriler 2002-2003. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma,Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayını.

MEB, (2004). Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönergesi. *Tebliğler Dergisi*, 2564: 829. Eylül 2004.

MEB, (2005a). İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği *Resmî Gazete*, 25699 (13.01.2005).

MEB, (2005b). 184 Sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararı. *Tebliğler Dergisi*, 2573: 381. Haziran 2005.

MEB,(2005c). *Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, İlköğretim 1–5. Sınıf Programları Tanıtım El Kitabı*, Ankara: Devlet Kitapları Basımevi

mynet haber (2006). “Bu okuldan mezun olan işsiz kalmıyor,” 29 Haziran 2006
www.mynet.com.tr (Erişim tarihi: 30.06.2006)

Nirun, N. (1981). *Sistematiik sosyoloji açısından Ziya Gökalp*. Kültür Bakanlığı Yayınları

Niyazi, M. (2006). Bize hazine sunulmuş. *Zaman Gazetesi*. 6 Mart 2006

Oğuzkan, F. (1981). *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Onaran, Z. A. (2005). AB Sürecinde Eğitim ve Eğitimin Ekonomiye Etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 167, 270- 280

Ödek, M. & Şahin, Y. (2004). Toplum Gelişiyorsa Gelişen Topluma Eğitim Cevap Vermelidir. *Malatya İl Milli Eğitim Müdürlüğü Eğitim- Bilim- Kültür- Sanat- Haber Dergisi*. 2, 30- 32.

ÖSYM, (2006). *Kuruluş ve Amaç* http: // www.osym.gov.tr/BelgeGoster.aspx (Erişim tarihi: 05.06.2006)

Özakpınar, Y. (2003). *Kültür Değişimleri ve Batılılaşma Meselesi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Özakpınar, Y. (1995). *Mümtaz Turhan ve Batılılaşma Meselesi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özel, M. (2003). Güçlüye hesap sorulabiliyor mu? *Yeni Şafak Gazetesi*, 9 Kasım 2003 [http:// www.yenisafak .com.tr](http://www.yenisafak.com.tr) (Erişim tarihi: 10.05.2006)

Özgürel, A.(2006). Portreler Galerisi, (Mümtaz Turhan'ın Hayatı). TRT 2, Ankara: 14 Nisan 2006.

RAM, (2005).*Yıllık Rehberlik Çerçeve Programı*. Eylül 2005. www.malatyaram.gov.tr. (Erişim tarihi: 10.09.2005).

Sağlam, S. (1997). Prof.Dr. *Mümtaz Turhan ve Eğitimle İlgili Fikirleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, Turkey.

Serin, N. (1990). Prof. Dr. Necdet SERİN' in Eğitim Bilimleri I. Kongresinde Açılış Konuşması. *Çağdaş Eğitim Dergisi*. 15, 159. 7- 8.

Sezen,Y. (2002). *Çağdaşlaşma, Yabancılaşma ve Kimlik*. İstanbul: Rağbet Yayınları.

Solak, A.(Ed). (2004). *Toplum Yolunda*. Ankara: Bilim Adamı Yayınları.

Sönmez, S. & Özdemir, M. (1997). *Öğretmen El Kitabı* Ankara:Pegem Yayınları

TKB, 2004. *1000 Köye 1000 Tarım Gönüllüsü*. [http: // www.tedgem.gov.tr./ koymer / uygulamaesas.htm](http://www.tedgem.gov.tr/koymer/uygulamaesas.htm). (Erişim tarihi: 10.05.2006)

Toğrol, B. (1969). Profesör Dr. Mümtaz Turhan. *Türk Kültürü Dergisi*. 78, 396- 398.

Toprakçı, E. (Ed). (2002). *Eğitim Üzerine*. Ankara: Ütopya yayınevi.

Tuna, Y. (2003). Kalkınma Planlarında Yükseköğretim. *Milli Eğitim dergisi* 80. Yıl Özel Sayısı. 160, 165- 183.

Turhan, M. (1958). Köy Tetkiklerinde kullanılacak Metodlar Hakkında Bazı Düşünceler. *Sosyoloji Dergisi*. 12, 98- 103.

Turhan, M. (1959). İctimai Gruplar Arasındaki Münasebetlere Tesir Eden Faktörler. *Sosyoloji Dergisi*. Sayı: 13- 18, 99-106.

Turhan, M. (1980) *Garplılaşmanın Neresindeyiz?* İstanbul:Yağmur Yayınevi.
(Yazarın Garplılaşmanın Neresindeyiz?, Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hal Çareleri, Üniversite Problemi, Atatürk ilkeleri ve Kalkınma isimli eserleri yayınevi tarafından tek kitapta toplanmıştır.)

Turhan, M. (2002). *Kültür Değişmeleri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Tuzcu, G. (2003). Lisansüstü Öğretim İçin Yurtdışına Öğrenci Göndermenin Planlanması. *Milli Eğitim dergisi* 80. Yıl Özel Sayısı. 160, 314- 340.

Türk Dil Kurumu, 1983. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. cilt: 2,

Türk, E. (1999). *Türk Eğitim sistemi*. Ankara: Nobel yayın dağıtım.

Uludağ, S. (2006). Altın beyinli adam Erol Güngör. *Zaman Gazetesi*. 6 Nisan 2006.

Ülken, H. Z. (1979). *Türkiye Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Varış, F. (1994). *Eğitimde Program Geliştirme* Ankara Alkım Yayımcılık.

Yeşilyaprak, B. (2003). *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Zeybek, N. K. (2005). Yeniçeri ve Türkçülük *Aygazete*. 31Aralık 2005. <http://www.aygazete.com.tr> (Erişim tarihi: 10.05.2006)

2709 Sayılı Yasa, (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. *Resmi Gazete*, 17863; 9 Kasım 1982

4306 Sayılı Kanun, (1997). İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun İle 24.03.1998 Tarihli ve 3418 Satılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kağıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun Resmi Gazete, 23084; 18 Ağustos 1997.

5467 Sayılı Kanun, Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu, Yükseköğretim Kanunu, Kamu Malî Yönetimi Ve Kontrol Kanunu, Telsiz Kanunu İle 78 Ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında kanun Resmi Gazete, 17 Mart 2006

1416 Sayılı Yasa, (1929). Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun. Resmi Gazete, 1169; 16 Nisan 1929

2547 Sayılı Yasa, (1981). Yükseköğretim Yasası. Resmi Gazete, 17506; 6 Kasım 1981

1739 Sayılı Kanun, (1973). Milli Eğitim Temel Kanunu. Resmi Gazete, 14574; 24 Haziran 1973.

3797 Sayılı Kanun (1992). Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun. Resmi Gazete, 21226; 12 Mayıs 1992.

[htt ://www.ata.boun.edu.tr/chronology/kimkimdir/prensabahattin.htm](http://www.ata.boun.edu.tr/chronology/kimkimdir/prensabahattin.htm)